

AZ ELNÉMULT SVÉD KÖLTŐ.

A Nobel-díjas Werner von Heidenstamról.

Irtá: *Leffler Béla.*

SVÉDORSZÁG második nagy tava a *Vättern*, háromszor akkora ugyan, mint a mi Balatonunk, de külső és belső természeti kialakulását s még inkább a svéd költészet történetében játszott szerepét tekintve, igen sok érdekes rokonvonást mutat vele. A *Vättern* mintegy 126 kilométer hosszúságban és alig 31 kilométer legnagyobb szélességben négy jelentős tartományt — valamikor független büszke viking királyságokat — köt össze egymással. Változatosan érdekes partjain ősi templomok tornyai, híres kolostorok romjai, egykor bevehetetlen királyi várak — ma tiszteletreméltó műemlékek — állanak, mögöttük virágzó idillikus városokkal, modern gyártelepekkel. Nyugati részén, sötét koszorút képező erdők mélyén a rejtett tisztásokon még egy-egy régi pogány áldozati oltárra is bukkanhat a szorgalmas vándor. Sőt a napsütéses mély partok zöld pázsítján elszórva egy-két öreg tölgyfa is terjesztgeti ráncosan megszikkadt ágait, melyek alatt valamikor a magyar fejedelmek kortársai a svéd «jarlok» tartották igazságot osztó «*ting*»-jeiket.

Ha a *Vättern*-taván a trollháttani vízesésektől a Göta-csatornán át a régimódi személyszállítóhajóval Stockholm felé haladunk, akkor a fedélzetről Motalánál az egyik zöld pázsittal benőtt magas parton fehér udvarház tűnik a szemünkbe. A mögötte elterülő sötét erdő még jobban kiélezi az udvarház nemesen egyszerű, de erőteljes körvonalait. Ebben az udvarházban él visszavonulva a mai Svédország legnagyobb költője *Werner von Heidenstam*, aki több mint húsz éve nem szólalt meg a nagy nyilvánosság előtt. Visszavonulva dolgozik, de csak az íróasztalának és csak bizalmas barátai előtt olvas fel néha-néha egy verset vagy elbeszélést. A mult nyáron Ruben Gëson Berg kiváló svéd esztetikussal és Heidenstam régi barátjával egy napot tölthettem a vendégszerető udvarházban, melynek minden szögletét a nagy író tervezte és rendezte be. Valami melegség hatja át az egyes termeket, de különösen a legnagyobbat a költő szobáját, mely hat hatalmas ablakkal tekint ki a *Vättern* vízére. Klasszikus föld ez, *procul negotiis*, ahová a világ zaja a maga apró-cseprő gondoljaival, a maga önzésével, másokat letiporni akaró irigységével, ideálokat hirdető, de önhasznot hajhászó törtetéseivel el nem hat . . . Itt él az a svéd költő, aki most csak magának ír, mert a mai világról, a mai emberekről azt tartja, hogy nem értenék meg többé szavát. Vagy talán azért, mert ez az előkelő és érzékeny lelkű író nem akar életének őszén a mai világ hangos köznapi harcába keveredni. Pedig azon a felejthetetlen nyári napon megnyitotta gazdag lelkének kincsesházát . . . Csak úgy sziporkáztak előttünk — mint lelki drágakövek — a megkapó gondolatok, tervek, melyek talán valóra már nem válnak, mély gondolatok a világ jelen eseményeiről, ahogy azok az erdei magányban kialakultak. Bírálatok és dicséretetek egy mély bölcselő lélek kristálytisza reflektorának éles megvilágításában . . . Súlyos szavak, melyek egyszeri hallásra is azonnal bevésődnek az ember lelkébe. Gazdag anyaggal tértem vissza a nyári látogatásból, de egyszersmind azzal a komoly ígérettel,

hogy a költő nyilatkozatait, melyek kortársaira, a kor legutóbbi mozgalmaira vonatkoztak, egyelőre nem közölhetem a nyilvánossággal. Ez az ígéret köt most is, bár azt hiszem, ha Heidenstam költői fejlődését és ezzel kapcsolatban írásait és az azokban lefektetett eszméket ismertetem, úgy az olvasó elé állíthatom azt a svéd költőt, aki 76 éves korában — ezüst szürke fejjel — ma is törhetetlen harcosa a nemes *nemzeti hagyományoknak* és azoknak az *ideáloknak*, melyekért az emberiség mindig küzdeni fog. Heidenstam alapján véve ma is az a klasszikusan idealista költő, telve megtestült nemzeti romantikával, aki volt 1888-ban, mikor kiadta első verskötetét a Valfart och vandringsår-t (Zarándok és vándor évek-et).

Amint első kötetének címe mutatja a fiatal Heidenstam hosszú és változatos zarándokútat tett meg, míg írói pályájának első állomásához érkezett. A svéd nemzet *kivételes* ifjaihoz tartozott, miért is ifjúsága, de egész írói pályája *kivételes*. Az előkelő és vagyonos Heidenstam-család olshammari kastélyában ugyancsak a Vättern-tó partján töltötte gyermekéveit. Szépapja Adolf Fredrik svéd király udvari orvosa volt, míg nagyapja tengerész-tiszt. A Heidenstam-család legtöbb tagja ma is előkelő katona vagy diplomata és vezetőszerpet játszanak a svéd társadalmi életben. Anyai ágon — édesanyja Rüttersköld báró őrnagy leánya volt — a híres Vegasack generális leszármazottja. Ebben a tradíciókban gazdag főúri kastélyban — amely valamikor a XIV-ik században szent Birgitta férjéé, a nagytekintélyű Ulf törvényhozóé volt — töltötte a fiatal Werner egyedül, játszótársak nélkül, gyermekéveit. Azt mondták róla, ha vendégcsaládok jöttek látogatóba — pedig ez gyakran megtörtént —, akkor az ablakon átszökött ki és elbolyongott az erdőbe, mely folytatása volt az ősi hatalmas kertnek. Még szívesebben szökött le a parthoz, hogy hallgassa a Vättern zúgását, mely húsz kilométernyi hosszúságban határolta az olshammari birtokot.

Nehezen vált meg az atyai háztól, az ismerős fáktól, a kert meg az erdő annyi sok rejtett zúgától, de legnehezebben talán a Vättern csodálatosan tiszta kék tükrétől, mikor szülei a stockholmi Beskow-gimnáziumba adták. Alig néhány évig járhatott ebbe az előkelő svéd magángimnáziumba, ahol a királyi család gyermekei szintén egy padban ültek a többi fiúkkal, mert hirtelen támadt betegsége arra készítette az aggódó szülőket, hogy egyetlen fiúkat megbízható rokon-nevelővel a déli országokba küldjék. Így az alig tizenhat éves Werner von Heidenstam a saját szemével gyönyörködhetett Velence csodás lagunáiban, renaissance palotáiban, Róma antik világának romjaiban is imponáló épületeiben, Nápoly természeti szépségeiben, hogy azután Athén márvány kövei között sétálgasson és végül megláthassa Keletnek csak a mesékből ismert világát. Itt lett íróvá Heidenstam, amikor még mindig gyermekes útinaplójában leírja a mosék félhomályos rejtelmes belsejét, a tevéken bevonuló arab karavánokat. Majd beírhatja útinaplójába nilusi utazását a Ptolomeusok sírjához a nubiai sivatagban . . . De nemcsak ír, hanem rajzol is, sőt rajzai nem egyszer sikerültebbek, mint leírásai. Lerajzolja a ráncos tevehajcsárt, a bázárok mozgó színes népségét, sőt egyszer a marcona bediunokat is modellekül kéri fel, mikor véletlenül a pusztában ilyen nem éppen barátságos törzsre bukkannak. Keleti utazása közben egész komolyan elhatározza, hogy festőművész lesz.

Beiruthi tartózkodása visszaadja egészségét és az egykori sápadt, karcsú gyermekifjú helyett napbarnított erőteljes fiatalember toppan be a szülői házba. Heidenstam maga is úgy érzi, hogy már kinőtt a gyermekcipők-

ből és azt hiszi, hogy önálló életet folytathat, akár csak a damaszkuszi ifjak, akik már 16—17 éves korukban megházasodnak. Szűknek találja az ősi házat, a kertet, az erdőt, szabadon akar élni, járni-kelni. A művészlélek teljes erővel kitör belőle, szülei megkérdezése nélkül házasságot köt Uggla Emilie bárónővel és a fiatal pár Rómába utazik, ahol Heidenstam komolyan hozzáfog, hogy festő legyen. Szorgalmasan eljár a bibliai és keleti témákat kedvelő Julius Kronberg műtermébe és csakhamar saját kis műterme is megtelik vázlatokkal, félig kész festményekkel. Egy felingerült pillanatban azonban, mikor a túlzott önkritika tüze elragadja, fejszét kap fel és képeit egymásután fel-darabolja. Ezzel a képrombolással fejezi be római tartózkodását, de azért nem mond búcsút a festői pályának, feleségével Párisba költözik és beiratkozik az École des Beaux Arts-ba. Azonban itt sem tud beleilleszkedni környezetébe. A kor művészi jelszava : Tanulmányozd a természetet ! — nem tetszik az észak-germán ifjúnak, aki inkább álmodozni akar és eleven fantáziájának színes alakjait jobban dédelgeti, mint a húsból és vérből való modelleket. «Nős remetének» csúfolták akadémikus társai, mert sohasem akart résztvenni azok vidám, gondtalan kirándulásaiban. Párist épügy nem tudta megkedvelni, mint Rómát és úgy érezte, mintha a párisi levegő fojtogatná. Hazavágyott, de büszkesége nem engedte, hogy mint «félbenmaradt» festő, mint a bűnbánó tekozló fiú térjen vissza az apai házhoz. Nem is annyira honfitársai, kortársai vonzótták Svédország felé, mint inkább maga a svéd föld, a Vättern vize, a svéd erdő, maga a svéd természet. Ennek az égetően szomjas honvágy-nak nem tud ellenállni és 1883 júliusában — mikor legtisztább a svéd égbolt, mikor legfehérebbek a svéd éjszakák —, titokban hazautazik a feleségével. Mint két ismeretlen vándor járják be az ismerős vidékeket, de az ősi kastélyt elkerülik, annak kapuján nem kopogtatnak be. A svéd nyár tele van illattal és napsütéssel, de nagyon rövid és Heidenstaméknak még gyorsabban telt el a pár hét, máris visszakellett fordulniok. Az ősi örökölt büszkeség gátlásai nem engedték meg Heidenstamnak, hogy bocsánatot kérjen szigorú apjától. Svájcbn telepszene le, de kerülik a svéd társaságot, még maguk közt is csak idegen nyelven beszélnek. Ebből az időből való naplójában ez a feljegyzés : «Csöndes vidéken, csöndes házbán csöndesen élni, ez volt éltém minden vágya, boldogsága».

Heidenstam Svájcbn letette az ecsetet és festegetés helyett olvasott és tanult. Sorra olvasta a modern írókat és belemélyedt történelmi és bölceleti munkákba is. Ekkor találkozott véletlenül Strindberggel s az «északi oroszán» volt az egyetlen svéd, akivel érintkezett, sőt együtt is utazgattak. Ime ez a két teljesen ellentétes észak-germán tehetség egymásra talál, megismerkedik egymás lelkületével, világnézetével, hogy azután örökre elváljanak útjaik.

Az 1887-ik év fordulópont Heidenstam életében. Hazahívják édesatyja halálos ágyához, de az egyetlen fiú már későn érkezik : atyját holtan találja. Az öreg keményszívű katona meghagyta, hogy holttetését égessék el és hamvait szórják szét a Vättern vizében. Így is történt. Ezután a pogány gyászszertartás után foglalta el Heidenstam atyai örökségét. Alig egy évig tartózkodott otthon és ez az esztendő elég volt, hogy kiadja első verskötetét, mely hű tükre az ifjú nyugtalan vándoréveinek. Ime így jelenik meg a realizmus korszakában az a fiatal svéd költő, aki az *antik* szépségideál hirdetője lesz, merészen elfordul a neki teljesen visszataszító realizmustól és a szépet keresi, mert szerinte a szépség egyúttal a jóság és az igazság is.

Hogy első könyve megjelenésekor nem aratott sikert és annak értékét

csak később kezdték megbecsülni, nem keserítette el Heidenstamot, hanem alig egy évre rá kiadta második könyvét, az «Endymion»-t, ezt a romantikus történetet Damaszkuszról. Ez az egész finoman megírt kis regény magában véve nem jelentős alkotása Heidenstamnak, de fontossá az teszi, hogy első prózai műve a svéd nemzeti új-romanticizmusnak, amelyben a szerző tudatosan úttörő akar lenni.

Endymion valami újszerű, merész volt ezelőtt negyvenöt évvel, valami üdeség vonult végig az egész elbeszélésen, mely harmonikusan olvadt össze a szerző reális tapasztalataival a damaszkuszi életről és képzeletének alakjaival, akikkel eljuttassa Damaszkusz tragédiáját. Emin Ibn-el Arabi, az álmodozó, a költő fel akarja szabadítani hazáját az idegenek uralma alól és ebben a küzdelemben szerelmes lesz egy idegen leányba, Miss Harvenbe. A naiv szabadsághős naiv eszközökhöz nyúl és az egyenetlen küzdelemben tragikusan elesik és «Kelet álmodva várja elmúlását». Ezzel a melankólikus akkorddal végződik Heidenstam első prózai elbeszélése.

Mikor Heidenstam ebben a kis regényében megmutatta, hogyan lehet a divatos naturalisztikus hang helyett a szelidebben csengő romantikus skálát használni, most már elérkezettnek látta az időpontot, hogy esztétikai elméletét polemikus iratban foglalja össze. Ennek a szolgálatában adta ki 1889-ben «Renässans» című tanulmányát, melynek még a «Néhány szó a közeledő új úttörő korszakról az irodalomban» magyarázó alcímet is adta. Ez a kis polemikus irat a mai modern svéd irodalom egyik legjelentősebb — mintegy korszakot nyitó írása. Hiszen ettől számítják az új nemzeti romantikus kor kezdetét, mely olyan nagy költőket adott Svédországnak, mint Heidenstam, Selma Lagerlöf, Gustav Fröding és Erik Axel Karlfeldt.

Hogy mit akart Heidenstam a «Renässans» vitairatában, azt mindjárt nyíltan kimondja a bevezető sorokban: «Úgy az irodalomban, mint a képzőművészetben egyedül csak az az iskola bír életerővel és egészséggel, amely még remélheti, hogy irányával újat, eddig nem létezőt teremthet. Ha az iskolának ehhez már nincsen többé reménye, úgy beáll a lassú haldoklás kora, az élettelen utánzásé. Az új, a fiatal tehetségek vonakodnak követni ennek az iskolának programját, hanem égne a vágytól, hogy önmagukat kinyilatkoztassák, hogy *önállót* alkossanak, egy szóval, hogy valami relatív *újat* adjanak. Miután azonban már nincsen semmi új a megcsontosodott iskolán belül, egyszerűen otthagyják azt és felfedezik, megtámadják annak sebezhető pontjait és egyes szögben térnek el annak irányától. Ez a tiltakozás a dobogó szív az életerős és fiatal művészetben, amely egyszer a tartalomban, másszor az előadásban nyilvánul meg, de igen gyakran együttesen mind a kettőben. Természetesen nem kell azt gondolnunk, hogy ez a tiltakozás talán a benső ellentmondási vágyból ered, a minden áron eredetét alkotnivágyásból azáltal, hogy a régebbi nemzedék szemléletét és ízlését egyszerűen fejtegetjére állítja. Ez többé-kevésbé nem előre kigondolt, hanem az előrehaladás szellemének állandóan visszatérő önmaga megjavítása. Ez a tiltakozás szükséges és egészséges, bár az gyakran túlerős makacsságba csap át, új egyoldalúságba, melyet az utókor, mikor higgadtan ítéli meg a folyamatot, megérthet, de nem helyeselhet».

Ezekután a világosan és határozottan megadott irányelvek után Heidenstam néhány példát sorol fel. Így elsősorban a renaissance kemény tiltakozását a gótika ellen. Azután a svéd irodalomból az ú. n. foszforistáknak, Atterbomnak és uppsalai barátainak (a XVIII. század harmincas éveiben)

tiltakozását Tegnér és a száraz akadémikus irányzat ellen. Maga a naturalizmus is ilyen tiltakozásból indult el. Vizsgálni kezdí, vajjon a naturalizmus elérte-e már azt a pontot, melyen túl nem adhat újat? Úgy találja, hogy a naturalista irány Zolában eljutott fejlődésének legmagasabb, legteljesebb vonaláig és még van győződve, hogy egy igazán tehetséges író Zolánál — természetesen kizárólag a naturalista irányt értve — többet és különbet már nem adhat. Tény, hogy egyes írók még Zolát is túl akarták szárnyalni, midőn a költészet legegységibb szabályait is mellőzve, az eseményeket egyszerűen «referáló» módon írták le, azonban ilyen írásművek nem számíthatók komoly irodalmi munkáknak, legfeljebb mint irodalmi kuriózumokról vagy irodalmi kísérletekről lehet ezekről megemlékezni. A világirodalomban Heidenstam fellépésekor, 1889-ben, még mindig a francia naturalizmus vezetett és csak az oroszoknak meg a norvégoknak sikerült magukat attól felszabadítani. Heidenstam megállapítja, hogy az oroszok és a norvégok a naturalista irányt nemzetivé változtatták, illetőleg azt a saját egyéni nemzeti felfogásukkal egyeztetették össze. Nagyon érdekes párhuzamot von Heidenstam a festészet és a költészet egymásra való hatásáról és úgy találja, hogy a festészet soha erősebben nem hatott az irodalomra, mint éppen a naturalista korszakban. Vitairatának befejezésében a svédek nemzeti önérzetéhez fordul: «Svédek legyetek *nemzetiek*, becsüljétek meg önmagatokat, ne utánozzatok olyasmít, ami a ti lelketeknek idegen, inkább bukjatok el a saját jelentéktelenségtekben, minthogy az utánzás szegénységi bizonyítványával büszkélkedjétek!»

Heidenstam erőteljes szózata, — mely még ma is korszerű — nem hangzott el visszhang nélkül és ha talán a 90-es évek svéd irodalma nem is vette fel a renaissance nevet, mégis győzelemre juttatta az új irányt: *a nemzeti romantícizmust*.

Heidenstam azután irodalmi eszméit igyekezett a gyakorlatban is megvalósítani és pedig az Endymion után első monumentális prózai művében, a «Hans Alienus»-ban (1892). Ebben a két kötetes regényében szabad csapongást enged fantáziájának. A főhős Hans Alienus a művészet nagy zongorájának valamennyi billentyűjén játszik. Ő az örök kereső-vándor, az örök művész, akinek szűk ez a reális világ és a képzelet szárnyain Rómából, az örök városból, visszaszáll a multba és majd Aba Rasak leányaival játszik Babylon falai alatt, majd Pontius Pilátussal vitatkozik, de mindenütt *a szépen* keresve a világ célját. Tulajdonképpen nagy vonásaiban az Ahasverus és a Faust monda csodálatos keveréke az északi költő fiatalos lelkében, mely a tiszta antik ideálok után vágyódik anélkül, hogy a hazai földnek szeretetét elhanyagolná. Sokan a Hans Alienust Heidenstam költői önvallomásának tartják. Ebben csak annyiban van igazuk, hogy az író tényleg leírja azt, amit fiatal korában keleti utazásaiban látott és feljegyzett, de nem szabad annak egyes epizódjaiban azonnal Heidenstam egyéni élményeit vagy azokra való vonatkozásokat keresni. Hiszen Heidenstam még gyermekifjú volt, mikor Keleten járt. Ellenben azt mondhatjuk inkább, hogy Hans Alienus Heidenstam második imaginarius én-je, az álmodozó *Én*, aki a képzelet szárnyán mindenfelé eljut, aki előtt nincsen sem az időnek, sem a térnek korlátja. Aki száguldozásaiban mégsem hagyja el teljesen a maga kortársait vagy legalábbis az azokkal összefüggő gondolatokat, hanem fel akarja az embereket emelni a realitás szűrkeségéből annak szerinte piszkító sarából szárnyas csodagépére, hogy megmutassa nekik a boldogságot és a nyugalmat adót: *a Szépet!*

«Hans Alienust» az olvasóközönség eleinte hidegen fogadta, de hát ez a

sorsa minden úttörő művésznek. Nem értette meg, mert az ellentétben állt az eddig megszokott művekkel és annyira merészen változatos volt, hogy nem bírta követni Hans Alienust a világot átfogó repüléseiben. Az új nemzedék, amely már a hirtelen változások korszakában nőtt fel és a technika csodáit már nem tekinti csodáknak, az ifjúság mohón olvassa ma is Hans Alienus minden sorát. Így lett Hans Alienus az évek, sőt évtizedek során időszerűvé. Ma talán még sürűbben lapozzák fel, mint ezelőtt harminc évvel, különösen azok, akik a világ zajától és véres tülekedésétől fáradtan a szépséget, a *megnyugtató szépséget* keresik.

Heidenstam öntudatosan tovább halad a maga által alig harmincéves korában olyan élesen kijelölt úton. Írói pályáját nem határolják gyakori alkotások, hanem igazán átgondolt komoly emlékművek. «Hans Alienus» művében még a világpolgárt láthatjuk, aki az egész világot lelkesedéssel akarja keblére ölelni, aki előtt nincsenek országhatárok, aki előtt nyitva áll az egész földkerekség. Az örök vándor álmodozóból azonban a svéd földön, az ősi udvarházban hamarosan ismét a Heidenstam-család sarja lett, a tradíciókhoz ragaszkodó svéd nemes, anélkül azonban, hogy esztétikai elveiből engedett volna. Ebben a svéd környezetben, ebben a teljesen svéd hangulatban születik meg nagy történeti elbeszélő ciklusa XII. Károlyról és katonáiról, «Karolinerna» (1897) címen. Míg Hans Alienusában a szépség és az életöröm hirdetője, addig most a férfi bátorságot, a törhetetlen kötelességtudást emeli megérdemlett magaslatra. XII. Károlyt úgy állítja be, mint azt a nemzeti hőst, aki vakon hisz elhivatottságában és aki a maga személyét teljesen a háttérbe szorítja a nagy nemzeti célért, amelyért azután hősi halált hal. Az egész mű monumentális történeti hősköltemény prózában.

A másik svéd történeti alak, aki megragadta Heidenstam fantáziáját, a svédek egyetlen nőszentje, Birgitta volt. Birgitta a Vättern partjáról indult el nagy zarándok útjára és azután oda visszatérve alapította meg híres kolostorát Vadstenában, melynek egyik része még ma is teljes épségében fennáll. Ugyancsak a kolostorral egybeépített és régi teljességében helyreállított templomban őrzik Szent Birgitta hamvait. A díszes ezüst ereklyetartó előtt sokszor megállhatott a gyermek ifjú, mint ahogy azt ma is nem egyszer meglátogatja az ezüsthajú öreg költő. Birgittáról szóló könyve egyszerű, mint egy középkorú legendárium, tele tiszta nemes gondolatokkal, komolyan tiszta, derűs színekkel festett elbeszélés a svéd középkor legönzertlenebb és legokosabb nagyasszonyáról, aki egyúttal a legnemesebb anya is tudott lenni.

Heidenstam azután tovább néz a svéd multba és megírja a svéd pogánykornak küzdelmét a kereszténység térhódításával szemben két kötetben, a Folkungrädet-ben. Az első részben a Folkunga királyok misztikus ősapjának, Folke Filbyternek és fiainak sorsát rajzolja, akik máig küzdenek a kereszténység ellen, de már nem nagy sikerrel. A második részben már felépül az uppsalai dóm hatalmas kettős tornyával, a kereszténység győzött és a pogány vikingek visszavonulnak sáncaik mögé és vízi váraikba, de a folyók és tavak mentén gyors egymásutánban épülnek az új kőtemplomok és kolostorok. Magnus király büszkén tekint le keresztet viselő lovagjaira, akik rendben jönnek hódolatot tenni az egész svéd föld királya elé. A mű úgy felfogását, mint hangulatát tekintve, emlékeztet Herczeg Ferenc Pogányok című regényére.

1915-ben adta ki «*Ny dikter*» címen összegyűjtött költeményeit és a következő évben egész irodalmi munkásságáért megkapja az irodalmi Nobel-

díjat. Azóta hallgat a nagy svéd költő. Ez a világ nem az ő világa, úgy látja, hogy a nemzeti érzést ismét sárba tiporják, az emberek nem a szépet és jóért küzdenek, hanem öncélú hatalmi bálványoknak hódolnak . . .

Heidenstam a svéd parnasszuson ma egyedül áll mint sziklán nőtt büszke, magas, karcsú, magános hatalmas fenyőszál, melyet az északi szelek edzettek meg, de amely mindig friss, tiszta levegőt kapott és a büszkén öntudatosan napfénybe tekintett.

MIRE SZÜLTÉL, SZENT ASSZONY: ANYÁM?

*Mondd, mire szültél, szent asszony: anyám,
hogy dísz legyek az élet asztalán,
másnak készítve, másnak mosolyogva,
szirommal tündöklő királyi szolgál?*

*Mondd, mire szültél, szent asszony: anyám,
hogy kullogjak a mások lábnyomán,
vagy elhagyottan kórósorsnak álljak,
kihez csak az éjjéli szelek járnak?*

*Mondd, mire szültél, szent asszony: anyám,
hulladéknak az élet bús torán:
kutyák nyalják föl dermedt testem vérét,
s csontomról húsomat a dögök tépjék?*

*Mondd, mire szültél, szent asszony: anyám?
Tudom: Te jó vagy, — egyfiad talán
királynak született Soha-országban,
mesének zengő mese-palotában . . .*

*Te nem tehetsz róla, Te szent: anyám,
hogy elhulltam az élet nagy torán,
s nem visznek oda kóborkedvű álmok,
ahol teszed csuda-várat látott.*

*Te nemtehetsz róla, Te szent: anyám, —
nem tudok élni dúsak asztalán,
nem állok kórósorsnak útfelekre,
engem sötét szél sose, sose fed be . . .*

*Én út vagyok, sikoltás, szent anyám!
Vessenek átkot, szitkot, sarat rám,
akkor is állok vércsöpögős újjal
s harcolok minden veszekedett úrral.*

*Se pénz, se élet nem nagyobb, anyám,
mint a fiad, mert élete során
— vesse el sorsa akárhova-tájjal —
mindig . . . hittél . . . csak a csudákat várja:
a csillag-utat járja.*

Ágoston Julián.

I.

OTT ÜLT a kandalló előtt és fázott, pedig ez a tűz nagyobb volt, mint azok, amiket csavargó ifjúsága idején raktak a Globe-színház előtt. Az előadást hallgató gentlemanek lovaira vigyázott a többi lézengő suhancsal együtt. Még jól emlékezett a néhány fáklyától és a gyér, apró tüzeektől vörhenyesen megvilágított ködre, melynek szemecskéi hidegen csepegtek alá az elszórt szalmával teli, köves tér fölé, érezte a köd füstös és nedves illatát s a hidegben párolgó lovak szagát. Akkor a csatakos szalmából és az Isten tudja honnét szerzett fából rakott tüzeznél is meg tudott melegedni, most pedig még ennél sem.

Igaz, hogy ez azért is volt, mert a széles kürtő a lángon át is utat nyitott a nedves levegőnek, s a nyirkosság szinte ködként feküdt meg a szobát. De azért mégsem lett volna szabad megtörténnie, hogy a csontjai is fázzanak. Felkelt, hogy mozogjon valamit s léptei kopogni kezdtek a deszkapadlón, az ajtó s a gyertya és a láng tűzétől ölmosan vöröslő ablakok között. Az ajtón túl békésen aludt a családja — ő, önnön életük silány körébe zárt asszonynepek, rendesen alvók: már megszoktuk, hogy ez legyen az egyetlen, ami közelebből érinti őket foglalkozásából: holt éji órákon át magányosan kopogó léptei, miknek hosszú szüneteiben szindarabjait írja.

Most már nem lenne szükség rá. Övé a színház, ahol valamikor lovakra vigyázott, állandóan adhatja régi műveit s az ő idejében még mások is tudtak rendesen írni, nem úgy, mint ma, a spanyol pásztorjátékokat utánzó fiatalok. Szóval pénz nem volt a dologban, de mégis kellett írnia, hogy kiömljön belőle a kínos gyönyör, oly tündöklően, és forrón, mint a láva és sorokká rögzödjék papírjain.

Csend és éjszaka.

Szinte megőrült, hogy férfihangokat és patkócsattogást hall, ablakaira pedig fáklyafény vöröszik fel, bizonyára valamilyen nemes urat kísérnek haza a csatlósai. Képzletében követte őket a rőt fényektől megvilágított ködben, hangjukhoz szavakat és egyéniségeket próbált képzelni. Megpróbálta felidézni magában azt a nyers beszélgetést, amit egy fiatal nemes folytat embereivel, félig-meddig ivó-cimboráival, tivornya után! Nem! Ilyesfélét írt már többször is. Arról is, hogy a hazatérőt kevéssel előbb varázsolta el a szerelem édes és kemény bűbája? Hasonló jelenetekhez akár képzeletből, akár könyveiből szindarabot tudott kapcsolni s ilyenkor csak engednie kellett, hogy elvonuljanak előtte a szereplők beszédének tajtékos és virágos

hullámai . . . Dús kalmárok a velencei kikötőben, akik, minthogy hajójuk jár a tengeren, sápadtan néznek esténként a vörösajjú égre, rettegve, hogy a vihar fűszereikkel a sós tengert izesíti, vagy selymeikkel a habot ruházza . . . Vagy Bohémia királya Sziciliában, akinek kilencszer intett már a változó hold, hogy távozásra figyelmeztesse.

Amikor leült a kandalló mellé, hogy közelebb legyen a fehéren izzó parázs kiömlő melegéhez, lassan nézte, mint válik a parázs vörössé és feketévé és mint lesz belőle lassan por és hamu.

II.

Másnap este sokáig maradt a színházban, mert a közös leszámolásokat kellett elkészíteni a másik tulajdonossal. A munka hosszú ideig tartott, már késő volt, mire a kapu előtt szétváltak, mert ellenkező irányba vittek útjaik. A levegő nem volt egészen tiszta, alkonyat óta köd ígérkezett s William mester, hogy megrövidítse útját, lemondott a Saint John-utca kerülőjéről s a kikötői zúgutcáknak ide felnyúló halmazán át vágott hazafelé. A köd, amely a folyó felől jött, egy szűk sikátorban érte el, ahol csak kereskedők rácsosablakú és megvasalt ajtajú raktárházai álltak. A tejfehér, sűrű fullasztó elem nyirkosan gomolyogva vette körül, neki pedig be kellett fordulnia egy mellékutcába, majd az abból nyíló utcák harmadikába. S amint előrelépegett az utca kövein s a kitapogatott saroknál befordult oda, nemsokára falba ütközött; zsákutcába került s ez volt kezdete eltévedésének: nem tudta, hol van. Negyedórai bolyongás után sem tudott biztos és ismert tájakra vergődni az egymást kanyargósan keresztező szövevényben. A köd és az ismeretlenség puhán feküdt körülötte; kiáltozni kezdett, de szavai belefulladtak a ködbe. Még mindig a raktárházak közt járt, mert dörömbölése se keltett emberi visszhangot. Mikor ismét megindult egy végtelenbe nyúlónak tetsző, véget érni nem akaró fal mellett, megérezte az utca lejtéséről, hogy az a folyó felé tart, s erre hirtelen megállott: egész félelmes voltában rémlett fel, miképen zuhanik előre a folyóba. Ostoba dolog volt, egy pillanat benyomásainak túlzása, de eszébe jutott, hogy várnia kell reggelig, vagy reggelig bolyongania, mindkét esetben halálos nyavalyát szerez itt a köd nedves, fullasztó füstjében.

Még sohasem gondolt az utolsó betegségére és a halálra, de most látta a mécs vörös világát sugározni szobájának falán s látta magát ágyban feküdni azzal a bizonyossággal, hogy legkésőbb reggelre el kell búcsúznia a földtől. Új, ismeretlen érzés volt ez, pedig azt hitte, hogy már minden emberi érzést ismer. Örömet, fájdalmat, féltékenységet, bosszúvágyat, tévovázást: Romeót, Leart, Coriolanust, Jagót, Othellót, Hamletet, — de egyik hőse se gondolt soha a halálra. Ez azért volt, mert ő maga is, akiben ezek megelevenedtek, még ifjú volt, életének büneinek májusában s nem gondolt arra, hogy el kell mulnia.

Pedig ez lesz vele, ha most megmenekszik is: egyszer csak ott

fog vörösleni szobája falán a mécs fénye és úgy fog vörösleni . . . Napjai egyre fogynak. S hogy ezt felfedezte, tétlenül és álmódzva maradt ott a zúgutca mélyén a ködben. Avont látta, ahol éppen úgy gomolyog az utcákon a köd, az elcsábított Annát látta, akiről még most sem tudta, hogy mi lakik mozdulatlan, zsiros arcvonásai mögött s békésen alszik leányaival a külső szobában ; színház körüli csatangelésai vonultak el szemei előtt, a színészek nyomorúságai s azután mint valami égő és fantasztikus látomás, az a világ, amit ő maga idézett fel, mint valami varázsló : tündérek, hősök, tolvajok, katonák, szerelmesek és királyok, az élet mesés pompájával megterhelve . . . akik elhagyták őt — tegnap éjszaka jött rá — s egyszer csak, talán nemsokára, elhagyja őt az élet is.

Pedig még jó volna megírni azt az utolsót, ami itt jutott eszébe : a találkozást a halállal. De régi bűvölete elhagyta őt, — William Shakespeare megvénült varázslómesternek tűnt fel önmaga előtt, aki keserűen int az elmúlt, színes napok felé : elég !

III.

Két zengő verssort mormolt, ami most jutott eszébe :

*... mert ezután majd minden harmadik
gondolatom a sír lesz . . .*

A saját hangja ébresztette fel és látta, hogy ott áll a ködtől csepegő fal mellett egy elhagyott raktárutcában s egy pillanat alatt látta, mennyire ostoba rémület volt az, ami azelőtt érte. Hiszen csak néhány utca az egész . . . ismét kiáltozni fog s ha nem kap választ, nem kis gyerek, hogy félve dideregjen itt hajnalig. Hosszan, bömbölve kiabálni kezdett, ameddig csak a lélegzete bírta.

— Halló — hangzik feléje váratlanul nagyon gyöngén, mintegy nagyon messziről. — Mi az?

— Eltévedt polgár ! Erre ! — s hamarabb, mint várni lehetett volna, előbukkan a hangot tompító ködből egy kemény kéz s borszagú lehellet dől William mester arcába.

— Merre mész? — kérdezte az megkönnyebbülve.

— A Rozsdás Vasmacskához — felelte az itales matróz. — Nem tévedek el.

— Onnét már én is tudom az utat, de előbb iszunk egy pohár meleg bort az egészségedre.

Egy durva kéz érintése, tengerszaggal átítatott ruhák, dülöngélő járás, beszélni nem lehet, mert a köd a gégére nyom minden szót. Végre vöröslő derengés merült fel egészen közélről : egy láncon lecsüngő vaskondérban égő szurkos fa fénye szállt fel s körébe elmosódva egy háromágú horgony, a matrózcsapszék címere. Erre már járt Ben Johnsonnal, haza talál, különben is elkísérteti magát.

A csapszékben meleg gőz, egyik asztaltól köszönti valaki, aki

ismeri őt a színházból. Ő annak a vörösarcú szakállas férfinak közelében foglal helyet a falmenti hosszú asztalnál és megmagyarázza:

— Eltévedtem a ködben! — Mást talán kifosztának, de őt tisztelettel nézik innen is, onnan is: ismerik és ez jól esik neki. De most a szélesvállú, cserzettarcú matrózra néz, akivel együtt jött, meleg bort hozat. S most a matróz szól:

— Én nem tévedtem el — mondja dicsekedve — pedig a kapitányom olyasmit állít, hogy a föld túlsó feléről kerültünk vissza.

Mindenki tudja, hogy a Columbus felfedezte földről van szó s a korcsmáros inkább hozzátevően kérdi:

— Az Indiák? És milyen világ van ott?

S a beszélgetés zúgni kezd körülöttük, miközben ő nem tudja, hogy nevéssen-e, vagy bosszankodjék eltévedését követő ijedelme miatt. Most már fölényesen megállapítja, hogy ostobaság volt félni attól, hogy nem talál ki a kikötő utcáiból. Hiszen még nincs késő, csak a köd és sötétség volt nagy. S mikor a meleg bor forrósága is átjárja, figyelni kezd a vitára, amely egyre hangosabb. A matróz ökleivel verdesi az asztalt, úgy bizonykodik.

— De kész vagyok megesküdni rá: háromszor emelkedett fel és háromszor süllyedt el a sziget, amit láttunk. A tenger pedig akkora hullámokat vert, hogy minden pillanatban fel kellett volna borulnia hajónknak. Ez történt velünk ezelőtt hét hónappal, amikor Nyugat-indiába igyekeztünk és a vihar észak felé sodorta a hajónkat. A kapitány azt mondja, hogy térképen ott vannak azok a szigetek, mert több is van: a Bermudák. Kettőn tűzhányó is füstölög.

— Hallottam már róluk — szól a vendéglős, hogy tudását fitogtathassa az ebben a városrészben is ismert, gazdag polgár előtt, aki idáig szótlánul ült, fehér, talán túlfehér, vékony arcával, magas homlokával és szürke hajával a kecskelábú durva asztal mellett, prémes bőrzekéjét fázósan összehúzza s a bortócsáknak az asztallapba ivódott foltjaira néz. — Örülök, hogy Önt is vendégeim között láthatom, Sir William — s többi vendégei számára erősen megnyomja a Sir szót. — Noha bizonyára csak a véletlen vetette ide.

— Ó, — riad fel az — már jártam nálad régen Johnson barátommal és Marlowe-val, amíg élt szegény. De nem ily kései órában volt, ivód vendéggel volt tele s nem vehettél észre — s most kérdez: — mondd: mit hallottál még a Bermudákról?

A vendéglős nem válaszolhat, mert a matróz az asztalra csap és nyersen megragadja a finom bőrzeke prémjét:

— Halld! és ez egész bizonyos: azt mondják, hogy távoli földről odamenekült varázsló király él ott a szigeten, aki tudja, hogy kik közelednek szigetéhez hajójukon. S minden esetben vihart támaszt vagy azért, hogy a neki nem tetsző hajók meg se közelíthessék a szigetet, vagy azért, hogy elsüllyedvén, a hajótöröttek az ő szigetére kerüljenek. Ez van a dologban és semmi más. Én mondom nektek!

Az újvilági tengerészlegenda újsága szinte rásúlyosul a mellekre. Mert vannak csillagjósok, jövendőmondók, aranyat csinálók és varázslók — mind csodálatos dolgokat visznek végbe a közönséges ember előtt ismeretlen erőkkel. S William mester is tisztán látta a megvénült varázslót, hosszú szakállal és a bűvös pálcával a szigeten, körötte a hármás tenger: a víz tengere, a rejtelmes erők tengere és a mult tengere. De ő se halhatatlan és megbékélt szívvel akar meghalni: jóvátesz mindent, azután bedobja varázspálcáját a tengerbe, oly mélyre, hogy nem ér le hozzá semmiféle ón, — elküld magától minden varázslatot, azután visszatér Milánóba és «minden harmadik gondolata a sír lesz». Lenne még a darabban valami nyers, játékos szörnyeteg s valami más ilyen lény is: hogy tomboljon és nevéssen a földszint közönsége is: a kocsisok, matrózok és szolgák, akik lenn állanak a színpad előtt közepén a nyitott udvarnak, amelyet a körbefutó fedett emeleti helyek vesznek körül és korlátaik vaskosaraiban fáklyák égnek.

— Hallottam már róla — mondja a vendéglős büszkén, és az előkelő vendégre néz, aki hirtelen feláll.

— Különös ember — gondolja róla mindenki. S a vendéglős hozzástet:

— Nem tartozik semmivel, Sir William. Vendégem volt a barátjával együtt.

Meglepő, hogy a gentleman milyen hidegen biccent. De a matróznak egy aranyat nyom a markába:

— Igyál még néhányszor az egészségemre! És köszönöm a mesét!

Most már nem téved el: ez az utca majdnem egyenesen vezet hazáig, ahol le fog ülni és ír. Mi lesz a száműzött király neve? Zengő olasz név kell: Prospero. A szörnyeteg Caliban, a másik teremtmény pedig incselkedő tündér lesz Ariel. Ezek fogják összeszőni a jelen meséjét a multtal — de most elég, mert fejében édesen és keserűen zsong a darab végén letérdelő varázsló epilógusa:

*Ime varázsom szellemi
elhagytanak, bűvöm törve,
kíntól, kétségtől gyötörve
meg kell nékem halni ma.*

— — — — —
*Szálljon értem hő ima
hogy bánatomra s bűneimre
nyerjek bűnbocsánatot...*

A végén mint mélyen zendülő harangszó:

Engem is bocsássatok!

A MAGYAR FILM ÖT ESZTENDEJE.

Irta: *Villani Lajos.*

NEM IS RÉGEN volt, hogy a moziszínházakból kidobták a rozoga zongorákat, száműzték a megélhetéssel küszködő zenészek kis csapatait. Chopin nocturnoi nem kísérik többé a gangsterfilmek borzalomjeleneteit, az illatos májusi éjszakákban nem Beethoven gyászindulója mellett csókolóznak a szerelmes párok. A vásznon a szájak mozgása megszűnt hiábavaló erőlködés lenni. A hangosfilm feltalálója életet lehelt a mozgó emberfigurákba, lehetővé tette a helyzetekhez alkalmazkodó zenei aláfestést, megnyitotta a film számára a művészi értékek birodalmát. Nekünk már úgy rémlik, mintha évtizedek választanának el a néma film korszakától, akárcsak a krinolin, a lóvasút, vagy a petróleumlámpa idejétől. Cecile B. Mille Keresztes Hadjárata úgy viszonylik a néma Quo Vadishoz, mint a mai áramvonalas mozdony ősehez, Stephenson első lokomotívjához.

Elvétve még akad olyan furcsa ember, aki visszasírja a néma filmet. Sebb volt, látványosabb volt, mert a kiállítás, a kép voltak fontosak. Szóval a szemet gyönyörködtette és nem volt színjátszás, ami nem lehet a film feladata. Igaz: a mai film már megközelíti a színjátszást, amelynek művészi színvonalát azonban soha elérni nem fogja. A gépzene sem tudja pótolni az eleven művészt. Így van ez a filmnél is; komoly vetélytársa a színháznak, melynek közönségét, már az olcsóbb jegyáraknál fogva is, elvonja, — mint művészi értéket, a kettőt összemérni azonban nem lehet. A beszéd, valamint a zene és kép összehangolásának lehetősége mégis oly eszközökkel gazdagították a filmet, hogy filmművészet létezését tagadni ma már nem lehetséges.

A hangos film amerikai találmány. Amikor megszületett, az új világ gyárai már berendezkedtek előállítására. Európa még nem. Hosszú időre tehát Hollywood lett a mozi birodalmának korlátlan ura. Európa, akárcsak a versenyző, aki nem ügyelt az indító jelre, nagy távolságban visszamaradt. Nem tellett azonban sok időbe, hogy a mi földrészünk ősi szellemi kultúrája a kezdett veszteséget behozza és erőteljesebben vitassa Amerikától az elsőséget, mint a némafilm utolsó éveiben, amikor a dollárok milliói szemképrázató jeleneteket varázsoltak elő és a filmelőállítás szinte egyedüli urává a pénz lett.

Sajnos, a pénz, a tőke, melyeket a múlt század szabadságelvei tettek oly nagy hatalmakká, legkegyetlenebb elnyomói azoknak, akik bennük hiányt szenvednek. Szegénységünkben, amelyet elszigeteltségünk tetéz, büszkék lehetünk tehát azokra az eredményekre, amelyeket a magyar filmgyártás az utolsó öt év alatt a hangosfilm jegyében felmutathat.

Ha a mai filmben művészetet keresünk, akkor az úgynevezett játékfilmekre kell elsősorban gondolnunk. Találhatunk azonban művészi értéket a kultúrfilmekben is, míg a szorosabb értelemben vett iskolai oktató és a hirdató filmeknél művészi szempontok kevésbé érvényesülnek. Bár az utóbbiakról felesleges volna itt megemlékezni, a teljesség kedvéért vegyük szemügyre a magyar filmhírszolgálatot is.

A hetenkint változó Magyar Híradót a Magyar Filmiroda állítja elő,

amely 600 és egynéhány ilyen heti filmtudósítójával be tudná mutatni a vásznon országunk egész történetét az utolsó tizenegy esztendőben. Anyagát külföldi események felvételei egészítik ki, amelyeket csere útján kapunk. A Magyar Híradó kiválóságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy sikerült valamennyi európai államba, amelyek számba jöhetnek, az illetékes intézményekkel csere alapján a kapcsolatot megszervezni. Szívesen iktatja be a magyar filmtudósításokat minden külföldi híradó még akkor is, mikor nem számolhatnak be eseményekről, amelyek érdekességüknél fogva az újságot olvasó közönség figyelmét megragadják. Számos olyan kép kerül így a külföldre, mely országunk szépségeit, népünk szokásait mutatja be.

Kultúrfilmeket Magyarországon ugyancsak a Magyar Filmiroda állít elő. Két rövid film, melyek egyike a Hortobágyot, másika a szanyi népszokásokat örökíti meg, volt az első kísérlet a hangosfilm bevezetése után. Ezek azonban csak előfutárai a nagy, hangos Hungária-filmnek, amely 1933. év végén készült el. Ez az 1500 méteres film már nagyszabású alkotás, mely minden vonatkozásában bemutatja a magyar földet, annak népét, gazdasági értékeinket, kulturális felsőbbrendűségünket. Művészi megoldása páratlan. A zene, mely egymagában is szép, hatásos és vonzó, hozzásimul a képhez, illő kerettel egészíti ki azt, ami már egymagában is művészi és tökéletes. A rendezés könnyedséggel oldja meg az átmenetek itt-ott nehéz feladatait, friss és gyors iramot ad ott, ahol kell, hogy később megállhasson valamely szépséges magyar tájnál, ősrégi magyar dalnak mélabús hangjai mellett, mely magában foglalja ezer évnél a magyar föld szeretetével egybefonódó szenvedéseit és hitét. Megtaláljuk ebben a filmben a karcsú búzakalászos hullámozó tengerének romantikáját, — felvonulnak itt, hol méltóságteljes tartásukban, hol vad szilajsággal a síkság magyarjainak büszke állatai, míg a főváros és a magyar sportélet képei a pezsgő élet lendületével peregnek le. Magyar ember, ha ezt a filmet végignézte, megismétli magában a Szózat fogadalmát, hogy «itt élned s halnod kell» — a külföldit a Hungária csábítja, csalogatja ebbe az ismeretlen szép országba. A magyar filmgyártás büszke lehet a Hungáriára, mely külföldi sikereivel is bebizonyította, hogy más hasonló filmekkel összehasonlítva is megállja a helyét. Szívesen fogadta a közönség és a kritika Batáviától Winnipegig mindenütt, tapsoltak neki a norvég iskolásgyermekek épp úgy, mint az északafrikai mozik színes látogatói és a délamerikai pampák lakói.

A Hungária óta három újabb szép kultúrfilmel köszönhetünk a Magyar Filmirodának. Az egyik a Magyar Falu, mely népszokásainkat mutatja be. Első díjjal tüntették ki nyáron a brüsszeli világkiállítás filmversenyén és most követi elődje a Hungária nyomán a sikerek útját. A második a Halali című vadászfilm. Ez az örökényi szarvasvadászatot örökíti meg ügyesen készített, szép felvételekkel. Nemzetközi elismerésben részesült a Halali is; az 1935. évi velencei nemzetközi filmkiállításon elismerő oklevelet nyert. Végül az utolsó, az alig megjelent Budapest Fürdőváros film, mely címének megfelelően fővárosunk fürdőit és gyógyforrásait mutatja be szakszerűen és e mellett művészi és izléesen.

Kultúrfilmjeink szép sikereiért meleg köszönettel tartozunk rendezőjünknek, Kandó Lászlónak. Művészi szeme, kiváló ízlése, biztos ítélőképessége emelték a magyar kultúrfilmet mai magas színvonalára.

Nem lenne teljes a felsorolás két, Budapestről készült film megemlítése nélkül, melyet két idegen vállalat — a francia «Osso» és az amerikai «Univer-

sal» — készített annak a rokonszenvnek viszonzásaképpen, amelyel mi őket fogadtuk, midőn Magyarországra jöttek filmeket gyártani.

A filmgyártásnak nehezebb, költségesebb, de kétségtelenül nagyobb lehetőségeket is nyújtó része a játékfilmek előállítására. Itt érezzük igazán a pénz hiányának egész ólomsúlyát, itt leginkább a béklyókat, melyek bennünk nyelvünk kevéssé ismert volta miatt a külföldön mozgásunkban akadályoznak. A kultúrfilmhez jó rendező, jó fényképész és jó zeneszerző elengedhetetlen. A játékfilmhez szükségesek még a szöveg, a színészek és a díszletek is. Mindez oly magas költséggel van egybekötve, amelyen nálunk nehéz fedezetet találni. Engedményeket kellett tehát tennünk és foglalkoznunk Budapesten idegennyelvű filmek gyártásával is. Nagyobbszabású játékfilmek költségeit egyedül a magyar közönségtől visszaszerezni ugyanis szinte lehetetlen. Külföldi piacokat kellett számításunkba bevonnunk, sőt itt-ott beérni azzal, hogy egyes nálunk gyártott filmjeink csak idegen nyelven kerüljenek a közönség elé. Tekintsük azonban magyar filmeknek azokat is, amelyek idegen tőkével, idegen nyelven, de itt készültek. Hisz magyar műteremben, magyar munkával állították őket elő, többnyire magyar színészek szerepelnek bennük és tárgyuk is magyar. Bírálattunkban legyünk jóindulatúak és elnézőek a magyar játékfilmgyártással szemben, mely ezer súlyos baj ellen oly csodálatos kitartással harcol. Aki a helyzet nehézségeit ismeri, tudja, hogy az elért eredmények csak elismerést és csodálatot érdemelnek.

Mi, akik a «Napkelet» magasabb eszményeit foglaltuk hitvallásunkba, persze nem lelkesedhetünk a könnyű fajsúlyú zenés vígjátékokért, melyek a mai magyar játék filmgyártás tekintélyes hányadát teszik ki. De lássuk be, a közönség igen nagy tömegei nem művészi élvezetet, hanem könnyű szórakozást keresnek a moziban. Ezeket a tömegeket rá kellett szoktatni a magyar filmre, mellyel szemben eleinte bizalmatlanok voltak és csak fokozatosan lehet komolyabb és magasabb értékű filmek élvezetére nevelni.

A hangosfilm megjelenése bennünket is mint meglepetés ért. Első hatása az volt, hogy a filmgyártás megállott. Be kellett várnunk, hogy egyedüli játékfilmek előállításával foglalkozó üzemünk — a Hunnia Filmgyár — az új találmánynak megfelelően berendezkedjék, a szükséges felvevőgépeket beszeresse. Így csak 1931. év áprilisában indulhatott meg újra a munka a «Kék Bálvány» című filmre írt zenés vígjátékkal. Ez a film azonban csak az elsőbbség jogán érdemel felemlítést. Kísérlet volt, első szárnybontogatás, melyet nyomon követ a második kísérlet és egyben első siker. Valamennyien emlékezünk még a «Hippolyt a lakáj»-ra. Zenés vígjáték volt ez, mely nem hagyott mélyebb nyomokat, de mulattatott és kacagtatott. Tapsaink azonban a magyar filmgyártásnak szóltak, mely ájultsága után magához tért és fel tudta ébreszteni a hit bizalmát. A Hippolyt sikere tehát biztatás volt a jövőre, úgy vállalkozóinknak, mint a Hunniának, mely mérlegét 1931-ben összesen három filmmel zárta le.

A kezdet biztatása nem volt eredménytelen. 1932-ben már komolyabb szövegek megfilmesítésére kerül sor és segítségünkre jön az idegen tőke is. Négy filmet a francia Osso, egyet a német Ufa állít a Hunniában elő. Közreműködik Annabella, az ismert francia film-színésznő és nálunk rendez Fejős Pál a külföldről hazatért magyar filmrendező. Az Osso-csoport itt forgatott filmjei Magyarországon kevésbé ismertek, mint a külföldön. Érdekes kísérlet volt kétségtelenül a «Tavaszi zápor» — Fejős rendezése —, melyben a beszéd csökken a hang egyéb eszközeinek növelésével és hatásosabb kidomborításá-

val szemben. Ennek a filmnek, melynek művészi értéke vitathatatlan, sikere volt a külföldön, nálunk azonban nem. Tárgya és szelleme nekünk nem lehettek rokonszenvesek. Az ugyancsak a Hunniában gyártott és az ismert Gallone által rendezett *Un fils d'Amérique* című francia zenés filmbohózatnak viszont osztatlan sikere volt. Jelentős eseményei végül ennek az évnek a «Vén gazember» és az *Itél* a Balaton bemutatásai. Előbbi az első, talán nem teljesen sikerült, kísérlet a magyar irodalom egyik remekének megfilmesítésére — utóbbi egy magyar népies legendát visz művészi tudással a vászonra. Néhány kisebb jelentőségű film tarkítja még 1932 beszámolóját, melynek összegezett eredménye nyolc gyártott film.

1933-ban már a Magyar Filmirodában is készült két kisebb játékfilm. Jelentőségük azonban ezeknek még nincs. A Hunnia műtermében többnyire magyar filmek készülnek, magyar vállalkozók részére. Hozzánk jön azonban az amerikai Universal, mely terveinél főként a vígjátékszerű filmeket és Gaál Franciska tehetségét veszi számításba. Az első ilyen kísérlet a «Pardon tévedtem», melynek közönségikere beváltotta a reményeket. Komoly művek is kerültek azonban bemutatásra; a «Bor» és a «Rákóczi induló». Mikszáth után tehát Gárdonyi és Herczeg (A Rákóczi-induló a Dolovai nábob leányából meríti tárgyát) remekei is felelevenednek a vásznon. Van eredeti magyar filmszöveg is: Iza néni, melynek hazafias érzületét, nemes szándékait a közönség több megértéssel fogadhatta volna. Ebben az évben tizenegy film készült Magyarországon.

Izmosodik és gyarapodik a magyar filmgyártás 1934-ben. A Hunnia tizenkét gyártott filmmel egyedül túlhaladja az előbbi évi egész eredményét. Az esztendő meghozza az első nemzetközi sikert; a «Tavaszi parádét», az Universal sajnos, csak német nyelven gyártott, kitűnően rendezett (Bolváry) kiváló szereplők (Gaál Franciska, Hörbiger, Albach Retty, Halmay) közreműködésével készült, szép kiállítású filmjét a velencei filmverseny aranyéremmel tüntette ki. A Tavasz Parádé, melynek tárgya is kedves, kísérőzenéje pedig kellemes és fülbemászó, ezt a sikert meg is érdemelte. Tetszéssel fogadta a Lido nemzetközi közönsége, a filmversenyen történt első bemutatásakor és nem maradt el a siker később sem. «Ida regénye», «Új rokon», «Iglódi diákok», a magyar irodalom tárházából veszik témájukat, továbbhaladva, igen helyesen a már megkezdett úton. Kiválóaknak azonban nem mondhatók és sikerük is messze elmaradt akár a «Péter» vagy a «Bál a Savoyban» és különösen a «Meseautó» című zenés filmvígjátékoké mögött.

Az elmúlt esztendő teljesítménye minden eddigéit felülmulja; tizenhat film a Hunniában, három a Magyar Filmirodában, melynek műtermeit fokozódó erővel veszi igénybe a magyar játékfilmgyártás. Liszt Ferenc a halhatatlan magyar zeneszerző emlékének hódolt a jubileumi év alkalmából a magyar filmművészet is a «Szerelmi Álom»-kal. Ezenkívül az év első fele csak kisebb értékű bohózatokat hozott, melyek egyike-másika szép sikert eredményezett. Ha azonban az év végére tekintünk, kigyúlnak a jövőbe vetett remény fáklyái, hitünk és bizalmunk megerősödnek. Új tehetségek erősítik a film, a legfiatalabb magyar művészi törekvés, harcospapatát, és mintha új utak tűnnének elő, melyek kivezetnek a művésziietlenség és középszerűség sűrű, tisztasoktól csak itt-ott megszakított, erdejéből. Örülünk, hogy Bulla Elma, a magyar színjátszás új büszkesége, immár gyönyörködteti a mozi közönségét is. Örülünk, hogy az «Új Földesúr»-ral megszületett az az izig-vérig magyar és komolyan művészi film, melyet a szigorú bíráló is legfeljebb azzal a kifogással illethet,

hogy több pénzzel még szebben is meg lehetett volna csinálni. És örülünk a «Café Moszkvá»-nak is, mely eredeti, komoly magyar filmszöveget, jó rendezésben és jó színészekkel visz a vászonra.

Várjuk a további tökéletesebb magyar filmeket. Legyen segítőtárs a mozi a magyar könyv, a magyar történelem, a magyar kultúrértékek népszerűsítésénél. Várjuk továbbá a magyar filmszövegíró, aki művészi értékű eredeti filmdrámát ír.

MARGITSZIGET.

*Zöld gyp, virágzó fák, madárcsicsergés,
a lomb között felhangzó hálacsengés.
Megfoghatatlan ez a szép tavasz!
egyszerű szépség: százsorszép a fűben,
a szél virágszirommal rám havaz
s a napfény búcsúzól, eltűnőben
kigyullad még a szűz, tavaszi fákon.
Álmélkodom egyszerű csodákon.*

*Jobban el tudnám hinni a csodát
felnagyítva, groteszkül, mutatva fogát.
A gesztenye kinyílt, virágzó arccal,
villogó, zöld selyemben mind a fák,
táncraperdülnének szép tavasszal
s jelénk kacagva mondanák:
Csaló ugyan a napfény és meleg,
azért mi csak vigadjunk emberek!*

*Ha napsugártól megbolondulnának,
ágkarjukkal egymáshoz nyulnának,
fák, bokrok, virágok — egy sereg
görl, csupasz lábakkal, kerge táncban
madárjazz-szóra fűben hempereg.
Jobban elhinném: itt most égi nász van,
a napsugár a földre lebben
s új élet támad a rügyekben.*

*Jobban elhinném, ami hihetetlen
virágban, napsugárban, kikeletben,
egy víg grimászt, egy furcsa gesztust látva,
mint így az egyhangú, merev tavaszt;
ha volna harsogása, lenne gátja,
ez torlaszoló, halkitná amaz;
rokonabb volna, testvéribb veled
jelennek tükre: bomlott képzelet.*

RUDYARD KIPLING:

AZ UTOLSÓ DICSÉRET.

Az Isten csillag-sátorába hívta minden angyalát

És így tanácskozott a mennybeli sereggel:

«Ez itt a vég, megroppan az ereszték,

S ledől a föld, a semmibe reped szét.

De szóljatok: Szavam szerint a mennybe kell-e tenger?»

És akkor zengett ércesen sok híres tengerész:

«A szél minket dühöngve verdesett el,

Röpültünk és nyomunkba dőlt az orkán,

De Isten látott minket a vitorlán

S a cápa mégse falt belénk, elhallgatott a tenger.»

Hát erre fölkiáltott Júdás, aki elárulta Őt:

«A kárhozonat különös kegyeddel

A jéghegyeket nekem megígérted,

Hogy esztendőben egyszer meg ne égjek,

De akkor megbocsáss nekem, ha nem maradna tenger.»

És akkor így panaszkodott a Kedvező Szél Angyala:

(Ő menti meg a jégtörőt, örült szeleket nyergel):

Toronyban élek én, nagyon vigyázok,

Megőrzöm minden vízbéli vonásod,

S mi lenne dolgom, Istenem, ha nem dagadna tenger?»

S megint fölzengett ércesen sok híres tengerész:

«Gyorsak vagyunk mi: jobb a fergeteggel,

És haragudtunk, mert a szél lekókkadt,

A széllal együtt hajtottuk hajónkat,

Kölykök vagyunk-e, pityeregjünk, ha dühöng a tenger?»

S a korláton kihajított szerencsenek így szóltak ott:

«Rabok vagyunk, elnyűtt húsunkba tép a kender,

Boldog karoddal mégis megragadtál,

Midőn az örvény fejünkre szakadt már,

S itt szenderegünk, míg Szavadra megapadt a tenger.»

S a vastag-izmu Pál Apostol Istenhez így harsogott:

«Letérdepel, akit a tenger mélye nyelt el.

Hajómat egyszer jól lehorgonyoztam,

Tizennégy szerezcent a víz alól kihoztam,

S kegyelmedet elzúgta nékik a máltai tenger !»

Megint fölzengett ércesen sok híres tengerész,

S kezük a húrokon ügyetlen ütemet ver:

«Kátrányos és kemény a mi hüvelykünk,

Keményen és bolondul énekeltünk,

Engedsz-e még egy éneket, ha nem dörögne tenger?»

Zsibongtak erre komoran a nyugtalan kalandorok,

A pelengér előtt, bilincsbe-vert kezekkel:

«Kibujtunk bánatodból, Spanyolország,

Letéptük bánatunk kemény koloncát,

Növeld, vagy öld meg, Istenem, nekünk hazánk a tenger !»

Aztán így dörmögött egy nagyszakállú, vén szigony-halász,

Ki annyi bálnát bölcsen szeletelt fel:

«Hajónkkal én a jéghegyekre törtem,

Láttuk magunkat a jeges tükörben !

S kihülnek a kalandok, hogyha nem kerülne tenger !»

Nohát, elzengte végső énekét sok híres tengerész:

«Se víz, se föld, a mérce üres egeket ver!

Üveg-vidéken zengenünk hát kell-e,

S ne fujjon ránk a szél erős szerelme?

Vedd vissza arany-hegedűdet, jobb nekünk a tenger!»

A sok beszédnek Isten véget int, a tengert fölveszi,

S betölti partjait örökös végtelennel,

Mert nem öröm a darvadó dicséret,

S a tengerész a tengerekre térhet:

Szolgál az Úrnak boldogan, körötte zeng a tenger.

A esattogó vihar, s a zúgó örvény mind a tengeré,

Száguld a szél, a nap ragyogva felkel,

S az égbe minden hajó bevonulhat,

Hogy diesősége legyen ott az Úrnak,

Aki szerette tengerészeit, s dörög tovább a tenger !

Horváth Béla fordítása.

HÁROM FRANCIA NEMZEDÉK.

Irta: *Gogolák Lajos.*

JACQUES BAINVILLE, a francia akadémia új tagja, aki most váratlanul elköltözött az élők sorából, Léon Daudet és Charles Maurras mellett a royalisták szellemi vezérkarának legelsői közé tartozott. Nagyon kis csoport ez a francia royalista párt, de tán épp ezért oly érdekes az a lendület, mellyel időről-időre rohamra indul — sorai közt nagyobbrészt a legfiatalabb nemzedékekkel — a harmadik köztársaság ellen. A régi liliomos zászlók ilyenkor úgy tűnnek elő, mint a megújhodni vágyó, új Franciaország szimbolumai. És ha nem is valószínű, hogy a harmadik köztársaságot, a bankárok, professzorok, ügyvédek, kispolgárok e biztos államát egykönnyen multtá omlasztják a Maurras, Daudet és Bainville tanításain nőtt fiatalok utcai kavardásai, az mégis bizonyos, hogy soká ez a kis párt volt a leg-hatékonyabb erjesztője, kovásza az új francia fejlődésnek.

Nem a tömegek mélységein folyik ez az erjedés. Hiszen a francia royalizmus ma is még elsősorban intellektuális irány, művelt, magányos és finom elmék életformája, politikai széplelkek ápoltt légköre, — tehát egyelőre eléggé zárt világ, ha már nem is az élet modern ütemét tagadó, a köztársaság nagy eredményeitől és valóságaitól elzárkózó arisztokraták menedéke. Mindenesetre a Párizs utcáin időnként föltűnő «*camelots du roi*» szenvedélyei azt mutatják, hogy intellektuális irányból, politikai széplelkek elgondolásaiból aktív szerepvállalása is tud lenni mindazoknak, kik nincsenek megelégedve a mai francia polgári és demokratikus renddel. Ma a francia royalizmus tehát elsősorban intellektuális tényező s elsősorban polgári intellektuális politikája. Ezek előtt a polgárok, tegnapelőtről jött demokratikus eredetű emberek előtt mégis a régi, a királyi Franciaország társadalmi és politikai rendje a néha sznob módon is sóvárgott ideál. A mai társadalmi dezorganizáltságból a régi, isteni eredetűnek és hivatásúnak értelmezett rend visszaállítása után áhítoznak. Vezérük: Charles Maurras ezt a rendet csodálja a görög gondolkozás túlfinomult fogalmi formáiban, a római impérium erejében és örök békéjében s ennek két örökösében: az egyformán latin szellemű és szervezeti franczia királyságban.

Az ő Franciaországuk nem a mai Franciaország, az egyezkedő pártok, polgárok Franciaországa. Az ő Franciaországukban az állam minden, az egyén s a humanitás gondolata elveszti minden értékét. «Integrális nacionalizmusuk», melyet lapjuk, az «*Action Française*» képvisel, a francia örök öncélú összefogását sürgeti nagyon kiméletlenül, a «*humanité*» gondolatától egészen idegen formában. A külföldtől teljesen független, belülről fejlődő francia életet akarnak. Ezért provincialisták, ezért regionalisták. E folyamat kezdetén ott áll Maurice Barrès a maga patetikus és koncentrált nacionalizmusával s nagyon elzárkózottan minden «európai» gondolat elől. S átment ezen a fejlődésen — igaz, rövid ideig — André Gide is. De Gide hamar elszakadt innen. Ma nem győzi eleget szidni Barrès új naplójegyzeteiben. Barrès nacionalizmusa «integrális», önző és követelő. Gide romantikus ember, protestáns, puritán, Európa felé fordul, az élet és az érzelem minden érin-

tésének kitárt. Lehet: Barrès még túlzó, antihumanista, integrális nacionalizmusával és regionalizmusával is (— regionalizmusa politikai és nem emberi gondolat! —) franciább, mint Gide. De az érző, az individualista, a protestáns és puritán Gide emberibb. És emellett Gide moralista, — Barrès, Maurras immoralisok: Gide morálja s a morál elől fölszabaduló amoralizmusa, küzdései atyai puritán öröksége ellen emberi, egyéni ügyek; Barrèsnél és Maurrasnál nincs emberi, egyéni morál, nincs humanitás, — minden, minden az állam érdeke.

Nos, ez az «integrális nacionalizmus» antihumanitárius és bizonyos fókig «európaellenes» is. Európaellenes, mert Európa ma nemcsak az antikvitást, a klasszicitást, a latinitást jelenti, hanem jelenti az északi embert is, az érzelmes embert, a romantikát és a reformációt. Barrès és Maurras Európája elsősorban a latin Európa, körülbelül addig, ameddig a római limes ért, azontúl bizonytalanság, rendetlenség, homály. Emberiség? — elsősorban a latin, a francia emberiség a fontos. Európa ma is Franciaország. Ezek az emberek nagyon megvetik azt a «romantikus» fölfogást és gesztust, mely Franciaországot tette meg az egyetemes emberiség kísérleti telepének; a nagy forradalomban is ezt a humanitárius, világpolgári tendenciát gyűlölik a legjobban, nem hiába a romantikus, érzelmes Rousseau műve a forradalom.

Az antik ideán nevelt Maurras mellett ott van a nagyon művelt, de nagyon is féktelen Léon Daudet is, kit kissé tán a németiség is nevelt: de Goethe klasszicizmusa, melyet Daudet úgy tanulmányozott, végeredményben mégis antik örökség. Maurras és Daudet ideológusok; mult, jelen, jövő itt összeolvad. Mellettük Jacques Bainville jelentette a szolid történeti műveltséget, a pozitív tudást. Tudós volt-e Bainville? — avagy a német értelmezésű, merev, életlő «tudományossághoz», a «tudomány» légürességéhez és élettelenységéhez tán túlságosan emberi? Vagy talán túlságosan latin is és túl aktív természet is ahhoz, hogy hidegen álljon szemben a multtal? Sokat írt és mindig szerette az aktualitást. Ha kezembe veszem leghíresebb könyvét, a «Histoire de trois générations»-t, e kérdések önkénytelenül is megdölnak.

Három nemzedék életét írta meg itt e ragyogó stilisza, ez a metsző logikájú történetpolitikus a régi és újnak vágyott rend s az integrális nacionalizmus önző, merev parancsszavai szerint. Merev és önző ez a könyv; lehet, hogy igaza van egy párt, vagy akár egy nemzet szempontjából is. 1918 májusában írta le Bainville az utolsó oldalakat. A német ágyúk kemény hangjai temették ekkor a francia szívekben a Kant, Goethe, Schiller eszményi Németországába vetett hitet. Bainville leírja, hogy a Párizs fölött keringő német repülőgépek halálhozó zümmögése mily gúnyosan dobolt most azok fölén, kik még bíztak Nagy Frigyes franciabarátságában, vagy akik számára Madame de Stael rajongó németbarát könyve jelentette az eszményi, az *igazi* Németországot... Bainville nyíltan meg is mondja: könyve, történetírása csak mereven nacionalista célú lehet. Nem akar egyetemes emberi igazságot. Nos, ha lehet még a francia nacionalizmus fölfokozásáról beszélni, úgy Bainville megmutatja, hogy lehet. De az ő történeti és politikai műveltségű nacionalizmusa, melyet még a regionalizmus közvetlen élménye is befolyásolt, egészen más, mint ahogy ez a fogalom eddig a köztudatban élt.

Bainville nacionalizmusa teljesen elüt annak a három nemzedéknek érzelmeitől, melynek életútját kétfelől Waterloo és Verdun szegélyezik. Jőformán egészen Szedánig az egész francia nép azon az úton haladt, melyet

neki a magányával küzdő és az önmagát eszmévé emelő száműzött Napoleon kijelölt. Bainville nagyon nem szereti a szentilonai száműzöttet : mint royalista nem szeretheti és mint gondolkozó fő irtózik Bonaparte kritikátlan önistenítésétől, durvaságától. Pedig ez a száműzetés mily hatalmas eszmei hagyatékot jelentett az illúziókra könnyen hevülő francia nép számára ! De Bainville realista és kritikai fő s az érzelmi hevet sohse méltányolja egy nemzet életében. Napoleon a nemzeti eszme és a gloire kultuszát hagyta nemzetére : Franciaország a világ első nemzete, ő a szabadság választott népe, az ő hivatása a zsarnok és nemzetietlen dinasztia elkergetése az elnyomott népek felől, a nemzeti elv maradéktalan keresztülvitele, Olaszország és Németország egyesítése — és így tovább. Tagadása volt ez — írja Bainville — XIV. Lajos egész művének, mely jól kihasználta a német partikularizmust. Tagadása volt ez a világpolgári politikai program az eddigi francia produkcióknak is. De a franciák elfeledték nagy vérveszteségeiket és boldogan mentek Napoleon után. Háború és népszabadság kellett nekik. Az utolsó Bourbonok alatt — kiknek végnapjait Bainville a spanyol Habsburgok reménytelen haldoklásához hasonlítja — ezért volt oly népszerűtlen Talleyrand, a legnagyobb diplomata, mert ennyi veszély közt Franciaország méltóságával együtt megóvta a szent szövetségi Európa békéjét is : szívesen volt a nemzetietlen, az autokrata Ausztria szövetségese, Metternich-hel barátkozott s nem volt hajlandó a német egységért sikraszállni. Pedig e békés években a francia közvélemény háborút akart, — háborút a lengyelekért, a nemzeti elvért, a népek jogaiért . . . Lajos Fülöp sem akart ilyen háborút s ezért szintén egyre népszerűtlenebb lett, hiszen Napoleon legnagyobb ellenségével, Angliával barátkozott s megvetette az angol-francia ántánt legelső alapjait . . .

Csendes és polgári a XIX. század első felének története. Csak a költők és a történetírók hangosak. Ők az első forradalmárok. Michelet történetírása áradó hévvel emlékeztette a nagy forradalom heroikus jeleneteire a lelkes szívű választottakat, a művelt politikai széplelkeket. Ezalatt Béranger, ez a korlátolt sanzonköltő, ez az unalmas és idéten kispolgár a varróleányok, sarki boltosok, kereskedősegek, tanulékony kisfiúk, érzélgős öreg polgári hölgyek lelkeibe belopja a forradalom, a nagy Napoleon, a világszabadság, a gloire köznapi kultuszát. Heroikus nyelve zengésével ugyanezt tette Victor Hugo is, akár Thiers, ez a közepes történetíró (kit Anatole France oly találoán nevez a «francia nyelv legrosszabb írója»-nak erről a korról szóló emlékezésében). 1848-ban ez az unatkozó és meggazdagodott nemzedék a szociális bajok miatt zendülő munkássággal együtt újra forradalmat csinál, elkergeti a «nemzetietlenné» lett, de mégis oly jóakarátú és szolid Fülöpöt. S ahelyett, hogy a társadalmi rend ilyen ingásai közt az emberek saját dolgaikkal törődnének, inkább Németország egyesítéséért s a lengyelekért rajonganak. Azt hitték, hogy a liberális, az egységes Németország biztos támasza lesz az emberiség közös ügyének s hű szövetségese a világszabadságot hordozó Franciaországnak ; Párizst elismeri a világ fővárosául, mint a nagy emberi eszmék tűzhelyét — ezt Victor Hugo hirdette ekkor, hiszen a francia volt a humanitás választott nemzete.

Bainville keményen leszámol ezzel az illuzionizmussal s ridegen megrojjja 1848 nemzedékét német- és magyarbarátságáért : 1918 tanulságaira hivatkozik itt. Amily élesen elítéli a német egységet támogató multszázadi franciákat, olyan nagy híve Ausztriának. Ausztriának is, Franciaországnak is közös érdeke volt a német partikularizmus fönntartása az európai egyen-

súly érdekében. Ezért igen nagyot hibázott III. Napoleon, midőn uralmárt a nemzeti eszméhez kötötte és előmozdította Bismarck egységesítő törekvéseit. Pedig előre láthatta volna, hogy az egyesült Németország nem az 1848-as frankfurti parlament ábrándos liberális elméi után fog igazodni, hanem a «vér és vas» bismarcki terméke lesz, mely épp ő rajta próbálja majd ki egyesült erejét. Nagybátyját követte itt az unokaöccs: botorul és esztelenül gyűlölte Franciaország természetes szövetségését: Ausztriát s ahol lehetett, megalázta és gyöngítette. Ausztria előtte az abszolutisztikus, a legitim, a nemzetietlen állam időszerűtlen, elavult mintája volt. Bismarck ezzel szemben a nemzeti elv megjelenítője s a német egységé, melyet I. Napoleon, Beranger, Victor Hugo, Thiers oly szívesen vártak s melynek Ausztria útjában állt. Németországban még mindig a tudósok, a költők szelid országát látta a francia köztudat... A harmadik köztársaság is csak németellenes, angol- és oroszbarát politikája miatt nyer Bainvillenél fölloldozást. De annál jobban nekimegy újra a «tehetségtelen» Thiersnek, ki még Szedán után is bízott a német-francia megegyezés lehetőségeiben.

Bainville konokul és gyűlölködően nacionalista; a francia nemzetiség teljes kielését követeli szinte vallásos áhitattal, — ugyanekkor viszont károsnak tartja, ha ez az elv más népeknél is érvényesül. Mikor a német partikularizmus Fichte, Hegel, Bismarck (és Hitler!) nyomán ma végnapjait éli, a Waterlootól Verdunig nyúló francia nemzedékek lelkében is nagy a változás. A világpolgári hagyaték, a humanista gondolat, a nemzetközi szabadság- eszme, Napoleon öröke teljesen hitelét veszti. Franciaország többé nem akar idegen célokért vérezni, többé nem szenteli magát az «emberiség» bizonytalan ügyeinek. Végre önmagának, önmagáért, befelé akar élni — ez a «negyedik nemzedékhez» írott utóhang alapgondolata. Bainville itt Renanra hivatkozik: Izrael népe, írta Renan, azért ment tönkre a próféták korában, mert valóságos klinikai telepe volt az akkori emberiség összes nyavalyáinak, ideáinak: vajjon így akar-e járni mások ügyéért a francia nép is, mely egy század forgása alatt először a német egységért rajongott és Szedánnál a németek által veretett le s mely a saját üdvén próbálta végig az emberiség minden új törekvését? A másik nagy probléma: a visszahozhatatlan német partikularizmus — és Bainville keserűen vallja be itt, hogy ez a harc elveszett, a jövő már nem hozhat a franciáknak kedvező megoldást.

Ő volt az igazi *politikai* történetíró. Nem ereszkedett a lélek mélységeire, de a fölszín ragyogása annál megvesztegetőbb nála. Igazi tanítványa Maurrasnak; rideg és merev, mint az állama üdvét legfőbb jónak tartó antik államférfiú; etikum, humanizmus, szabadság gondolat egész idegenek előtte. Erénye ez, vagy hibája? — örök kérdése ez az állam és az ember közti viszonynak; mi a fontosabb: az ember, vagy az állam, *egy* nemzet-e, vagy az emberiség, s mi a kiegyenlítő megoldás a kettő között?

DAL.

Ha mindig égne az égi lámpás, — Sem égi lámpás, se szívem lángja
 ó, éj, — ó, éj! már rég nem ég,
 nem lenne rajtam palástod árnya fölöttem azért oly sűrű sötét
 oly mély, oly mély. — már rég az ég.

Kolozsvári Olga.

SÜLLYEDŐ CIVILIZÁCIÓ.

Irta: Márkus László.

G. B. Shaw, a nagyszerű öreg, mentől öregebb, annál többet beszél. Legutóbb sok minden egyéb mellett a civilizációról is elmondta mondani-valóit és megállapította, hogy a civilizáció süllyed, sőt egész biztosan el fog süllyedni. Spengler is mondott már ilyesmit terjedelmes kötetekben, neki se hittük el túlságosan ezt a sötét proféciát, most pedig a jeles G. B.-nek se hisszük el. Annyiszor írták és írják, mondták és mondják ezt az értelmellenséget, hogy már szinte nem is halljuk, de a Shaw Bernát éles hangján mégis csak fülünkbe szúr és valamit mégis felelnünk kell rá, magunknak, a magunk megnyugtására.

Mindenekelőtt konstatálnunk kell, hogy a baljós próféták nemcsak a civilizációt féltik, hanem a kultúrát is, hol az egyiket, hol a másikat, de nagyjából olyan fogalmazásban, amiből nyilvánvaló, hogy akármelyikről beszélnek, mind a kettőt értik az egyik neve alatt. A közhasználatban ez a két szó ugyanazt a zavaros fogalmat jelöli: az emberi haladást, mely az erkölcsi és anyagi javak szaporulatát tartalmazza kibogozhatatlan gubancban. Mikor G. B. Shaw a civilizáció vesztét károgja, ő se mondja meg, hogy mi ez a veszendő kincsünk, de ennek a spengleri rémüldözésnek egész szóhasználatából világosan kiérthetjük, hogy az urak a keresztény eszményeket, Krisztus földi országát látják ilyen veszedelemben.

Elpusztulhat a keresztény kultúra? Azt szokás emlegetni, hogy már sok kultúra elsüllyedt és megsemmisült, holott ez nem igaz: kultúra nem semmisülhet meg, mert anyaga örök és változatlan, csak a formája változhatik. Civilizációk igenis eltűntek nyomtalanul, s új civilizációk lettek és azok is elsüllyedtek, de ami a civilizációt teremti, a kultúra soha el nem tűnt erről a földgolyóról. Mert a kultúra az emberi lélekbe szervesen beleteremtett erkölcsi parancs, ősi, kategórikus vágy a felszabadulásra, az emberiség isteni energiája, mely örökké munkál azon, hogy az állati ösztönöket lefékezze és az igazság, a rend, a kölcsönös segítség, a jog és a kötelesség világa tudatosságában az emberek együttélését megtisztítsa a harc és a ragadozás motivumaitól és megszentelje azt a békés megegyezés boldogságával. A kultúra az isteni rész, mely az ember lelkében kezdettől fogva jelen van s a fejlődés folyamán egyre plasztikusabban és egyre tisztább kultúrídeákban tudatosodik. Az örök erkölcsnek voltak és vannak primitívebb kifejeződései, az ősember naiv világképétől máig. A mezopotámiai, a keletázsiai, az egyiptomi, a hellén-római, a mexikói és a perui kultúrák és a még fel nem derített történelmek, a Csendes-óceán szigetei és az elsüllyedt kontinenseken kivirágzott erkölcsiségek mindig újrafogalmazták és mindig világosabban, de egymástól időbeli és térbeli elkülönültségben is rokon fogalmukban az ősi törvényt. De egy kultúra sem veszett

el, az erkölcsi eszmék és eszmények tisztultabb formában átkerülnek a megújult világképekbe és a jó és a rossz, a szellem és a test, a természetfölötti igazság és az önző realitás egyre tudatosabban elkülönül. A kultúra fejlődése Krisztus felé halad, aki az őseMBER lelkében már jelen volt, mint a szellem felrémlő első kis szikrája és ő lobbant lángra egymástól ismeretlen mennyiségben derengő kultúrhajnalokon, ő formálta az összefüggéstelen emberi csoportok erkölcsi ideáit azonos formákba és végül emberként megjelenvén, összefoglalta a kultúrát, az embernek önmagáról alkotott fogalmait és a mindenséghez való viszonyáról alkotott ideáit a keresztény erkölcsiség befejezett rendjében. Ez a befejezett és szükségképpen való erkölcsiség többé nem pusztulhat el, a megváltás nem fordulhat viszájára. Talán elhalványulhat, fényét köd fátyolozhatja, de örök tüzét el nem oltja már semmi gonoszság és mindig újra meg fog világosodni fényétől a végtelenségig kitárult horizont.

De hát G. B. Shaw civilizációt emleget, ami csakugyan más valami, bár ő is, mások is egyre összekeverik a kultúrával. A civilizációk valóban elpusztultak és valóban nyomtalanul elpusztulhattak. A civilizáció a kultúra függvénye, az erkölcsi tudatosság és a szellemi világosság termékeny munkája a gyakorlati életben. Az együttélést szabályozó praktikus törvények, az egyén boldogságát fokozó, terheit csökkentő és jogait biztosító intézmények, rendszerek és technikai vívmányok összesége a civilizáció. A kultúra a multban sokféle formát ölthetett s nem minden formája formál arányos mennyiségű civilizációt. Az indiai világkép erkölcsi ideái ugyanazok, mint bármely más kultúra ideái, de szerencsétlen fogalmazásokban meddők és az indus ember életét nem voltak képesek emberiesebb életformákkal szépitni. A nagyszerű kínai kultúra se termelt elegendő civilizációt, a japáni sem, ez csak átvette egész tömegében az európai s mert kultúrája megmaradt ázsiainak, ott most a legvilágosabban szemlélhetjük azt a kórságot, ami az egész emberiséget sorvasztja, a kultúra elkülönödését a civilizációtól, a kultúra elhalványodását és a civilizáció fokozódó öncéluságát.

A császári Róma hanyatlásában mutatkozik ugyanez a folyamat. A kultúra erkölcsi kontrolja meglazult, az emberek elveszítették a régi isteneket, s az a hatalom, amit a civilizáció ad az embernek, a fegyelmezetlen ösztönök prédája lett. Hatalom erkölcsi szankciók nélkül: ime ez a mai katasztrófa képe is. Túlcivilizációadás, mely a hatalom göggyében megtagadja az erkölcs törvényeit. És a civilizációk valóban elpusztultak fizikai mivoltukban. Ha volt Atlantisz, annak életformáiról, civilizációjáról nem tudhatunk semmit, de bizonyos, hogy kultúrája az isteni erkölcs számunkra is érthető és fogalmaiban a mi fogalmainkkal rokon kifejeződése volt. Eltűnt a szumir civilizáció és fölébe egy másik, másféle települt. Homok temette el a Taklamazan medence civilizációját és őserdők

árnyékolják a maya civilizáció sírját. De gondoljuk meg, milyen kis világok voltak ezek, a teremtő kultúrák milyen szűk világok képét tükrözték. A földnek milyen apró foltja volt a szumir világ és pár arasznyira határaitól már a fekete ismeretlen kezdődött, a mese, a népek nem is sejtett titokzatos óceánja. Ezeknek a kis világoknak civilizációja önmagában zárt, külön egység volt és összefüggéstelenül a környező világgal valóban elsüllyedhetett az idők mélységeibe. De a világ egyre tágult, a hellen-római kultúra civilizációja már három kontinens részét egyesítette. A császári Róma erkölcsét veszített civilizációja már nem is süllyedhetett el. A népvándorlás olyan katasztrófa volt, mint egy világháború s a római civilizáció mégis tovább élt, még a barbár népekben is, a vad germánokból, gallok-ból és brittekből németeket, franciákat és angolokat formált, jogrendszere, természettudományos megismerése tovább öröklődött s az emberiség a szörnyű válság után se süllyedt vissza a barbárságba. Mert ez a civilizáció immár három kontinens népeit hatotta át s a pusztulás csak egyes részleteit érthette. És nem süllyedhetett el a civilizáció, csak átalakulhatott, mert a kihamvadt római moralitás helyébe lépett a krisztusi erkölcsiség, a teljes és befejezett kultúra, mely isteni termékenységgel indított új életet s az ember hatalmát szinte emberfölöttivé növesztette a mai technikai civilizációban és szabadságát, boldogságát bőven adta a mai társadalom és állami-ság ideáiban.

Hogy most az ember nem tud hatalmával emberiesen élni, hogy az erkölcsi szankciók időlegesen meglazultak és a felelősség érzete eltompult, az a válság okozhat katasztrófát, világháborút, forradalmat, égszakadást, földindulást, de a Krisztus országát többé semmi a földről el nem űzheti. A világ ma már nem kis sziget az ismeretlenben, a világ az egész föld és a betlehemi csillag minden népek országai fölött ragyog. Ha csak az utolsó emberig ki nem írtja az emberiséget valami katasztrófa, ha csak egy művelt nép, vagy egy kontinens életben marad, akkor már ez a civilizáció él és fejlődik tovább, mert a fehér embernek ezt a civilizációját vették és veszik át a többi népek is, akiknek ősi kultúrája nem képes civilizációt termelni. És mert a túlcivilizálódás katasztrófáiból mindig a kultúra megújulásában menekült meg az ember és a kultúra a krisztusi megváltásnál tökéletesebb formában nem újulhat meg, Krisztus országa tovább él, újra áttelekesíti a tovább élő civilizációt. Olyan katasztrófa, mely az egész, immár ismert és egységes földi világ lelkiségét elpusztítaná, olyan katasztrófa csak szűkeszű filozófusok és felelőtlen zsurnaliszták képzeletében lehetséges, vagy egy olyan kozmikus változásban, ami az egész földet a semmibe süllyesztené. Tudomásom szerint azonban G. B. Shaw nem ilyesmire gondol. Ő és a többi mind Moszkva felé sandít, onnan vár valami új kultúrát és új civilizációt és ha megérnék, ők mind porba omolva vernék mellüket, midőn a háborúból és a forradalomból Krisztus országa épül égi hatalomban és új dicsőségben.

A MAGYAR NÉP EGÉSZSÉGE.

Irta : *Cavallier József dr.*

MOSTANÁBAN gyakran esik szó egészségügyi kérdésekről: a közvélemény érdeklődik irántuk és szívesen fogadja a közérthető, de mégis szak-szerű fejtegetéseket közegészségügyünk problémáiról és megoldásuknak módjairól. *Johan Béla* szerkesztésében most jelent meg az *Országos Közegészségügyi Intézet* nyolcadik évi jelentése.¹ A 289 oldalas beszámoló részletei javarészt elsősorban a szakembert foglalkoztatják számadataival és tudományos nyelvezetével. Ám ha kihámozzuk belőlük a lényegét, akkor a nagyközönség részére megfesthetjük ama munka képét, amely a magyar nép egészségi állapotának megjavítása s egészségi kultúránk megalapozása érdekében immár kilencedik esztendeje folyik abban az intézetben, a magyar közegészségügy fellegvárában.

E jelentéssel kapcsolatban előbb megpróbáljuk röviden körvonalazni, miként fest jelenleg az ország egészségügyi helyzete. Persze nem szólamokkal, hanem számokkal. Azután egészségpolitikánk szervezetét és alapelvét mutatjuk be, végül pedig az egészségügyi munka menetét és eredményeit vázoljuk.

Magyarország lakossága ma kerek számban 8·9 millió. A lakosság zöme, 66·8 százalék a kis- és nagyközségekben lakik, csak 33·2 százalék él a városokban. És most nézzük meg, miként alakulnak a legfontosabb népesedési adatok? Mennyi a házasságkötés, élveszületés, halálozás száma és kisebb vagy nagyobb lesz-e évről-évre természetes szaporodásunk? A statisztika ezt mondja :

	Házasságkötés	Élveszületés	Halálozás	Természetes szaporodás
1911.....	9·1	34·2	24·1	10·1
1916.....	3·6	17·0	20·1	—3·1
1921.....	11·6	31·8	21·2	10·6
1926.....	9·1	27·3	16·6	10·7
1930.....	9·0	25·4	15·5	9·9
1931.....	8·8	23·7	16·6	7·1
1932.....	8·1	23·4	17·9	5·5
1933.....	8·3	22·0	14·7	7·3
1934.....	8·9	21·9	14·5	7·4
1935.....	8·4	20·8	15·2	5·6

Ezek az arányszámok ezer lakosra vonatkoznak. Az 1935. év adatai mind ideiglenesek. Az 1911. és 1916. esztendei adatok a trianoni béke által megállapított területre állanak csupán és az összehasonlítás kedvéért említjük fel azokat.

Ebből a táblázatból megállapíthatjuk, hogy a születések száma esik nálunk és természetes szaporodásunk csak azért nem csökken ijesztő mértékben, mert a halálozás kisebb-nagyobb ingadozásokkal általában véve javul, aminek a következménye az idősebb korosztályok számbeli növekedése. A születések számának csökkenése nemzetközi jelenség, a múlt század het-

¹ Jelentés a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet 1934. évben végzett munkájáról.

venes évei óta valamennyi európai országban kevesebb ember születik. Magyarországon a múltban az alábbi évek átlagaként ezer lakosra a következő élveszületés esett:

1871—80.	1881—90.	1891—1900.	1901—10.
43·4	44·2	40·5	36·8

Ugyanezekben az években két közismerten fogyó népességű országban így alakultak a születési átlagok:

Franciaország	25·4	23·9	22·1	20·7
Németország	39·1	36·8	36·1	33·4

A legutóbbi években Németország a születések számának csökkenésében már megelőzte Franciaországot, legújabbban azonban a harmadik birodalom népesedéspolitikájának intézkedései és kedvezményei következtében ott javult a szaporodás arányszáma:

	1931.	1932.	1933.	1934.
Franciaország	1·1	1·5	0·5	1·0
Németország	4·8	4·3	3·5	7·1

Egyik-másik szomszédunk természetes szaporodásának arányszáma felülmúlja a mienket.

E számokhoz csak azt legyen szabad megjegyezni, hogy a népek szociális és történeti kórtana, a *dekadencia betegsége*, a születések csökkenésének fel nem tartóztatható folyamatával kezdődik!

Még közelebb jutunk kérdésünk velejéhez, hogyha számba vesszük, milyen mértékű a csecsemő- és tuberkulózishalálozás.

A csecsemőhalálozás száz élveszületőre számítva így fest:

1921.....	19·3	1929.....	17·9
1922.....	19·8	1930.....	15·2
1923.....	18·4	1931.....	16·2
1924.....	19·3	1932.....	18·4
1925.....	16·8	1933.....	13·6
1926.....	16·7	1934.....	15·0
1927.....	18·5	1935.....	15·4
1928.....	17·7		

A csecsemőhalálozásban tehát némi javulás mutatkozik.

A tuberkulózishalálozás arányszámai ezer lakosra számítva a következők voltak:

1921.....	2·75	1929.....	2·2
1922.....	3·08	1930.....	2·0
1923.....	3·01	1931.....	2·0
1924.....	3·2	1932.....	1·9
1925.....	2·6	1933.....	1·7
1926.....	2·4	1934.....	1·6
1927.....	2·4	1935.....	1·5
1928.....	2·3		

1904-ben 3·83 volt a tuberkulózishalálozás arányszáma. Most csökken a halálozás. Más képet fest azonban a tuberkulózismegbetegedések görbéje!

Éppen ezért egyáltalán nem szabad azt gondolni, hogy a tuberkulózis elvesztette népbetegség jellegét. Ellenkezően áll a dolog és súlyos probléma a nyílt tuberkulotikusoknak kórházban való elhelyezése.

A fertőző megbetegedések száma még pontosabb képet ad egészségügyi helyzetünkről. Az Országos Közegészségügyi Intézet kimutatása szerint abszolút számokban ennyi volt a gyakrabban előforduló fertőző megbetegedés az elmúlt években :

	1931.	1932.	1933.	1934.	1935.
Tífusz.....	8.651	22.525	6.536	10.425	12.094
Vérhas	1.973	5.404	1.391	4.621	7.733
Diftéria	17.247	19.475	15.574	13.751	9.063
Vörheny	9.236	1.425	12.583	16.399	13.279
Kanyaró.....	23.311	29.592	27.290	16.591	48.488
Bárányhimlő	7.449	6.208	6.418	5.654	6.163
Szövődményes influenza	2.527	3.375	2.420	598	2.061
Szamárhurut	7.954	8.009	5.960	4.859	6.040
Gyermekbénulás.....	1.138	391	112	125	244
Malária	507	881	1.132	1.934	1.551

Egy-egy járványtól eltekintve javulásra vallanak ezek a számok. Külön figyelmet érdemel a diftériamegbetegedések számának feltűnő esése. A Népszövetség hivatalos kimutatása alapján megállapíthatjuk, hogy nemzetközi viszonylatban is igen szép eredményeket mutathatunk fel. Ez a siker az Országos Közegészségügyi Intézet diftériaellenes küzdelmének érdeme. Az intézet hosszabb kísérletezéssel és kutatással eljárást dolgozott ki, amely a Ramon-féle anatoxinnak egy oltással való alkalmazása révén évekre immunizálja a beoltott gyermeket a diftéria ellen. Az oltóanyagot az állam ingyen adja a hatósági orvos kérésére. Eddig egy milliónál jóval több gyermeket oltottak be s tizenkét vármegyében és két törvényhatósági jogú városban a himlőoltáshoz hasonlóan kötelező a diftériaellenes védőoltás. A parlamentben most tárgyalásra kerülő egészségügyi törvényjavaslat az egész ország területére kötelezően kívánja ezt a védőoltást bevezetni. S most vessünk egy pillantást a magyar diftéria statisztikára :

	Esetek száma	Halálozás	százalék
1931.....	17.247	1.351	7·8
1932.....	19.475	1.522	7·8
1933.....	15.574	1.062	6·8
1934.....	13.751	838	6·1

A diftériamegbetegedések száma a Népszövetség kimutatása szerint az egyes országokban százezer lakosra számítva, ez volt az elmúlt esztendőben :

	1930.	1931.	1932.	1933.	1934.
Magyarország.....	212·2	198·6	221·7	177·0	154·6
Anglia	185·1	125·7	108·0	118·0	170·8
Ausztria	231·2	227·1	321·7	308·4	370·8
Bulgária.....	34·9	50·6	59·3	73·7	158·1
Csehszlovákia	162·0	149·4	214·6	200·3	229·3
Jugoszlávia	67·3	63·7	79·1	62·2	80·2
Németország	109·4	87·6	98·9	114·5	174·7
Románia	24·0	28·5	24·7	23·8	39·8

Ezekből az arányszámokból az tűnik ki, hogy a diftériamegbetegedések száma ezekben az országokban, nemkülönbén a fel nem sorolt legtöbb államban, emelkedik, nálunk viszont a védőoltás következményeként esik.

Mint hogy egészségünk állapota sok tekintetben külső tényezőktől is függ, mint amilyen a lakás, az ivóvíz minősége, a tisztaság követelményei, a fertőzés lehetősége, az egészségápolás ismeretei stb., nyilvánvaló, hogy ama kisebb-nagyobb közösségek, amelyekben élünk, sajátos viszonyaikkal befolyásolják egészségünket. E tekintetben mélyreható különbségek forognak fenn a város és a falu között. A városokban általában véve intézményesen biztosítva van az egészség megóvásának lehetősége s magasabb fokon mozognak az egészségügyi ismeretek, mint a falvakban. Megfelelő intézmények gondoskodnak az egészség megtartásáról és a betegség gyógyításáról. Falvakban ilyen intézmények úgyszólván alig vannak, jóllehet a lakosság javarésze, mint már mondtuk, a kis- és nagyközségekben lakik. Ezenfelül a falvakban számolni kell még előítéletekkel, babonával és felettébb hiányos egészségügyi érzékkel és tudással.

Az *ivóvízszolgáltatás* kérdése egyike a legégetőbb problémáknak. 1934 végén *13.575 megvizsgált falusi kút közül csak 3.636 kútnak, azaz 27 százalékának volt kifogástalan vize, a többié rossz volt, vagyis az egészségre ártalmas.* Az 55 város közül mindössze 27 városnak van vízvezetéke, de ezekben a városokban is a lakosság kisebb része részesül a vízvezeték áldásában. Éppen ezért az egészségügyi kormányzat jelenleg igen nagy gondot fordít a vízszolgáltatás megjavítására s egész sereg kutató épít az ország különböző részében.

A *falusi házak tája* tisztasági szempontból sokszor ad okot kifogásra. Közigazgatási úton aligha lehet gyökeres változást elérni, ellenben annál eredményesebb a türelmes és példaadó nevelés munkája.

A *táplálkozás* falvainkban nem kielégítő. S nemcsak a gazdasági viszonyok miatt, hanem — és talán elsősorban — azért, mert a nép nem tudja a helyes táplálkozás alapelveit. A néptáplálkozás mennyiségi s minőségi felvételei igen érdekes adatokat tártak fel. Nem túlzás, ha megkockáztatjuk az állítást, hogy a falu élmezőnye általában véve olyan tápszegény, hogy népünket az elsenyvedés veszedelme fenyegeti. Jól csak a módosabb családok táplálkoznak, de sokszor ezeknek a vitaminellátottsága is hiányos. Kevés az élmezőnyben a tej, gyümölcs és zöldség. A szegényebb néprétegek táplálkozásában kevés mindenekelőtt az állati fehérje s a zsírelégetés, kicsi továbbá az összkalóriák száma.

Mindezek tetejébe a falusi nép rendszeres és modern egészségügyi gondozása, vagyis *egészségvédelme*, a háború után még teljesen hiányzott. A falusi egészségvédelem ebben az értelemben az *Országos Közegészségügyi Intézet* alapításával kezdődött. Addig nagyobb szervezet csak az *Országos Stefánia Szövetség* volt, amely anya- és csecsemővédelemmel foglalkozik. Az *Országos Közegészségügyi Intézet* egészségvédelme, az úgynevezett *zöldkereszt egészségvédelem*, kiterjed az összes ágazatokra, nemcsak anya- és csecsemővédelemre. A Zöld Kereszt alap gondolata, hogy az adott viszonyoknak megfelelően kell rendszeresen és pontosan megállapított program szerint a nép egészségével törődni. Mégpedig a *betegség megelőzésének elve* alapján, mert könnyebb és olcsóbb a betegséget megelőzni, vagyis a népet a betegség elkerülésére nevelni, mint a beteget gyógyítani. A zöldkereszt egészségvédelemben a legnagyobb szerepet a hatósági orvos felügyelete alatt dolgozó *zöldkereszt védőnő* viszi, akit három éves tanfolyamon az *Országos Közegészségügyi Intézet* kötelékében

működő *Állami Apolónó- és Védőnőképző Intézet* készít elő elméletileg és gyakorlatilag e hivatásának teljesítésére. A zöldkeresztes védőnő úgynevezett egészségvédelmi körzetben dolgozik, jelenleg ilyen körzet 95 van az országban. Ebben a 95 körzetben 322 község tartozik és az egészségvédelem munkáját 160 orvos felügylete alatt 101 védőnő látja el. A védőnő munkája nemcsak a szorosan vett általános egészségvédelem különböző ágaira (anya- és csecsmővédelem, tuberkulózis, trachoma, iskolaegészségügy stb.), hanem a szociális kérdésekre is kiterjed. Egyik legfontosabb teendője éppen ezért a családok állandó látogatása. Egy-egy ember egészségvédelme ebben a rendszerben évente 55—65 fillérbe kerül! A költségek legnagyobb részét az állam fedezi, bizonyos hányaddal a községek járulnak hozzá. A körzetek számát évről-évre szaporítják. Körülbelül nyolc év múlva 800 védőnő fog az országban működni. A védőnő munkáját laboratóriumi vizsgálatokkal és tudományos útmutatással az *Országos Közegészségügyi Intézet* egészíti ki. A jelentésben részletesen olvasható az egyes körzetek munkájának tüzetes beszámolója. S hogyha összevetjük az egészségvédelmi körzetekkel rendelkező vidékek egészségügyi állapotát olyan vidékekkel, ahol nincs zöldkeresztes egészségvédelem, az adatok meglepően bizonyítják a védőnő munkájának nemzetmentő mivoltát. Emellett jelentős szerepe van annak a számokba nem foglalható nevelő s szociális tevékenységnek, amely a védőnő idejének jó részét lefoglalja. A közölt statisztikákban jelentkező javulást nagy mértékben az egészségvédelmi körzetek adatai befolyásolják kedvező irányban. Hogy csak egy adatot említsünk, a mezőkövesdi zöldkeresztes mintajárásban a halálozás öt éves időszakokban 20-1 százalékos javulást mutatott, ugyanakkor az országos arányszám csak 7-8 százalékkal javult meg. Vagyis a zöldkeresztes helyi eredménnyel kimutathatóan kedvezően befolyásolják az országos eredményt.

Hogyha számba vesszük a *Stefánia Szövetség* hatezer lélekszámon felüli levő községekben folytatott munkáját és a *Zöld Kereszt* egészségvédelmi szolgálatát, akkor még mindig azt kell megállapítanunk, hogy 1934-ben a *falusi lakosság 67-8 százaléka semmiféle rendszeres és modern egészségvédelemben nem részesült*. Ez annyit jelent, hogy még rendkívül sok e tekintetben a tennivaló.

A lakosság egészségének gondozása állami feladat. El kell ismerni, hogy az állam minden erejével igyekszik ezt a kötelességét teljesíteni. Ebben a költségvetési esztendőben költségvetési hiányunk 14-74 százalékkal emelkedett és az állam mégis 3-27 százalékkal többet fordít közegészségügyre, mint az előző évben. A belügyminisztérium egészségügyi kiadása összesen most 21,646.830 pengő. 1934 végén az összes kórházak száma 278 volt, százezer lakosra 3 esett. Betegágy 44.347 állott rendelkezésre, százezer lakosra számítva 500, ami nagyon kevés. Orvos 9.127 működött, százezer lakosra 102-9 és bába 5.587.

Egészségügyi helyzetünk és a megjavításra irányuló munka e száraz felsorolásában már benne foglaltatnak a megoldásra váró problémák. Legyen szabad azonban röviden végigfutni azokon az elvi követelményeken, amelyeknek megvalósítása jelentékenyen megjavíthatná közegészségügyünk állapotát. Elsősorban szükség van a közegészségügyi kérdések egységesítésére s koordinálására a betegség megelőzésének elve alapján. A szakemberek körében köztudomású, hogy a tifuszmegbetegedéseket 44 százalékkal lehetne csökkenteni, ha nagyobb számban tudnók ezeket a betegeket kórházban elhelyezni. Jelenleg azonban csak a tifuszbetegek 24 százaléka kerül kórházba,

a többi otthon marad, mert nincs hely, ami melegágya a fertőzésnek. Szükség van az egészségügyi közszolgálat államosítására, elsősorban a törvényhatósági s tisztiorvosok államosítására, hogy az egészségügy egysége biztossá váljon. Ez most folyamatban van. Szükség van a falusi egészségvédelem kiépítésére. Az úgynevezett tízéves terv szerint ez a munka már megindult. Szükség van az orvosképzés felemelésére s a gyakorlati élethez való közelebb vitelére. Szükség van végül a közegészségügy egységesítése keretében a rendelkezésre álló pénz egységes és tervszerű felhasználására. Magyarország ma közegészségügyre körülbelül 120 millió pengőt fordít évente, minden kiadást beszámítva. Ebben az összegben benne van az államkincstár, az önkormányzatok, társadalombiztosítószervek és a társadalom egészségügyi kiadása, illetve hozzájárulása. Ennek az összegnek racionálisabb felhasználása, ami csak egységes alapon képzelhető el, nagy mértékben megjavítaná a magyar nép egészségi helyzetét.

SZEGÉNY A SZÓ

*A csillagok a fényükkel beszélnek,
A virág édes illattal üzen,
A hullámoknak mélytitkú zenéje
Lágy ütemmel zeng kis és nagy vizen;*

*Vad robajjal szól szava a köveknek,
A föld, a fa, a fű, mind, mind beszél
És hangjukat a végtelenbe hordja
Az ezerszárnyú gyorsfutár: a szél.*

*Csak te élsz örök némasággal verten
Nyomorult ember, ha költő vagy is,
Legszebb szavadat zengőn túlkiáltja
Az ökörszem, vagy akár a haris.*

*A szó szegény, akár sose használjad.
Fakó képeket versz csak föl vele
S mi életed motorját hajtja: titkod,
Az kimondhatatlanul felete.*

*És kimondhatatlan a szenvedésed,
A boldogságod és az örömöd.
Koldus a szó, bár üdvözülten mondd:
Isten mosolya belém költözött.*

TANGO-TERRACE.

Irta: Rónay György.

AZ IFJÚ becsukta a Werthert, unottan sóhajtott, aztán leemelt a könyvespolcáról, Young, Ossian, Rousseau, Chateaubriand, Kármán és Berzsenyi társaságából, egy égszínkéék kötésű könyvet. Poésies de Lamartine, hirdették a hátlap aranyozott betűi.

Föltette a fülére a rádiókagylót és olvasni kezdett. A lámpa ernyőjén bús alakok lengedeztek, a sarokból halálfej fehérlett és egy állvány tetejéről, karmos lábai alatt Krúdy Gyula összes műveivel, bagoly kémlelt le világító szemeivel a könyv fölé görnyedőre. A falak tele voltak képekkel. Az egyiket, Young Éjszakáit illusztráló metszetek borították be, a másikat arcképek, festmények és fényképek, a harmadikat pedig egyetlen hatalmas vászon, mely holdfényes éjjel kedvese sírjára boruló férfit ábrázolt. A gótíves ablakon át kilátás nyílt az esti városra, de az Ifjú nem törődött e nagyszerű látvánnyal, e lobogó fénytengerrel; ő Lamartine szellemével bolyongott melankólikus tavak partján és bús völgyekben, majd még valószínűtlenebb tájakon, félig már a megfoghatatlanságok világában, utolsó lehelletével a távol haldokló Elvire nevét sóhajtva. Immortalité! — súgta mély pátosszal az Ifjú, alexandrínusok omló muzsikáin hintázva; s a dzsessz, mely groteszk fájdalmassággal árasztotta felé hangjait az ürön át, most, mintegy idomulva a tünt költő tónusához, vad dallamokból halkabb tangóra váltott. Lamartine és dzsessz, bizonyára különös keverék ez, de az Ifjú érezte a száz éveken át is ölelkező bánatokat, mert hisz a francia versek harmóniája alatt nem ugyanaz a bizonytalanság örvénylik-e, mint a tangók és angol keringők szentimentális melódiáiban, melyekbe fonákul és jelentősen bűg bele kissé borizú gyásszal a szaxofon? S amikor egy néger songot kezdett jajgatni az énekes unott hangja, az Ifjú különös nevű francia írókra gondolt, akik a forradalom viharai előtt, idegen egek alá röpültek lélekben és exotikus pompákkal és tragédiákkal töltekeztek. Renére és az indiánokra is gondolt s újra csak éreznie kellett a nagy rokonságot azok közt az idők és a ma közt. Ossian hamisítvány, de Werther örök és melyik léleknek nincsenek rousseau-i válságai, könnyek közt bolyongván, reménytelen és fülledt tavaszi szerelemben, sous les acacias en fleur? «Talán igaz, de talán csak mondd, mégis a bolondod szívem szegény» — zengett a dal s Rousseau nem ilyesmiket panaszolt-e? Az Ifjú korszerűbbnek érezte magát ötödik emeleti ermitage-ában, preromantikus árnyak közt, mint azok, akik lent rohannak az utcán pénz, nők, boldogság és egyebek után; ő tudta, hogy a boldogság fikció, emlék s csak a fájdalom lehet örök igazán. Nem, nem volt ő gyermek, naiv ifjú játékaik közt; legalább is szentül hitte, hogy nem az. Nem volt-e joga erre a szecesszióra? Nem azt tesz-e az életével, amit

akar? Külön világ ez, sűrített ma, ahogy ő vélte, egy gótablakos ötödik emeleti hónapos szobában, melyért negyven pengőt fizet havonta s belépőjegye ide csak a fájdalom jogán jutott a szellemnek; a proféták kívül maradtak, abban a parányi benyílóban, — így száműzötten is kitűnő társaság, élén Tolsztojjal, — de Gide beléphetett a Symphonie Pastorale miatt és Proust is talált helyet magának, Goethe alatt, betöltve vele az állványt, mint egy várat, honnét, mint rokonszenves forradalmárok, az idő sáncait ostromolják.

Az Immortalité véget ért, immár ötödször ez este s véget ért a keringő is egy bágyadt ütemben. Taps csattant és egy hang brávót kiáltott. Közönséges brávót, mint akár egy futballmeccsen, vagy bika- viadalon, vagy egy Mérimébe illő délitáliai párbajon, — mert az Ifjú szerette az exotikus és irodalmi asszociációkat, lévén egész élete exotikum és irodalom, — s mégis, ennek a brávónak most egész különös varázsa volt, egész kísérteties ereje, mintha Krúdy regényéből, a kísértetek és szellemidézések világából csengene elő. Édes, vonzó hang volt, az ember látni vélte az ajkakát, melyek kiejtik, a fogakat, melyek megvillannak közben, mint gyöngysor a villanyfényben, a mosolyt, mely követi őket. Brávó! zengett egész közel a mikrofonhoz, drága női zene, mely ki tudja, mely tájain született egy lombos tüdőnek! lelkendezett az Ifjú és ebben a pillanatban egész határozottan érezte, hogy a hang érte szól, mennie kell, el kell hagynia magányát és szakállát, el a heverést, melyben a Palotai álmok álmos hősével is állta a versenyt. Fölkapta a műsort, izgatottan lapozta a lámpa és a falak kíváncsi szellemei előtt. «Közvetítés a Tango-Terraceról. Charles Milton dzsessz-zenekarának tánczenéje». Tango-Terrace? Kint van valahol a Liget felé, emlékezett, mert elvonultságában stilszerűen kezdte elfelejteni lassan az egész lábai alatt elterülő várost. «Talán igaz, de talán csak mondod», — füttyülte föl villanyozva és bevonult a fürdőszobába. A fehér falak ragyogtak, legalább is ő ragyogni látta őket és ez jól esett neki, főpróbaféle volt, kilépés a fénybe a homályból, a csillogó csempék, zuhogó csapok szállodaias frivolitásába, egy más világba. «Talán igaz, talán csak játék», — igyekezte túlharsogni a víz csobogó zaját, olyan lelkesen, hogy a háziasszony, csapzottan és hálóingben, de méltó szigorral, mint egy antik jelenés, maga a kócos sors, megjelent az ajtóban.

— Már megint ilyen viharos kedvében van? Az embert még aludni se hagyja. Igazán hallatlan, ahelyett, hogy azért a negyven pengőért . . .»

— Meghúzná magát — toldotta hozzá az ismert finálét az Ifjú. — Csak semmi zsörtölődés, Nagy néni, csak semmi zsörtölődés. Táncolni megyek, vagy amint mondani szokás, dansolni, drágám. Inkább segítsen kikefélni a ruhámat, jó? Legyen már egy kicsit barátságosabb. Na látja, tíz évet fiatalodik ilyenkor. Ott lóg a második fogason. Persze, a feketét. Nem tudja véletlenül, hol a Tango-Terrace?

Nagy néni melankólikusan hümmögött és nekilátott a ruha-kefélésnek. Közben nézte ezt a borotválkozó fiatalságot s mikor becsa-

pódott orra előtt a fürdőszoba ajtaja és hallatszott a zuhany friss suhogása, elérzékenyülve gondolt azokra az időkre, mikor még fiatal volt, karcsú és igéző vöröses hajával és mikor még tilos csókokat lopott tőle az a férfi, aki most pilledten horkol a szobában és akit mindenki Nagy papának hív. Nagy néni nem olvasott Proustot, mért is olvasott volna és így nem tudhatta, hogy az idő is relativ. De még ha olvasta volna őket, akkor se érezhette volna fiatalabbnak magát, naponta látva itt maga előtt ezt az igazi fiatalságot, ágyban heverészve, könyvek fölé hajolva, unatkozva és dúdolván, de közönyösen, ijesztően közönyösen. S bizony Nagy néni az utóbbi időben nyugtalan mélabúval ostromozta az időt, mely elszállt fölötte és néha ijedten kapta rajta magát, hogy beles a könyvekkel és képekkel teli furcsa szoba kulcslukán.

Az Ifjú hamarosan elkészült és már rohant is le a lépcsőn, izgattottan és szomjúhozva a hívó hang után. Egy pillanatra Werthernek érezte magát, aki a kedves otthona felé lovagol, majd Rousseau-nak, *sous les acacias en fleur*, de egyik se illet mostani helyzetéhez, ez inkább krúdyas volt, modern és izgatón, dzsesszel és mikrofonnal, talán igaz, de talán csak játék. Ő azonban már átadta magát a játéknak, már jogot formált az ismeretlen lányra, beleszötte furcsa világába s míg az autóbuszra várt, Csokonait szavalta magában; mért hogy Lilla kellemiddel... De az autóbusz jött, mint egy idomtalan állat, világító szemeivel. Az Ifjú levetette magát a bőrülésre, hanyagul, ahogy illik és a szép brávózóra gondolt. Az arcát próbálgatta fölrajzolni magában s a brávó miatt nem tudta másnak, csak spanyolosnak elképzelni. Annál jobb, legalább exotikus, villogó szemek, barna bőr, meggyvörös ajk, fekete haj, telt, de karcsú alak; a torreádor-dalt dúdolta a Carmenből és sokkal stilszerűbbnek érezte volna a torreádor-öltözetet, vagy egy dohánygyári munkás öltönyét. Bolero... bolero, kapta föl az exotikus szót, s el is ejtette rögtön, mert a rohanó autóbusról, javíthatatlanul, az élet rohanása jutott eszébe s egyszerre véget értek az indulós és bolerós lendületek. S most furcsa és megdöbbenő bizonyossággal érezte, hogy ennek a kirohanásnak nem lehet jó vége, itt tragédiák lesnek rá s mint stoikus héroszért, maga a Végzet jött el érte ama hang képében. Spanyol, gyönyörű, *sous les acacias en fleur*, gondolta szerelmesen az ismeretlenbe, gyönyörű és lebilincselő, szerelmes és szerelmet keltő, de sánta, vagy béna, vagy süketnéma talán, mindegy, ha ilyen giccsesen is, hisz végre is a Végzet igazán nem válogat. Először csak érezte ezt, aztán már egész határozottan tudta, sőt készült is rá, készült az igazi romantikus hőstettre: magához kapcsolni a nyomorékot, megajándékozni a legnagyobb örömmel, legnagyobbbal, mert legfájdalmasabb is lesz egyúttal. Hol a regényíró, kérdezte, aki ezt megörökítse? Regénynek élni, mint a preromantikusok, van-e nagyszerűbb? Vagy ő, igen, ő talán most majd a saját regényét éli? Igen, a saját regénye ez, *Nouvelles Confessions*, ilyen szép reminiscenciával a címben, attól a pillanattól kezdve, hogy a Lamartinet le-

emelte a polcról, miután a Werthert huszonharmadszor olvasta végig életében, úgy, hogy már egyes részeit egészen jól tudja könyv nélkül.

«Mért hogy Lilla kellemiddel» — mormolta fájdalmasan, amint a Tango-Terrace lépcsőin ballagott fölfelé spleenes mosollyal ajkain, tragikus hős, egy gyönyörű nyomorék szerelmese! A zenekar közelében ült le s csak amikor a mikrofont megpillantotta, jutott eszébe, hogy Lillája nem lehet süketnéma, hisz brávót kiáltott! De sánta lehet! Szemközt, pár asztallal odébb, nagy társaságban, fiatal leány ült, fekete hajú, barna bőrű, meggyvörös ajkú s az Ifjú tudta: ez ő. A zene megszólalt, kigyulladt a táncparkett s a vörös fényben tangózni kezdtek a párok. Lélekzetvisszafojtva figyelt. Őt, a spanyolt is kérték, de csak a fejét rázta. Nem táncol! Hát mégis — és a szíve hevesen lüktetett, mint utoljára az érettségijén, de ezt a méltatlan iskolás hasonlatot azonnal elhessegette magától. Mégis sánta! ujjongott perverz örömmel és már regényjelenetet képzelt el, holddal és széllel, preromantikus receptre. S mintegy megrendelésre, a város mögött kelt a hold, félig felhőrongyokba burkolózva. A főrendező és főhős egy személyben elégedetten nézte. Hold, lány, tragédiák állandó részesei és közönsége már készen álltak, de a makacs végzet még egyre késett. A zene foszlányai elszálltak a levegőben. A lány tenyerei összecsatlantak. Brávó! kiáltotta és kivillantak a fogai, úgy, ahogy az Ifjú, Krúdy Gyulák és Proustok árnyékából elképzelte. Az idő forradalmárai! Forradalmár ő is és most megcsinálja a maga forradalmát, a preromantikus idillt, tragédiába szöve, inyenc keverésével a műfajoknak. Mert most jön a nagy jelenet: a hős megismeri a hősnőt. A zene megzendült újra s a lányt táncra kérték. Az fölállt, belekarolt a fiú karjába és libegett máris a lilászörös parketten, egy spanyolos, ideges tangó ütemeire.

A hold fanyarul mosolygott s az Ifjú keserű csalódással tekintett a csillagos magasba, úgy, ahogy csalódottakhoz illik, rezignált szájrándítással, hisz úgyis minden mindegy. A lány most mellette suhant el, bódító akácparfönjeivel, groteszk paródiájaként modern mozgásával az ő ábrándjainak: *sous les acacias en fleur!* Mellette suhant el akáca felhőjében és táncosa válla fölött rámosolygott biztatva és kacéran.

Az Ifjú pedig fölállt és mélabúsan nekiindult az éjszakának. Ment vissza az ermitageba, Prousthoz és Lamartinehoz, vissza az idő forradalmába, bukott forradalmár. S már hallotta is Nagy néni örök pátoszát: ó, barátom, nem való maga a reális életre. Még egyszer visszafordult s ahogy megpillantotta a transzparens hivalkodó fényeit, amint bekiáltják az éjbe: Tango-Terrace, valami halk fájdalom, őszinte, irodalom nélküli melankólia omlott végig a lelkén, ahhoz hasonló, amit Nagy néni érzett a bezáruló fürdőszoba előtt, hallgatva a zuhany friss susogását. Csak egy pillanat volt, mert amikor tovább indult, már újra a magány gögös remetéjének tudta magát, baglyok, halálfejek és halhatatlanok társaságában. Nyomában zúgni kezdett a szél, egész úgy, mint Young éjszakáiban.

A VÁLSÁGIRODALOM AKTUÁLIS KÉRDÉSEI.

Irta: Ferenczy Valér.

AKÁRMENNYIRE kultúrfilozófiai magaslatról nézzük a mai idők világ-válságát, lehetetlen figyelmen kívül hagyni azt, hogy ez a mai válság mily gyökeresen eltérő mindattól, ami eddig volt. Így fogja fel mindenki, így tükröződik a világválság az óriási, aktuális irodalomban, a könyvekben, polémiákban, amelyeknek célja a bajok gyökereinek felkutatása.

Figyelemreméltó, hogy sehol e tekintetben nem található olyan élénk és fenntartás nélküli vita, véleménycsere, mint az angolszász világréseken; alighanem túlzás nélkül mondhatjuk, hogy az angolnyelvű krízisirodalom ma a fő világforum, amelyen a vélemények kialakulását legjobban figyelemmel kísérhetjük, nyomon követhetjük. Hogy pl. Angliában ezek a kérdések mennyire átmentek a köztudatba, arra nézve jellemző, hogy nemrég a rádió, az állami vezetés alatt álló BBC. (British Broadcasting Corporation) ankétszerű előadás sorozatot rendezett az égető világgazdasági kérdésekről. E kérdések gócpontjában a *nyomorúság a bőség közepette* (poverty amidst plenty) szállóigévé vált ellentéte állt, ez a paradoxon, amelyről John Strachey, a világkrízis egyik, nagy feltűnést keltett írója azt mondja, hogy már csaknem elcsépeltté vált, annyi szó esik róla. Az elcsépeltség persze ironikusan értendő, ezt Strachey azokra vonatkoztatja, akik szerinte téves magyarázatokkal igyekeznek azt a paradoxont kideríteni, amellyel ő egyébként maga is részletesen foglalkozik, «The Coming Struggle for Power» című, 1932-ben megjelent a 1934-ig öt ízben új kiadásra került könyvében, (amelyet az alábbiakban fogok ismertetni) valamint másiki idei, ugyancsak óriási feltűnést keltett munkájában, «The Nature of Capitalist Crisis»-ben. (A kapitalista válság természetete.)

Ami az angol rádió ankét-előadásait illeti, ezeket aztán könyvalakban is kiadták ezzel a jellemző címmel: «The Burden of Plenty» — a bőség mint tehertétel. Megjegyzendő, hogy a Manchester Guardian könyvismertetésében a bíráló úgy találja, hogy az előadásorozat sem a rádióban, sem most könyv alakjában nem tudja eloszlatni azt a zűrzavart, amely e paradoxon körül kering, mindamellett, hogy az előadók közt a különféle közgazdasági elméletnek oly közismert képviselői szerepeltek, mint Robbins, a londoni egyetem közgazdaság-tanára, (szélső deflationista), aztán a tervgazdasági elméletek hívei közül J. A. Hobson (inflationista) és Mrs. Barbara Wootton, a «Plan or No Plan?» (tervvel vagy terv nélkül?) című munka szerzője. Csoda, hogy Douglas őrnagyot nem szólaltatták meg, a társadalmi hitel elméletének sokat emlegetett feltalálóját, akinek hitelinflációs tervei számtalan iratban képezték és képezik vita tárgyát. Külön folyóiratuk is van Angliában a Douglas-istáknak, sőt, épp ebben a folyóiratban, a «New Age» (új kor)-ban még hitelinflációs irányzatú kulcsregény hirdetésére is bukkantam! Douglas-t, szemben a hivatalos, «orthodox» közgazdászokkal, «heterodox»-nak nevezik; érdekes azonban, hogy ennek a heterodoxiának, ennek a *közgazdasági eretnek-tan*-nak még túlzói is akadtak, akiknek vezére az ugyancsak sokat emlegetett Aberhardt, egy kanadai tanító, aki a kanadai Alberta tartományban épp most ilyen,

szélső hitelinflációs programmal kormányt alakított. Valamelyik illusztrált lapban látható is volt az új Aberhardt-kormány, ahogy fényképező gép elé állt. Csupa «kisember»: a falusi tanító egy rőfössegédet tett meg kereskedelmi miniszternek, az egész minisztérium ilyen hirtelen nagyra nőtt kormányférfiakból áll. Ily vonatkozásban három dolog figyelemreméltó. 1. Alberta kanadai tartomány (amelyről eddig legfeljebb az tudott nálunk, aki jeles volt a földrajzból) kb. kétszer akkora terület, mint Magyarország; 2. érdekes, hogy az amerikai ízű reklámszerűség, amellyel Aberhardt a választási kampányban hitelinflációs terveit beharangozta, túlzó formában, mintegy paródiában mutat bizonyos hasonlóságot Roosevelt elnöknek, a maga nemében ugyancsak minden hagyományos közgazdasági felfogást felrúgó, feltűnően újszerű gazdaságpolitikájával (hiszen, ne feledjük, sokan látnak a Roosevelt-féle New Dealben is merő blöfföt, sarlatanizmust). 3. Lehet, sőt valószínűnek látszik, hogy ez a hitelinflációs kampány nem egyéb, mint gazdaságpolitikai diletantizmus; de hogy oly óriási érdeklődést tudott kiváltani, arra vall, hogy éppen a mai helyzet végsőkig kiélezett krízise befogadóképesebbé teszi a választókat minden olyan terv iránt, amely nyomatékosan rámutat a mai helyzet abszurdítására, kézzelfoghatólag tarthatatlan voltára.

John Strachey és a világválság.

A háborúutáni kapitalizmus válsága: ez az, amiről itt elsősorban szó van, ebben az egész irodalomban, e köré a mag köré csoportosul minden ide tartozó, aktuális téma: a munkanélküliség, gazdasági nacionalizmus, fegyverkezés, imperialista versengés a hatalomért, továbbá pedig a szűkebb, kifejezetten közgazdasági értelemben vett kapitalista krízis, vagyis az árzuhanás, amely a termelés csökkenésére, fokozott munkanélküliségre és általános elnyomorodásra vezet s amely ciklusokban, egy örök körforgásban követi az időszaki fellendülést. Ez, igaz, megvolt már a kapitalista termelés fénykorában, a XIX. században is; de ma hasonlíthatatlanul súlyosabb formában ismétlődik; ma a viszonylagos fellendülés is legfeljebb abban áll, hogy a munkanélküliség valamelyest csökkent, hogy a termelés emelkedő irányzatot mutat. De hol van ez a régi, háborúelőtti állapotoktól? hiszen az akkori, «békebeli» idők legsúlyosabb időszakai kríziseinek mélypontja is fényes, elképzelhetetlen proszperitásnak hat, ha a mai szemszögből nézzük. Így látja ezt John Strachey, akinek fentemlített két könyvénel talán egyetlen másik szerző munkái sem keltettek nagyobb hatást Angliában és Amerikában. «The Coming Struggle for Power» című könyvét pl. megjelenése után a londoni Spectator ekként kommentálta: . . . Ez a fiatal író a szocialis, intellektuális és politikai kontaktusoknak olyan sorozatát tudta megteremteni, amely alighanem hosszú időre egyedülálló rekord fog maradni. . . . A gazdasági depresszió és krízis utolsó három éve eddig csak egy olyan munkát termelt ki, mely a gazdasági világpolitika alapvető gondolatait illetően lényegbevágó: Sir Arthur Salter «Recovery»-jét: (gazdasági javulás), de nincs kizárva, hogy Strachey új munkája még akkor is élni fog, amikor Salter könyve rég feledésbe ment.

Strachey egyébként maga is részletesen foglalkozik Sir Arthur Salter «gazdasági javulás»-ával, valamint igen nagyszámú más, túlnyomó részben kifejezetten közgazdasági, még pedig kapitalista irányú íróval; elméleteiket behatóan ismerteti, sok helyt terjedelmes, szó szerinti idézetekkel. Így könyveit mindenképp előtte az teszi lebilincselő, sőt hézagpótló olvasmányá — éppen

a közgazdaságilag kevésbé tájékozott olvasó számára —, hogy amint fokról-fokra haladva, keresetlen, logikus formákban és egyben temperamentumosan igyekszik a közgazdasági elméletek magját kivájni, ezzel hihetetlen mértékben otthonossá tesz ebben a bonyolult tudományban, amelyben, e nélkül, igazán nehezen, fáradságos szakkutatás árán tudnánk tájékozódást szerezni. És ezen mitsem változtat az, ha azokra a végső konkluziókra nézve, amelyeket a szerző levon, esetleg nem képes minden aggodalmunkat eloszlatni, ha az olvasása közben felvetődő kérdéseinkre olykor adós is marad a válasszal. Annyi bizonyos, hogy minden érvelését nyilvánvaló jóhiszeműség fűti át, és ha végeredményben azt a hitet szűri le, hogy a mai, imperialistaháborúk imminens veszélyét magában rejlő kapitalizmus mennél sürgősebben likvidálendő, mert különben elkerülhetetlen egész civilizációnk rombadőlése: ez ne tegyen elfogulttá az író képességei iránt, sem pedig a könyv átütő ereje iránt, amely angol s amerikai körökben észlelhető.

Strachey két említett könyve közül az új, idén megjelent «A kapitalista-válság természete» című terjedelmesebb, kifejezetten közgazdasági munka (ez az, amelynek Kanada volt miniszterelnöke, a konzervatív párti Bennett is elismeréssel adózott); az előbbi, az «eljövendő küzdelem a hatalomért», amely a szerző hírét megalapozta és rövid időn belül annyi új kiadást ért, inkább összefogó, általánosabb jellegű és, bár ennek is zömét teszik ki a közgazdasági fejtegetések, mégis kitér kulturális vonatkozásokra is, amennyiben ezek a tárgyhoz kapcsolódhatnak és alkalmasaknak látszanak alátámasztani azt az elméletet, hogy a «kapitalista kultúra» elérkezett végső fázisához, amelyből már nincs visszatérés.

A világgazdaság bonyolult kérdései mellett mondhatnám eltörpül jelentőségben az a fejezet, amelyet a szellemi kultúrának, irodalomnak szentel; mégis a maga nemében igen érdekfeszítő olvasmány az a rész is. A szerző — anélkül, hogy rendszerességre törekedne — kiragad néhány mai író, akiket mint a korra kiválóan jellemző egyéniségeket bírál a maga szemszögéből. A könyvnek ez a fejezete két al-fejezetre oszlik; az elsőben olyan írókról van szó, akiknél kifejezetten szerepelnek világpolitikai, vagy társadalomszervezeti kérdések; a másodikban a «tisztá irodalom» néhány kimagasló jelensége kerül sorra. Érdekes, hogy John Maynard Keynes-t, a híres közgazdászt, annyira fontos egyéniségnek tartja, hogy nemcsak a kötet közgazdasági fejezeteiben ismerteti részletesen írásait, hanem az irodalom kapcsán újból előveszi, miután mint kiváló esszéistát, mint a világos szóbeli kifejezés mesterét is magasra értékeli. Ezenkívül szó van Freudról, H. G. Wellsről és Bernard Shawról; a «szépirok» (ha már ezt a véleményem szerint rossz, értelmetlen kifejezést kell használnunk) Proust, Joyce, D. H. Lawrence és Aldous Huxley.

H. G. Wellsnek főleg azt veti szemére, hogy, miután hajdan kezdő éveiben magát szocialistának vallotta, később egyre jobban valami zavaros nemzetközi világkapitalizmusnak szószólójává, csatlósává szegődött, és főleg, hogy ez a pálfordulás arra bírja, hogy pár szóval átsíklík olyan kérdéseken, amelyekről, éppen nagy tudása, képzettsége alapján, bőségesen lehetne mondanivalója; így pl. az imperializmust Wells, «Az emberiség gazdasága és boldogulása» című új könyvében azzal intézi el, hogy az valami «homályos lelkesedés»-nek tekinthető és hogy a brit imperializmus Lord Beaconsfield (Disraeli) pompaszerető képzetére vezethető vissza.

Keynesben ugyancsak az olyan, rendkívüli tehetségű és tudású író látja, aki sok helyütt nem ismeri fel a problémákat azzal a világlátással,

amelyet épp tőle várni lehetne, így pl. ugyancsak az imperializmust illetően. Keynes Angliában feltűnést keltett azzal a beállításával, hogy a modern világ vagyona a tőkésített kamat mágikus hatásának tudható be; így kiszámította, hogy az arany, amit Francis Drake Erzsébet királyné idejében Amerikából hazahozott s ami 42.000 angol fontot tett ki, $3\frac{1}{4}\%$ -kal számítva, 1929-ig azzá a 4200 millió fonttá növekedett, ami megfelel a szigetország összes mai külföldi tőkebefektetéseinek. Hát nem példátlan-e, kiált fel Strachey, hogy valaki egy vita tárgyát képező állítást a valóság összes tényezőitől való teljes absztrahálással akarjon bizonyítani? Csak egy pillanatra gondoljunk Chatham agresszivitására, Clive és Hastings fondorlataira, a Bristol kikötőjében állomásozott rabszolgahajókra; gondoljunk — hogy még csak néhány példát említsünk — a William Pitt-ben megtestesült reakcióra, Lord Salisbury higgadt területgyarapító kapzsiságára, Rhodes reklámhajhászatára és korrupciójára! amely tényezők nélkül soha nem lett volna lehetséges, hogy a Drake-féle 42.000 fontnyi zsákmány, amelyet Erzsébet királyné újabb tengerentúli vállalkozásokba investált be, napjainkig 4200 millió fontnyi imperialista tőkebefektetéssé növekedjék!

A kapitalizmus világtörténete.

A «tisza irodalom»-nak szentelt fejezet, minden érdekessége mellett, tulajdonképp csak mellékvágánya a könyvnek; főirányvonala a kapitalizmus fejlődési fokainak ismertetése. Kezdi a kötet elején a XVI. századdal, amikor először kezd lebontódni a hűbéri rend és előbukkan a szabadkereskedő polgárság, amely, nagy harcok árán, kivívja magának a piac szabadságát, az önálló, haszonért való termelés lehetőségeit, amivel a kapitalizmus kezdetét vette. Ezután következnek fokonzint a kapitalista koncentráció, amely monopóliumokhoz vezet. A monopolisztikus fejlődés illusztrálására az Egyesült Államokat veszi például, ahol már régóta nagy harcok dúltak a trösztök körül. Roosevelt elnök (nem a mostani, hanem az első, Theodore Roosevelt) annak idején feltűnést keltő eréllyel szállt szembe a trösztökkel és sikerült is neki, legalább látszólag, felrobbantani a Standard Oil Companyt, Amerika nagy petróleum-trösztjét. Rooseveltt a farmereknek akart kedvezni, akik az Egyesült Államokban a lakosságnak legerősebb trösztellenes rétegét teszik ki. Már előbb, régebben is volt nem egy erős ellentámadás a trösztökkel szemben, és figyelemreméltó, hogy ezek a mozgolódások mindig a ciklusokban, periodikusan jelentkező gazdasági depressziók mélypontjaival estek össze időben; a rájuk következő föllendülés ismét a trösztöknek kedvezett, amelyek könnyű szerrel ki tudták játszani az 1890-ben hozott Sherman-féle trösztellenes törvényt. Mert ez a törvény mindössze az ugyanahhoz a termelési ághoz tartozó vállalatok fuzióját tiltotta, de nem akadályozta meg azt, hogy valamely vállalat egy bank vagy tőkecsoport érdekelttségébe kerüljön. A világháború utáni években Angliában is, de különösen Németországban igen nagy mértékben kerültek bele az iparvállalatok az állam érdekelttségébe, illetve részben megfordítva az állam, a kormány vált többé-kevésbé a nagy, kombinált vállalatok eszközévé. A szabadkereskedelem régi, klasszikus közgazdasági értelemben vett elvének, a laissez faire-nek mai szószólóival szemben éppen a nagy, kombinált, trösztösített vállalatok képviselői azok, akik a tervgazdaság jelszavát hangoztatják, ami azonban csak takaró, «fügefalevél», mely a monopolisztikus törekvések álcázására szolgál. A kapitalista koncentráció jellemző jelensége az is, hogy a nagy tőkevállalatok országhatárokon túlterjedő kombinációkba tömörülnek; ez azonban inkább a világháború előtti időben volt így, a háborúutáni

években inkább az egyes államokon belül folytatódott s épült ki tovább s egyre jobban a tőkeállalatok összevonása, fuziója.

Ezzel eljutottunk a háborúutáni nacionalizmus tünetéhez, amelynek külön fejezetet szentel Strachey. Minderről a könyvnek «Capitalism to-day» a kapitalizmus napjainkban c. szakaszában van szó ; egy későbbi, «The Future of Capitalism» c. szakaszban következik az imperializmus, amelyet a szerző úgy fog fel, mint a nacionalista kapitalizmus továbbí, egyre nagyobb méretű koncentrációját néhány nagyhatalom érdekszférájában. Így tehát nem tesz alapvető különbséget nacionalizmus és imperializmus közt, és lehet, hogy amidőn a kettőt egy kalap alá veszi, bizonyos mértékig adós marad a magyarázattal, amennyiben a kis országokban, a világháborúban póruljárt kis nemzeteknél éppen a győztesek imperialista kapzsiságával szemben, ennek ellenhatásaként mutatkozó, túlradó nacionalizmussal mondhatni nem is foglalkozik. Annál érdekesebb, amit a gazdasági nacionalizmusról mond (annak fenntartása mellett, hogy ennek semmi köze a kulturális nacionalizmushoz). Így a háború előtt a tőke nemzetközi áramlása volt az, ami lehetővé tette, biztosította a kapitalista gazdálkodás folyamatosságát, zavartalan működését ; a világháború persze gyökeresen megszakította ezt a folyamatot ; a huszas években aztán mindenképpen igyekeztek visszaállítani és 1929 felé úgy látszott, hogy nagyjából sikerült is ; ez után következett az újabb, egyre nagyobb gazdasági izolálódás ; a vámfalakat egyre emelték. Egész bonyolult tudomány keletkezett a belső termelés védelmére, a kivitel fokozására ; a kormányok szorgalmas tisztviselői a korlátozásoknak, behozatali kvótáknak, a bevitt engedélyekhez kötő rendszabályoknak s vámtarifáknak hihetetlenül ravasz rendszereit dolgozták ki. Hogy ez minő állapotokat teremt, azt jellemzően illusztrálja a következő példa : egy angol közgazdásról mondják, hogy otthonában világtérképe van, amelyre az országhatárok mentén papírból készített falakat rak, amelyeknek magassága megfelel az illető országok legújabb vámvédelmi intézkedéseinek ; a vámtételek emelkedésével a közgazdász az illető ország papírfalait magasabbra szabja, szomorú ábrázattal pepeseltet ezzel, miközben a térkép egyre jobban hasonlít egy börtönhöz, amelyben maguk az országok emelgetnek egyre áthágatatlannab falakat celláik köré!

Ugyancsak ötletes, szemléltető megjegyzése a szerzőnek, amikor Chamberlain beszédét idézi, aki az új angol vámtarifát azzal indokolja, hogy mindenáron emelni kell a kivittelt és csökkenteni a behozatalt. Ez mind igen szép, csak az a baj, hogy ez más államok kormányférfiainak is eszébe jutott, s csak egyre nem gondoltak még : arra, hogy valahol az Atlanti óceán közepén kijelöljenek egy helyet, ahová az államok kivitelre szánt termelési fölöslegüket behajítsák ! Ezt a tervet a Népszövetség napirendjére lehetne kitűzni a következő címmel : «Hogyan tehető a *dömping* biztonságossá a demokrácia számára». (Ez persze a régi wilsoni elv elmés szatirája, és a magyar olvasó számára hozzá kell tennem, hogy az angolban a «dumping» szó, amely immár nálunk is nélkülözhetetlenné vált közgazdasági értelmében, eredeti jelentésében kiborítást, kilóditást jelent. Ha pl. a hamutartóm megtelt hamuval, cigarettavégekkel, akkor megfogom és *kidömpölöm* a kályhába vagy a szemetes ládába. Ugyanígy kellene tehát eljárni Strachey élcélődése szerint a nemzetek kivitteli fölöslegeivel ahhoz, hogy a gazdasági nacionalizmus okozta termelési válság megszűnjön.)

A kapitalista közgazdászok egyértelműen a gazdasági izolálódást és föleg az ebből elkerülhetetlenül eredő másik mai jelenséget, a tőkeexport meg-

szűnését jelölik meg a napjainkban egyre súlyosbodó válság legfőbb okául; úgy látják, hogy a nemzetközi tőkegazdálkodás nem funkcionálhat többé, ha a magas gazdasági fejlettségű országok nem engedik többé vagyoni fölöslegüket, szörplőszüket kiáramlani a kevésbé fejlett világrészekbe, ahol ezek a tőkefölslegek magasabb százaléku házzalal kecsgetnek, mint otthon. Így volt ez 1914 előtt; Britannia pl. rendszeresen folytatta tőkefölségeinek kivitelét és pedig nem csupán saját birodalmán belül; és nem is kötötte magát ahhoz, hogy az országokban, ahová ekként kihelyezte tőkéit, mindenáron politikai szupremáciát is vezessen be. Igaz, hogy mélyebb vizsgálattal látnunk kell azt, hogy Britanniának ez a mérséklete csupán relatív volt; a brit imperializmus, amely-lényegében az ilyen tőkeviteli lehetőségeken alapult, éppen eléggé zsákmányoló természetű volt («predatory»); Egiptomot felszippantotta, a délafrikai köztársaságokat összezúzta, Kínát uralma alá hajtotta, Indiát egyre szorosabba fogta. Mindamelltt óriási mennyiségű tőkét ruházott be Európában is, továbbá az Egyesült Államokban, Dél- és Közép-Amerikában, anélkül, hogy otromba kísérletek történtek volna a tőkefelvevő országok politikai irányítására. Az illetet, a külszint legalább is megőrizték e tekintetben.

Újabbban a tőkevitelre képes országok elsősorban Franciaország és az Egyesült Államok. Franciaországnak azonban már régebben annyi balszerencséje volt tőkevitelében (nevezetesen a háborúelőtti orosz kölcsönnel, amely teljesen odaveszett), hogy a francia parasztok most már csak a «szerény harisnyában» bíznak. Így a háborúutáni időkben az Egyesült Államok lettek a fő tőkevitelvezők, ez azonban az utóbbi években megszűnt. Először is óriási belföldi propaganda keletkezett az otthoni befektetés érdekében; másodsor a politikai stabilitás, amely kellő megnyugtatóst hozott volna a külföldi tőkeelhelyezés szempontjából, egyre kisebb mértékben volt föllelhető azokban az országokban, ahová a tőkét ki lehetett vinni; végül pedig nyilvánvaló lett, hogy az adós országokat a nekik juttatott kölcsönök nem tudták gazdaságilag stabilá tenni, hiszen a kamattételek is oly óriási terhet jelentenek, hogy képtelenek megfizetni, hacsak úgy nem, hogy újabb kölcsönt kapnak. Aztán mindezeknek tetejébe jött a nagy amerikai krach, amely után az amerikai már egyenesen borzong arra a gondolatra, hogy a dollárjait kihitelezze a tengeren túlra. Inkább hagyja heverni a bankban, ahol biztonságban vannak — mindaddig, amíg a bank meg nem bukik. Akkor aztán végkép megszabadult a problémától, hogy mit kezdjen a tőkével.

Lawrence Dennis és Sir Arthur Salter.

A gazdasági nacionalizmus kérdéseinél főleg két író kerül szembe, az amerikai Lawrence Dennis és a már fentebb említett Sir Arthur Salter. Dennis teljesen nacionalista szemmel nézi a kérdést és hazájának nagymérvű elszigetelődését javasolja; sikerül is neki bebizonyítani azt, hogy a külföldre kihelyezett kölcsönök mulhatatlanul krachhoz, összeomláshoz vezetnek; csak azt nem tudja bebizonyítani, hogy a kapitalizmus meg tud lenni a külföldi tőkekihitelezés nélkül. Ezzel szemben Sir Arthur Salter, aki «Gazdasági javulás» c. könyvében nem merőben nacionalista szemszögből, hanem világviszonylatban teszi vizsgálat tárgyává a problémát, adatokkal bizonyítja, hogy a kapitalizmus összeomlásra van ítélve, hacsak nem sikerül a külföldre való kölcsönzések folyamatosságát megtartani. Erre nézve Salter a brit pénzügyi és iparügyi bizottságnak (az ú. n. Macmillan-bizottságnak) adatait idézi, amelyek

szerint 1927-ben aközt, amivel az adós országok tartoznak s amit képesek megfizetni, kb. kétezer millió dollárnyi ürt táton; ezt az ürt csak ugyanilyen összegű újabb kihitelezéssel lehetne áthidalni. Amikor 1928-ban a nemzetközi hitelek megszűntek, a világkapitalizmus belezuhant ebbe az ürbe. Szóval, a baj oka a nemzetközi kihitelezés, de az orvosság csak hasonszenvi lehet : újabb kihitelezés.

Végeredményben Strachey a gazdasági nacionalizmus nagymérvű fokozódását a kapitalista koncentrációra vezeti vissza. Ez egyre inkább monopolisztikus jellegűt ad a tőkés termelésnek, ami viszont az államok egész struktúráját megváltoztatja. Így a fejlődési menet a következő : nacionalizmus, imperializmus, háború. Hogy a fokozatos koncentráció, a tőke egyre szélesebb alapon való trösztösödése, monopolizálódása mily khatásokkal van, arra nézve hosszasan idéz R. G. Hawtrey-nek, a Brit Államkincstár (magyarul pénzügyminisztérium) gazdasági tanácsadójának tanulmányából, melynek címe : «A szuverenitás gazdasági szemszögből nézve» (The Economic Aspects of Sovereignty). Hawtrey évekig viselt hivatalt a londoni Whitehallban, ahol az angol pénzügyminisztérium székel, tehát bőven volt alkalma megfigyelni, hogyan adják ki a koncessziókat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a világnak valamely kiaknázható területén vasutakat, áramfejlesztőket, bányákat stb. szóval tőkegyümölcsözőtétő vállalkozásokat létesítsenek. Az indokokat, amelyek eldöntik, hogy a pályázók közül ki kapja a koncessziót, rendszerint nem szokták nyilvánosságra hozni, írja Hawtrey ; de általában minden kormány a saját honfitársait részesíti előnyben, hiszen a vállalkozók rendszerint abban a helyzetben vannak, hogy hazájuk kormányára befolyást gyakoroljanak ; ami pedig a kormányokat illeti, ők politikájuk igen fontos részének érzik azt, hogy a saját országukból való tőkésék jövedelemmel kecsegtető beruházásait, vállalkozásait támogassák, bármely külföldi területről is legyen szó. A liberálisok egyre azon jajveszékének, hogy az állami beavatkozás, intervencionizmus ok nélkül meggátolja a régi, szabad versenyt, amely a kapitalizmus fénykorában akadálytalan, síma termelést biztosított, nem látják be, hogy a mai helyzet a fejlődés elkerülhetetlen menetéből eredt, hogy a mai, széles, kiterjedt, monopolisztikus értelemben koncentrált tőke egyenesen kénytelen a háború nagymérvű veszélyét magukban rejtő zsákmányoló kalandokba bocsátkozni, hogy új területeket nyerjenek, ahol tőkésük vállalkozásokba kezdek. Ehhez pedig hatalomra van szükség.

A hatalom így fokozatosan előtérbe kerül, öncéllá válik. (Még mindig Hawtrey beszél.) Felvetődik a presztizs-kérdés, hiszen minden állam igyekszik gazdasági céljait háború nélkül elérni ; amennyiben azonban a presztizs nem vezet célhoz, ha felfegyverzettsége, hatalmi nimbusza nem elegendő : akkor kénytelen presztizsének megvédésére fegyveres elintézéshez nyulni.

A további fejezetekben — «A stabilitását veszített pénz» ; «A tőkés-termelés válságtünetei» ; «Visszahozható-e a szabad piac?» «Az imperializmus» ; «A monopolizálódás végső célkitűzései» stb. — Strachey új és új vonásokkal egészíti ki a felvázolt világhelyzetet ; igyekszik bizonyítani azt, hogy a kapitalizmus menthetetlenül elérkezett végső, javithatatlan, «gyilkos» fázisába. Borzalmas, döbbenetes világkép az, ami e könyv oldalain egyre jobban elénk tárul ; és ami a leginkább megdöbbenítő, az, hogy a könyv megjelenése óta a «hatalomért való harcok» rémképei, amelyek benne fölvázolódnak, legkevésbé sem távolodtak el a világ horizontjáról.

A Kisfaludy-Társaság ünnepe.

Valamennyi közműveltségi intézményünk, mely a mult századeleji reformkor szellemi melegágyából sarjadt, egyet jelent nemzetünk küldetés-érzésének, a magyar gondolat és művészi ihlet önmagáról való tudatának drága örökségével. A Tudományos Akadémia, a Kisfaludy-Társaság s a Nemzeti Színház egytől-egyig ebben az öneszméletben fogant s most, fennállásuk évszázados fordulóinak határkövénel, minket is úgy eszméltetnek lelkes erőfeszítéseikre, gazdag eredményeikre, mint hitünk és önbizalmunk megannyi erőforrására.

A Kisfaludy-Társaság ünnepe száz esztendő munkájának olyan mérlege, aminőhöz foghatót semelyik nyugati nemzet rokon rendeltetésű irodalmi közössége vagy szervezete ily háromnemzedéknyi időszakaszra nézve fel nem mutathat. Mindent magára vállalt és megvalósított, amire a haladó magyar életnek és rohanvást izmosodó igényeknek szüksége volt, nincs olyan kultúrát-szolgáló szervünk, mely munkájának áldásából ki ne vette volna a maga részét.

Virágzó magyar irodalmat biztosítani, olyat, mely az európai szellem útjain a legkülönbekkel lépést tartva, testvéri falanxban menetelhessen: ez a Janus-arcú eszmény szabta meg száz éven át ennek a társaságnak magatartását, s erejét is az adta meg, hogy eszményéhez váltig hű maradt.

Vezetői ezzel a jelszóval adták egymás kezébe a zászlót s közöttük egy sem akadt, ki a zászló selymébe himzett jelszónak kifejtésére vagy «korszerű» átírására gondolt volna; ha valahol, itt szilárdan éit az örök

dolgok örök korszerűségének parancsoló ereje.

Az író toll kétszáz jelesének fáradozását jutalmazta meg eddig a társaság bizalma és elismerése. Százötven halottat számlál e közös ihletű és baráti szellemű egyesülés, az elköltözött tagok listájának élén Kölcsey Ferenc neve áll s az ő lelki tisztasága, erkölcsi kényessége máig iránymutató ennek a társaságnak szellemében.

Csaknem ötszáz kiadvány beszélt kitűzött céljainak nemcsak buzgó szolgálatáról, hanem a legnagyobb és legméltóbb szükségletek kitűnő felismerésének érzékéről is, s annyi áldozatkészségről, amennyinek a jövő felé is múlhatatlanul meglesz a nevelő ereje, példaadó hatása.

Serkentő szerepe, tekintélyének varázsa irodalmunk egész sor remekéhez adott ihletést és szentesítést Arany Jánoson kezdve, Madáchon át a jó és nemes irodalomnak mai gazdagságáig. S ami a nyugati remekírókból nekünk is klasszikus kincsünké vált, arra is szinte kivétel nélkül a Kisfaludy-Társaságnak valódi kezességét jelentő emblémája ütötte rá a pecsétet.

Kisfaludy Károlyban ébredt meg annak felismerése, hogy irodalmunknak szerves, tudatos *életre* van szüksége. Most a Kisfaludy-Társaságnak egy egész évszázad próbáját megállt élő valósága veri vissza a fényt névadójának erre az apostoli hitvallására.

R—r.

A Szózat centenáriuma. Száz esztendeje, hogy megszületett a legfenségesebb, de a magyar szívben a legmegindítóbban zengő óda, a *Szózat* néven ismert nemzeti dalunk. Felejthetetlen hatású minden eszmélőre

nézve, ha egyszer is hallotta, vagy olvasta. Két hatalmas hullámpont: a hit és a kétségbeesés árjai között remeg ez a szimfonikus nagy-ének. Amazt a *rendületlenül* csodás orkeszteri felkiáltása képviseli, emezt a *nagyszerű halál* váratlan, szinte meglepő aposztrofálása. Mind a kettőt a sorsunkért aggódó vívódás szülte a költői ajkon. Nincs nemzeti dal, mely ennél megrázóbb hangokat hallatna, mint ahogy nincs nemzet sem, mely héroszi küzdelme ellenére, annyi balserenccse és viszály után megfogyva, de meg nem törve, élne a földön. Ily megrendítő tépelődés vihette Széchenyi ébredő lelkét az alkotások mezejére, ez szólaltatta meg Arany Jánost:

*Hallottad a szót: «rendületlenül —»?
Midőn fölzengi miriád ajak
S a millió szív egy dalon hevül,
Egy lángviharban összecsapzanak?
Ó, értsd is a szót és könnyelmű szájon
Merő szokássá szent imád ne váljon!*

De nincs is a magyar földön ember, akit ne foglalkoztatott volna a *Szózat* szívbemarkoló tartalma! Gondoljunk csak vissza a világháború négy esztendejére, az azt követő forradalmakra, megszállásra, szenvedésre és talpraállításunkra, hányszor mondtuk magunkban igéit, szinte gyermekként vitáztunk gondásai felett, elcsüggedve, összetörve, de mindenkor *rendületlenül* végső megnyugtató érzetével!

A Szózatnak, művészi szépségét tekintve, nemzeti költészetünkben nincs elődje, úgy robbant ki egy nagy költő-lélekből, a mélységek ritka kitörésével — egyszerre, mint egy küzdő, sokat szenvedő nép összeségének kinyilatkozása. A Vörösmarty nyelv titokzatos szépségei, újszerű gazdagsága és elődtelen páthosza: az első perctől kezdve kijelölték hivatását, nemzeti dal-voltát.

Betölti lelkünket férfias erő-érze-

tével, nagy multat s európai horizontot éreztetve, fölemel, figyelmeztet közös kötelességeink teljesítésére és ezzel bekapcsol a szolidaritás legtermészetesebb formájába. Így lesz nemzeti eszmevilágunk ihletett szimboluma.

Vörösmarty, úgylátszik, hosszabb időn át érlelte élménnyé lelkében ezt az új dalt, mert első és második versszakát, ha némi változattal (nem volt benne még a *rendületlenül* oly sokat mondó igéje), már 1835-ben írta meg. A következő 1936. esztendő pattantotta ki lelkéből az egészet s első nyomtatásban Bajza Aurórájának 1937. évi kötetében jelent meg, országszerte feltűnést keltve. Népszerű költemény volt már 1843-ban, amikor Bartay Ede, a Nemzeti Színház akkori igazgatója húsz arany pályadíjat tűzött ki megjelenítésére. Egressy Béni lett a verseny győztese, dallama méltó a szöveghez, mind a kettőben az önbizalom, az elszántság és a nagyság érzete szól hozzánk.

Tíz európai nyelvre fordították le.

Gyulai Pál, Vörösmarty életének első nagyszabású méltatója, azt mondja a Szózatról, hogy «az ifjú Magyarország nemzeti himnusza lőn». Úgy van, de himnusza volt Nagymagyarország fiainak s himnusza a megcsónkított országnak is. E minden fejedelmi kincseket felülmuló adományért megindulva tisztelgünk Vörösmarty halhatatlan költőgeniusza előtt.

Havas István.

A szellemi együttműködés és a nemzetközi közeledés. Ezen a címen igen érdekes és komoly meggondolásokra készítő tanulmányt közölt a Nouvelle Revue de Hongrie februári számában Henri Bonnet a Szellemi Együttműködés Nemzetközi Intézetének igazgatója. Ez az intézet a Nemzetek Szövetségének (Népszövetség) hivatalos szerve. De mint Bonnet tanulmánya rámutat, a Nem-

zetek Szövetségének születése alkalmával még nem volt meg ez a szerv. Rájöttek azonban, hogy tartós szilárd béke csak úgy jöhet létre, ha elsősorban a szellemi együttműködést, a gondolatok közeledését sikerül létrehozni a nemzetek között. Következésképp, hogy a Nemzetek Szövetségének alapja is csak a kölcsönös erkölcsi és intellektuális megértés lehet. Sokan még ma sem ismerik el, vagy nem méltányolják eléggé a szellemi együttműködés nemzetközi szervének fontosságát és működésének nagy jelentőségét, pedig hogy a nemzetek, függetlenségüknek magas fokon való megőrzése mellett is, közösen együttélhessenek, azoknak a tényezőknek, amelyek közel hozzák őket egymáshoz, felül kell kerekedniök azok felett, amelyek őket egymástól elválasztják. A kölcsönös érdekek belátása nélkül minden szerv, amely kölcsönös közeledésüket van hivatva munkálni, tökéletesen vagy egyszerűen csak látszat-szerv.

Bonnet azután rámutat a mai idők nagy nehézségeire, amelyek még a szellem legkiválóbb elitjét is elválasztják egymástól. Ma lejárt az az idő, amikor nagy szellemi áramlatok, egy-egy filozófiai rendszer szorosan összekapcsolták Európa minden gondolkodó fejét. A középkorban a nagy gondolkodók és humanisták különbség nélkül tanítottak Nyugat valamennyi egyetemén. Igaz, hogy a XVIII. század végéig a szellem nagyjai sokkal egyszerűbb világban éltek, amelyben csak miniszterekhez, államhölcsekhez s a szellem legfelsőbb ezreihez szóltak. A XIX. századtól azonban a tudós és író már a tömegekre kénytelen támaszkodni. A politika a régi időkben sokkal kevésbé befolyásolta a szellemi érintkezést, mint ma.

A különböző megfontolások alapján a Szellemi Együttműködés Inté-

zete két irányú tevékenységet fejt ki, az egyik saját szervezeti kiépítésének belső munkája, a másik külső erkölcsi befolyás a közvéleményre, sőt ha lehetséges, a kormányzatokra is. Természetesen szó sem lehet hivatalos eszmekör kialakításáról. Lehetetlen volna az intellektuális világot bevonni olyan szellemi mozgalomba, ahol a szabadságot hivatalos intézmények és felfogás korlátoznák. A szolgálatnak, amely szellemi közeledést akar teremteni, első szabálya: lemondani minden kényszerről.

Azután röviden rámutat arra a tanulmány, milyennek kell lennie a nemzetközi közeledést célzó szerv technikai berendezésének majd hangsúlyozza, hogy a Szellemi Együttműködés tevékenysége is kiterjed minden eszmi területre, tehát tudományra, művészetre és irodalomra éppen úgy, mint a nevelésügyre. Csak futólag érinti, milyen nemzetközi koordináció áll fenn Szépművészeti Intézmények és Múzeumok közt, amelynek már eddig is sikerült élenk érintkezést és cserét létrehozni a különböző nemzetek szépművészeti alkotásai között. Nemzetközi kapcsolatok állnak fenn a nagy könyvtárak között, amelyek termékenyen szolgálgják a társadalmi és tudományos kutatás céljait. Ugyancsak összekötetésben állnak egymással a levéltárak. Az exakt és természettudományok nagy szervezetei közös munkaprogramokat dolgoznak ki. Külön is figyelmet szentelnek a tanítás kérdésének. A Coopération Intellectuelle kebelében külön egyetemi központ működik, amely az idegenben tanuló egyetemi hallgatók s az egyetemek egymáshoz való viszonyával és cseréjével foglalkozik. Külön feladat a felsőbb oktatási és egyetemi módszerek állandó összehasonlítása; körülbelül negyven országban szervezett központja működik a nevelésügyi dokumentációnak,

Másik nagy csoportja a tevékenységnek közvetlenül a nemzetközi érintkezésre vonatkozik. Ezért a Szellemi Együttműködés néhány év óta programjába vette, hogy a legelismerettebb nevű tudósokhoz és írókhoz fordul, hogy mint történészek, filozófusok, közgazdászok tegyék tanulmány tárgyává a nemzetközi érintkezés lehetőségeit és próbálják főleg meghatározni, a mai szellemi és gazdasági válság okait. Ebben a tárgyban már számos ankétot tartottak, amelyek folyamán a szellemi életnek olyan kiválóságai vitatták meg ezeket a súlyos kérdéseket, mint Einstein, Unamuno, Paul Valéry, Guilbert Murray, Thomas Mann, Aldous Huxley, Siegmund Freud, Rabindranath Tagore, gróf Teleki Pál, Johann Bojer, Jules Romains, Madariaga, Ugo Ojetti, Keyserling, Huitzinga és mások. Az ankétokról kiadott kötetek a leghasznosabb szolgálatot fogják tenni a nemzetközi közeledés téren. Legközelebb magyar kezdeményezésre Budapesten fognak rendezni ilyen kongresszust; az átfogó tárgy, amely körül a véleményeknek ki kell kristályosodniuk: a humanitás szerepe a mai korban.

Amint látjuk tehát, Magyarország is kiveszi részét a nemzetközi közeledésnek ebből a nagy munkájából. Pedig talán sokkal nehezebb helyzetben van ezen a téren, mint bármely más európai állam. Mert éppen közvetlen szomszédai részéről még ma is igen súlyos határzár veszi körül. És ez az elzárkózás szellemi téren is érvényesül. Míg egyrészt fájdalommal kell éreznie, hogy a magyar kisebbségek legelemibb nemzeti kultúrszükségleteiket sem elégíthetik ki, addig másrészt szellemi termékei előtt ma is le vannak eresztve a legszigorúbban vett irodalmi és kulturális téren is a politikai vámsorompók. Elismeréssel kell megállapítani, hogy a Szellemi Együttműködés minden igye-

kezetével fáradozik a helyzet javításán. Reméljük, hogy amit Bonnet tanulmánya befejezésében mint kedvező fejlődést kilátásba helyez, csakugyan be is következik és a Szellemi Együttműködés egyre nagyobb és jelentősebb helyet foglal el a Nemzetek Szövetségében s így nagyobb befolyása is lesz a nemzetközi érintkezés szabályozására. k—m.

Körmendi Ferenc: Bűnösök. *Atheneum.*) — Lélekrajz ez a regény? Az olvasó kissé megdöbbenve és tétovázva hámozza ki a vaskos kötetből az író témaszövevényét: Magos József inas és Balta Gábor gyáros kettős történetét. Magos József első szeretőjét öli meg egy szállodai szobában, Balta Gábornak felesége lesz öngyilkos, «véletlen» szerencsétlenség éri. Az asszony nagy hírű énekesnő, már sokadik éve él elváltan és távol a férjétől, aki még mindig magának kívánja volt feleségét a muzsikától. Magát okolja az öngyilkosságért és bűnhődést keres bűnére, mely a paragrafusok szerint nem bűn, a lelkiismerete szerint gyilkosság. Inasa bűnét veszi magára és inasa bűnhődését akarja vállalni. A társadalom büntetésébe akar menekülni a lelkiismeret büntetése elől, fogható büntetést vállal a foghatatlan helyett. A staféta-váltást az inas és a mérnök között Körmendi szinte kicsinyes pontossággal rendezi meg. Az átutazószállóban két szomszédos szobában száll meg egy éjszakára az inas, aki «első élményt» keres és a mérnök, aki élő nőhöz menekül a halott elől. A körülmények kiszámítottan játszanak össze, az inas szándék nélkül megöli Szűcs Esztert, a kismozsi-jegyszedő lányt és cédulán jelenti be, hogy «becstelen volt», tehát megölte. Ugyanezen az éjszakán haldoklik egy kórházban az inas félretévedt nővére, az előző nap hullott le a semmeringi szakadékba a mérnök volt felesége.

Sorsok dülnek el egy napon, szinte időpontra beállítva, sorsok fonódnak össze és sorsok folytatása cserélődik fel. Közben a mozigató, a mérnök, az inas édesanyja szimultán rettegnek haza nem tért fiaikért, ujságok kiáltozzák az egymást váltó szencziációt, a világhírű énekesnő öngyilkosságát és a szállodai gyilkosságot. A szálloda neve, melyben az inas gyilkol és a mérnök tanuja lesz e gyilkosságnak, természetesen egyezik a miskolci szálloda nevével, ahol a mérnök elvált feleségével első éjszakáját töltötte: «AMERIKA-SZÁLLÓ», hirdetik szemmet szúróan a regény nagybetűvel szedett szavai.

Bűnösök? — kérdezi Körmen-di ezzel a regénnyel, kételkedve a szabott normákkal, szabott bűnökön ítélkező társadalommal szemben. Mi nagyobb bűn, a gyors, az ösztönös és kitapintható, vagy a lélek homályos útjain rejtőző, a hosszú távoli kényszerekkel öngyilkosságba kergető, a homályos és meg nem büntethető? Az író Balta Gábor bűnét ítéli büntetésre, Magos József bűnét — az ösztön gyors büntetésének ítéli. A probléma kissé kiagyaltnak látszik, erőltetetteknek és nehéz téma-keresés érzik rajta, az író addig alkot értékeset, amíg el nem jut a problémához, a büntetés kérdéséhez, itt hosszú magyarázkodásokat lát szükségesnek, igazolja a kifejeletet, mint tanítómesék tanulsága a mesét. E ki-magyarázkodásban kevesebb jobb lett volna, a határvonalak elmosásával tisztább lett volna a kép. Így az író maga magyarázza meg, milyen zavaros sok ponton a téma és leveze-tése, maga mutatja meg, hogy két-ke-dve, határozott alap és ítélőképesség nélkül ítél bűnösök felett. Hiány-zik belőle valami, amihez hozzámérje az ítéletet, eltéved és tapogatózik Magos József és Balta Bábor bűnei-ben, kicsit megbénul saját gondolat-szövevényében, mintha egy pók saját

hálójának foglyául esnék. Csak a viszonylagosság megmutatását érez-zük, azt, hogy vannak nagyobb bűnök a látható bűnöknél, de Körmen-di ezt nem emberi alázattal, hanem írói örömmel mutatja meg. Alig-alig tudja kielégítően kibozgni a magakötötte csomót, nagyobb türelemmel építi a bonyolódást, mint amilyen türelem-mel feloldja. Az öngyilkos feleség figurája erősen homályos, a többiek is szolgálatában állnak a mesebonyo-lításnak és nem hatóerők benne. Körmen-di kétségtelenül sokat akart ebben a regényében, újat és meg-döbbsentőt akart mondani, de bevált stílusát, mely önmagában kitűnő, nem tudta, nem akarta, vagy nem vélte opportunusnak az új elszánáshoz igazítani. A téma arra készítetné, hogy állandóan a mélységbe bukjon, a stílus fenntartja a felület mozgó, iz-galmas sodrásai között. A zavaró elem valahol itt van. Abban a sodró folyóban, ami Körmen-di stílusa, nehéz írónak is, olvasónak is a meder fenekére lebukni és ott a felszíni örvények gyögyökereit nyomozni.

Jó regény? — kérdezi az olvasó kételkedve és kissé zavarodottan, a könyvet nem tudta letenni és a végén mégis úgy érzi az író nem befejezte, hanem abbahagyta. A részletek ki-tűnőek voltak, a levegő érezhetően hű és éltető, az inas és a mérnök vállal-kozó világa izgató ellentétek, az egész — tétova és ingadozó, a könyv etikája kérdéses és homályos, meg-értő, de semmivel nem több és a megértés erkölcsükben szép, de bi-zonytalan és ingatag alap, regényt kevésbé lehet rá építeni, ítéletet pedig még kevésbé. A szerkezet tiszta és világos, a szokott pontos Körmen-di-konstrukció, a stílus igékkel teli, pihenő és megállás nélküli. Az épület szerkezete precíz és megbízható munka, de az embernek nem múlik el az aggálya, hogy az építő elmulasz-totta megmérni a talaj teherbírását és

az alapkövet ismeretlen és számára megbízhatatlan talajba ágyazta. Mégis vigasztaló könyv, az író nagy igényeiről tesz tanulságot, arról, hogy meg van a hajlandósága mélyülni is, nemcsak magával sodorni az olvasót. Hogy ez ebben a könyvben csak szándék maradt és az író a régibb értékek mellé nem adott sok újat, amint nyilván szerette volna, az annak a következménye, hogy nem tudta magát kivonni ez alkalommal se saját stílusának hatásai alól, Körmendinek, hogy újat alkothasson, nem annyira tanulnia kellene, mint inkább felejténie.

Szabó Zoltán.

Juhász—Kovács : A fejedelem, II. Rákóczi Ferenc. (Pantheon kiadás. Sorsok és emberek sorozat). A Rákóczi jubiláris év alkalmával jelent meg ez a könyv, messze túlnő azonban az egyszerű aktualitás keretein és sajnos, meglehetősen szegényes magyar biográfia irodalomban kétségkívül a legelőkelőbbek között helyezkedik el. *Juhász* Vilmos és *Kovács* György írták ezt a Rákóczi-életrajzot. Az első, nagyobbik részt, mely a fejedelem fiatalságáról szól, *Juhász* Vilmos, míg a felkelés és az emigráció történetét *Kovács* György írta meg. Tekintettel a két kiváló írónak teljesen elütő temperamentumára, külön kell a könyvnek két részét tárgyalni, hangsúlyozva azonban, hogy az írásmód különbözősége ellenére is a legtökéletesebb harmóniában vannak egymással.

Juhász Vilmos az életrajzírásnak legmodernebb eszközeivel dolgozik. Mielőtt hősét bevezetné, részletes és pontos rajzát adja az egész megelőző korszaknak, valamint az elődöknek, vizsgálva azt, milyen szellemi örökséggel és milyen adottságokkal tarsolyában indult el élete cseppet sem sima útjának. Ennek a megelőző leírásnak kapcsán azután a ragyogóan megrajzolt történelmi portréknak

egész sorozata elevenedik meg előttünk s az ember úgy érzi, hogy hályog esett le a szeméről, annyira más, emberibb világitást kapnak az egyébként jól ismertnek vélt történelmi alakok. A zsarnoknak hitt I. Lipót, rendkívül jószándékú, példás családi életet élő, de elhagyatott és *magával tehetetlen*, szerencsétlen emberré alakul át, akinek egyetlen érdeme talán éppen elképzelhetetlen passzivitásában van, mellyel az udvarnak őt körülvevő elképesztő praktikai között az egyensúlyt állandóan fenntartja. Hatalmas kortársa, XIV. Lajos, a Napkirály a «heliocentrikus barokk» legkarakterisztikusabb képviselője, ugyancsak a legtökéletesebb ábrázolásban kerül elének. De nem kevésbé érdekesek az itthoni alakok sem. A két Rákóczi György, Báthory Zsófia, személyes jó ismerőseink, mikor letesszük a könyvet. Megkapja végre helyes történelmi beállítását Kolonics bíboros is. *Juhász* Vilmos nem menti fel, de megérthetővé teszi. Alakja egészen új színekben bontakozik ki. Megtudjuk, hogy szeretetteljesebben bánt a jobbágyaival, mint a vele egyenrangú főurakkal, hogy a nagy pestis idején ő volt az egyetlen főúr és főpap, aki helyén maradt és maga ápolta szegény betegeit, hogy híressé vált «Einrichtungswerk»-jében azt a hajmeresztő ideát merte fölvetni, hogy Magyarországon szélesebb körű népművelést kell kiépíteni, a lézengő katonaságot földhöz kell kötni (akár a főúri birtokok rovására is), az adókat le kell szállítani és azok behajtását a vármegyékre bízni, és *horribile dictu*, az adók nagyobbik részét a jelentékenyen nagyobb vagyonnal rendelkező nemessegre hárítani.

A hőshöz közeledve, azután egészen klasszikus portrét kapunk Thököly Imréről is, Zrínyi Ilonának, Rákóczi édesanyjának tíz évvel fiatalabb második férjétől, akiben Ju-

hász Vilmos az *emigráns léleknek legtipikusabb példáját rajzolja meg*. Az emigráns lélek, aki még a hatalomra kerülve is emigráns, gyökértelen, állandóan légvárainak él és alapjában véve semmi sorsközösséget nem érez azokkal, akiket vezetni akar. Legnagyobb szeretettel természetesen hőse, II. Rákóczi Ferenc felé fordul, a kitűnő író, akinek fiatalkorát ilyen részletesen és tökéletesen még senki nem dolgozta föl. Juhász Vilmos azt vallja, hogy az életrajzírónak a hőséért és nem a hőse ellen kell kiállania és az a szeretet, mellyel Rákóczi Ferenc iránt viseltetik, minden sorából érzik. A gyermekkori munkácsi napok, Kolonicsal, a hatalmas gyámmal való első bécsi találkozás, a neuhausi, majd prágai tanulmányi évek, azután a Bécsben töltött szórakozással teli napok, amikor nővéreinek, valamint a bécsi társaságnak hatása alatt szakított Kolonicsal, az olaszországi tanulmányút, mind a legnagyobb élethűséggel és megdöbbentő realitással elevednek meg előttünk és sok mindent megmagyaráznak, ami ebben a *szövevényes lélekben* végbement, s amelyre a nagy szabadsághősnek önvallomásai csak nagyon szigorú és egyoldalú fényt vetnek.

Huszonnégy éves koráig kíséri végig Juhász Vilmos a fiatal Rákóczit, azután átadja a szót Kovács Györgynek, aki erős realitás iránti érzékével, valamint aktív temperamentumával bizonyos értelemben ellentéte író-társának, de a rendkívül mozgalmas időszaknak, mely ezután Rákóczi életében bekövetkezik, a megírására talán megfelelőbb is. Az ő érdeme is felbecsülhetetlen, mert volt bátorsága ahhoz, hogy a dolgoknak legmélyebb gyökeréig visszamenve rámutasson arra a konfliktusra, melyen a Rákóczi-mozgalom megbukott, amely miatt ezt a bukást már az első perctől kezdve, csirájában magában hordta. A legtragikusabb persze a

dologban az, hogy ezt a konfliktust legelőször éppen Rákóczi érezte meg, mindjárt a legelső időkben, amikor az elébe vonuló néhány ezer rongyos, kaszával és kapával felszerelt kurucal a vereckeit szorost átlépte. Ennek a konfliktusnak előidézője pedig az az égbekiáltó szakadék volt, mely akkor és még azután is sokáig az uralkodó magyar rendi osztályt a széles rétegektől, a jobbágyságtól elválasztotta.

Ez a szerencsétlen, kiszipolyozott, csontjáig kiuzsorázott jobbágynépség, mikor a szabadító Rákóczi elé kiment, Messiást látott benne, aki azonban nemcsak a némettől, sőt nem is elsősorban a némettől, hanem az őt talán még jobban kizsaroló földesuraktól fogja megszabadítani. És semmi sem jellemzőbb viszont, mint az úriosztálynak állásfoglalása a Rákóczi-főkeléssel szemben. Ezt a szakadékot, ezt a nagy visszasságot Rákóczi nem volt képes áthidalni, nem tudta megoldani éppen, mert egyáltalában megoldhatatlan volt. Azt viszont mindjárt megérezte, hogy a rendek pártfogása nélkül akciója semmire nem mehet. Mikor azonban sikerült őket a maga számára megnyernie, elidegenedett tőle, az őt felszabadítóként váró nép.

A felkelésnek tehát el kellett buknia és ezért kellett elbuknia. A hadvezérek hiánya, a fegyelem, az anyagi felkészületlenség már mind csak járulékok voltak. Ami pedig a bukás után következik, már csak egy hatalmas, de önmagával meghasonlott léleknek vesszőfutása a csalódások és elutasítások között. A lengyelországi és franciaországi tartózkodás után nem is végződhetett ez az élet máshol, mint az eldugott Rodostóban. A magyar népek, a széles magyar rétegeknek, a jobbágyoknak sorsát, boldogulását kétszáz évre megint eltemették.

Megdöbbentő vízió ez a könyv, érdekesebb minden regénynél és elavulhatatlan érdeme, hogy megint

megmutatott egy vonást a magyar sorstragédiából. Egyébként még csak annyit, hogy ez a mindenképpen páratlan értékű írás jobb tipográfiát és lelkiismeretesebb korrigálást is megérdemelt volna. *Doromy Károly.*

Tamás Mihály : Két part közt fut a víz . . . (Franklin Társulat kiadása, Budapest, 1935.)

Ez a «két part», amelyek között a «víz fut», a forradalmak ziláltságából tápáskodni kezdő magyar csonkaföld, s az a másik országdarab, ahol az idegen impérium éli már első hónapjait. A víz, amely a két part között kavargó, sötétebb és keserűbb, mint az alvilági Acheron, vért, könnyet hömpölyget és sóhajokat visz bugyorékoló hajjain. Még nincs minden befejezve, legalábbis azt hiszik az emberek a fekete víz két oldalán, hiszen a győztesek nem rótták még papirosra a békediktátumokat, Budapestről üzenetek sikoltanak három égtáj felé, hogy kitartani, esküt le nem tenni, azok pedig, akik a szomorú folyó tulsó partjára szorultak, csodavárá hittel hisznek a közeli szabadulásban . . . Ó, ki ne emlékeznék ezekre az időkre, ki ne élte volna át akár itt, akár ott ezeket a hónapokat, amikor égig csapott a hagyományos magyar szalmaláng, hogy utána annál gyászosabb pernyévé omoljon össze. Azóta több mint másfél évtized telt el és a víz a két part között csak hordja, hordja tovább a sóhajokat és panaszokat . . .

Tömör foglalatban körülbelül ez Tamás Mihály könyve. Tizenöt-tizenhat év elég nagy idő ahhoz, hogy az élesen látó szem kidesztillálja a lázas és kusza napok emlékeiből azt, ami csak salak és amihez csak hétköznapi múló pora tapad. Nem kulcsregény ez, és távol áll azoktól a szokványos frázisoktól, amelyekkel hasonló témákat a hazafias kesergés népszerű neutó mentalizmusának

aprópénzére tudnak váltani az ügyeskedők, hogy egész népközösségeket megmozgató érzéseket olcsó sikerek érdekében kamatoztassanak. A tiszta látás, az átélés forrósága érzik minden során.

A regényhős, a fiatal Bodák Iván, a szerző szerint «nyurga magyar kehelybe oltott fekete szláv fiú, aki erős egészséges magyar lelket hordoz, amelyet az idegen kultúrák teje nem ízesített el másmilyenné». Nem kell hozzá különösebben éles szem, hogy ne érezzük meg, hogy Bodák Iván mögött tulajdonképpen a szerző áll. A fiatal, kénytelenésgből félbemaradt mérnökhallgató hányódik két egymástól eltépett országdarab között s a fiatalág háborgó esztendői, a «Sturm und Drang» korszak összefolynak benne a huszas évek legelejének lázas, izzó, fekete napjaival. Hogyan lesz az elszakított Felvidék keleti részére Budapestről visszasodort Bodák Ivánból kényszerűségből újságíró és író, az ottani magyarság panaszainak megszólaltatója, hogyan találja meg boldogságát s hogyan érik meg az országokat rombadöntő viharos esztendők háttérében igazi férfivá? Tamás Mihály írásainak levegője kezdettől fogva nehéz, fojtó és keserű. Ez a pesszimizmus, ez a sötétén látás most is meg van Tamás Mihályban, hajlik a szertelenségekre, egy-egy jelenete (mint például a házasságkötésre vonatkozó párbeszéd a pappal) felesleges és ez összhangot zavaró, a szerelmet néhol, mint itt is nyersebb, brutálisabb vonatkozásaiban érzékelteti, de végeredményképpen sötét szemléletű realizmusa bensőbbé, teljesebbé vált. Mondanivalóit lefojtja s így annál inkább érezzük bennünk a robbanó erőt. Ez a regény, hibáitól eltekintve, bizonyos tisztulást jelent Tamás Mihály írói pályáján és további fejlődés felé mutat irányt.

Mihály László.

Szenes Piroska : Egyszer élünk.
(Franklin Társulat kiadása.)

Ez a naplóalakban megírt regény az átélés erős izeivel érzékelteti egy szegény medika küzdelmes életét. Megalkotottságának aktív és passzív erői olyan harcokra és szenvedésekre képesítik, amelyeknek végére érve, szinte kétségtelen a siker. De itt az érvényesülés harcain és a szerelem szenvedésein van a hangsúly, és Szenes Piroska annyi belülről fakadó frissességgel talál hangokat öröm és bánat számára, oly könnyedséggel válaszolja a főalakok köré a mellékalakok találó sokaságát és a jellemző helyzeteket, annyira gátlás nélkül sorakoztatja föl az események közben ennek a női léleknek a fogékonyságát, hogy önkénytelenül is önvallomásnak tartjuk a regényt.

Ez — természetesen — csöppet se kisebbíti Szenes Piroska sokoldalú írói képességét, amely egyszerűségével, természetes közvetlenségével mindig a legjobb ponton emeli ki a korra, a helyzetre és a szereplőkre legjellemzőbbeket, és helyenkint olyan finom s egyúttal mélyen a lelkünkbe törő hangokra képes, amelyek — különös képzettársítás! — Elisabeth Bergnert juttatják eszünkbe. A komoly célkitűzés, a játékosnak látszó harci készség, a szenvedésbe való belenyugvás hangjai ezek, többszólamúság, amelyet az élet vált ki az emberi lélekből.

Szenes Piroska új regénye nagy várakozásokra jogosít, és vele a szlovenszkói írók leghivatottabbja került szóhoz.

M. Gy.

Jelusich Mirko : Caesar. Történelmi regény. Ford. : Gergely Janka. Bpest, Grill. 1936.

Mirko Jelusich «Hannibal» című történelmi regényével tűnt fel. Már ott rendkívüli jelenítő képességével, közvetlen és aktuális valósággá tudta tenni Karthágo és Róma történetét. Hirtelenében nagy olvasótábora

akadt és már mint népszerű író adta ki új művét, a «Caesart.» Ez a könyv világsiker lett. Nem csoda. A mai kor két igen erős szenvedélye nyer itt kielégítést, az egyik: a nagy történelmi személyek élete iránt való érdeklődés, a másik: az időben levő diktátor-vágy. Ehhez járul még Jelusich írói személyének két egészen korszerű tehetsége, az egyik: a modern karrierlélek tökéletes ismerete, a másik: a mindvégig érdekfeszítő mozi-stílus.

A szerző egészen jól választott. Van mér egészen friss Bismarck, Lincoln, Goethe, Schliemann életrajzunk. Van modern Marie Antoinetteünk, Stuart Máriánk, Fouchénk, Mesmerünk, van Byronunk és Shelleyünk. A magyar irodalomban is megírásra került Petőfi, Madách, Zrínyi, a legutóbb Liszt, Harsányi Zolt és Széchenyi István, Surányi Miklós regényében. Még van ugyan elég feldolgozatlan terület. Európa tartozik nekünk még nagyszabású V. Károllyal, Pizarróval, Cortezzel, Fuggerrel, Robespierrel, miután Metternich már van, Loyola is, talán Melanchton is és Erasmus egészen biztosan, de még várat magára Moltke, Turenne, Newton, Walter von der Vogelweide, Hódító Vilmos, Rudolf, Wallenstein és még elég sokan, a magyar történelemből pedig sorra kell venni Zápolyát, Martinuzzit, Gyöngyösit, Thökölyt, Vak Bottyánt, Jókait, Tiszát és vagy harmincat. Jelusich áttért az ókorra s ezzel valószínűleg megnyitotta azoknak az életrajzregények sorát, amelyek majd Amenophisról, Hamurabbiról, Dávid királyról, Periklésről és Tiglatpilézerről fognak szólni.

Jelusich Caesar-regénye a modern emberhez igen közel áll, hiszen az életrajzregényekben a mai kor fia annyira megismerkedett a géniusszal, hogy megerőltetés nélkül érti már azoknak az életét és sorsát, akik valaha a világtörténetet csinálták.

A biografikus regények iránt való nagy lelkesedéssel és érdeklődéssel kívül azonban a modern emberben van valami határozott Caesar-csofodát, az erőszakosan feltörő uralkodói embertípus iránt való rajongás. Ez a második vonás az, ami a sikert külsőleg érthetővé teszi. Belsőleg a helyzet más. Az írónak sikerült az antik világot teljesen a maira lefordítania. A római embert modernné tette, a régi sorsokat európai, huszadik századi sorsokká alakította át. Az a Caesar, aki ebben a könyvben szerepel, a hadseregbe lép, konzul lesz, majd első konzul, a triumvirátus tagja, elfoglalja Galliát, legyőzi Pompejűst, tényleg a legbelsejéig érhető. Nincs meg benne a misztikus sorshomály, a héroikus távlat, a koloszszálisha vesző nagyvonalúság, ami például az ókori történetírók Caesaralakjait jellemzi. Pszichologikum itt minden, belsőség, az, amit a modern ember olyan nagyszerűen ért. A szerző keresztülvitte, hogy Caesar mindenütt úgy cselekszik, mintha egy Dreiser regényből lépett volna elő, mint amerikai milliárdos-jelölt lenne, határtalan energia, akarat, koncentráció, elveteműtség, valóságos «ragadozó», ahogy Dreiser kedves alakjáról, a «Titán»-ról mondja. Ennek a diktátornak nincs titka: acélos akarat, fagyosan józan, vakmerő, vabank-módon elszánt, kíméletlen, karrieréhes. Hogy ennek a Daesarnak Julius Caesarhoz semmi köze sincs, azt persze a szerző nagyon jól tudja. De ő nem az ókori héroszt akarta megírni, hanem közel akarta hozni a mai ember számára.

Caesar sorsában nem a karrier volt a fontos. A sorsnak és egyéniségnek magasabb összeseése senkiben sem nyilatkozott meg olyan nagyszerűséggel, mint benne. És ez a sajátos «vezettség», ez a magasabb hellyel való állandó kapcsolat vég-

eredményben független volt Caesartól, magától is. Független volt, ezt bizonyítja az, hogy magát Caesart is érdekelte, hiszen másképpen sohasem jutott volna eszébe, hogy sorsát ő maga is megírja. Mégsem volt független, mert ez a sors csakis személyében nyilatkozhatott meg és senki másban. Mindez Plutarchosból, az antik Caesar-életrajz írójából pontosan kiténik. «Minden emberi csoda között, írja Gundolf, ő a legnagyobb, egyetlen héroszban sem válik a világtörvény oly kemény alakká, a természet oly varázslatossá, mint benne. Egyetlen emberben sem olyan tiszta és sűrű a teremtő titka, mint benne; egyetlen géniuszban sincs ennyi klaszszikus fegyelem.» És az, amit Caesar önmagáról ír, ahogy önmagát látja, az «nem pöz és szerep, hanem egyéniségének közvetlen hatása, ahogy az igazi költői nyelv nem díszlet, hanem a lélek természetes továbbnövése.»

Ebből, a Caesarból Jelusich könyvében nem találni semmit. Valószínűleg szándékosan olyan Kreuger vagy Stavisky-Caesar ez, modern ember és nem antik, milliárdos, pártvezér, tábornok, kíméletlen, démonikus, agy-lény, nagyvárosi jelenség, nem pedig a világtörténet legnagyobb államalkotó népének legnagyobb államalkotó géniusza és mitikus hőse: az örök embernek egy örök formája.

A modern Caesar modern nyelven szól. Semmi a dísznélküli és közvetlen, egyszerű rómaiságból, az egyszerűségében megrázó caesari stílusból. Ez is le van fordítva modernre. Moziból van itt minden. Fogadást lehet ajánlani, hogy egy éven belül Hollywood már rendezi is Jelusich alapján a nagy Caesar-filmet s már hallani is, amint Kleoptara a fény-szóróban a csónakon pompás selyempárnákon heverve azt suttogja az imperátor fülébe: Oh, darling!

Hamvas Béla.

SZINHÁZ. - FILM.

Ágis tragédiája.

Márkus László szomorújátéka a Nemzeti Színházban.

Szomorújáték. Kevés magyar szerző élt újabban ezzel a műfaji megjelöléssel, amely a legmagasabb igényeket támasztja. Márkus László most bátran vállalja ezeket. Maga megvallja, hogy Bessenyei Ágisának elmélkedő alexandrinusait olvasgatva — melyekből éppen csak *tragédia* nem bírt kerekedni — akadt meg érdeklődése a plutarchosi hősön, az ókori Spárta nagytervű, de szándékába belebukó reformuralkodóján, aki talán a mai tragédiánézők szemében is a jótakaró diktátornak örök sorsát példázhatná. Ezzel az elgondolásával azonban írói tervébe máris túlságosan sok beleszólást engedett a — publicistának. Ágisa a hit, sőt a megszállottság embere, szinte harmadfél évszázados megelőzője az evangéliumi lélek megtestesülésének, még abban is, hogy útja a kínhalálba vezet. Csak éppen áldozatának erkölcsi igazolása marad el, mely pedig egyedül emelhetné tragikai magasságba. Márkus László tekint ide, tekint oda, mindenütt meglátja az analogiákat, külföldieket csakúgy, mint hazaiakat, mindenütt a magasztos eszme elferdülését, a célhoz kijelölt utak elhajlását, az elveknél a gyakorlatban való eltorzulását, csak hősének biztos megmintázásával marad adós, annak valódi tragédiájával az epizódok gyilkosélű komédiái között. Maga is Ágisának «szent monomániájáról» beszél, de a darab derekától fogva ennek a rögeszmeerőszakolásnak valóban «szent» elszántsága végkép elsikkad, helyet adva valami elszomorító korlátoltságnak, de az ez által okozott szomorúság az igazi szomorújáték érdeklődési szférájából menthetetlenül alázuhan. Ágisa Lykurgosz ősi törvényeinek feltámasztásáért harcol s lassankint arra kell rádöbbenünk, hogy egy hebe-hurgya fiatalember áll előttünk, aki talán maga sincs egészen tisztában a tulajdon magas eszményeivel, hiszen abból még a saját házatáján is jóformán csak az ő-spártai «feketeleves» kíméletlen bevezetését valószínűsíti meg, de már szeretteinek, hitvesének, gyermekének boldogsága körül pipogya önértelhiánnyal s éppen nem valami evangéliumi önzetlenséggel ügyetlenkedik, a hűséget eltaszítja magától, a hetérabujaságra pedig szép, bukolikus ábrándokat hajlandó építeni. Kétségtelen, hogy monomániának vagyunk tanui, de hol van mindebben az «odor sanctitatis»?

Ezért nem érezzük végiglen a nagy lélek kálváriajárását. Nem érzi ezt a félelmetes erőt még maga az ellentábor sem : a szélkaka napi politikusoknak, minden irányzat örök haszonbérleőinek tábora, mely itt voltaképp fel sem veszi érdemlegesen a harcot, inkább csak a szelek járását lesi, hogy mindig «a tempo» teledpessék le a mindenkori hűsoszafekak köré, melyek az ő szemükben érhetően akkor a legkevésbé vonzóak, amikor inyes falatok helyett lykurgoszi — feketeleves párolog azokban.

Előkelő írói hangja van a drámának, mondatait szembetűnő hangsúly-és hangzásérzék irányítja. Csak a drámai összefogottság hiányzik belőle. Alakjai inkább «közírói» körültekintéssel beszélnek, semmint egyéni érintett-

séggel. Én vagyok a Pénz, én vagyok a Karhatalom, én vagyok a Csáberő, én vagyok a Hűség — körülbelül minden dikció ilyen fogalmi hitelesítéssel kerül elibénk, ahelyett hogy emberek ajkáról szakadna le, olyan emberekéről, akik a vérükbe, sorsukba vettek fel egy eszmét vagy indulatot. Hiányoznak a szívenütő szavak, mert zengnek és zúgnak a gazdag okfejtésű mondatok. Lakonia földosztásával foglalkozik a szerző, de a «genius loci» sem ihleti valódi drámai lakonizmusra.

Pompásan, a tudás és lelemény ritka gazdagságával állította színpadra a maga művét, megkapóak a képei, színben, rajzban elsőrangúak a jelmezei. Kitűnő a játék üteme is, e részben csak a befejező kép operai vontatottságát és melodramai könnyfacsarását éreztük némi hibának. Az egész merőben felesleges függelék, a két főhőst, akitől előbb már sokkal drámaibb fordulatban vehettünk búcsút, kár volt erre a haldoklási duettre újra elibénk hozni.

Az odaadás, szeretet és elmélyedés az egész előadásban nyilvánvaló. Színészilleg a legnehezebb és legreménytelenebb feladat a címszerepet játszó Uraynak jutott. Ez a jeles tehetségű művész ezúttal jócskán megbénult alakjának annyira hangsúlyosan elébeszabott «eszmei» küldetésétől. Ez valami élettelen stilizáltságot vitt játékába, a darab felében szinte semmi taglejtéssel nem élt, még az arcát is majdnem lárvaszerűvé fegyelmezte. Valahányszor színrelépett: mintha Hamlet apjának szelleme sétált volna végig a helsingöri várfokon. A darab második felében azután felszabadult a karja, de egykori remek Oberonjának álomszerű mozdulatain túl akkor sem igen merészkedett; még a hevítőpor hatása alatt nekivaduló ölelésében sem. Nem a megváltó reform holdkórosát mutatta meg, inkább csak önmagának hazajáró kísértetét.

Bajor Gizi Agiarisa a legnemesebb tónusú alakítások egyike, amelyeket az utóbbi években ettől a nagy művésznőtől láthattunk. Beszéde a női lélek legtisztább zenéje. Indulatának ereje a megfékezésben diadalmaskodott; a darab legszebb jelenetében pedig egy néma pillantásban: arra gondolok, amikor Telonis képmutató vigasztaló szavaira az ajtóból visszafordul, az ajka megvonaglik, de azután csak egy villámló tekintettel sujt le rá és hangtalanul elsiet. Ennél az «Abgang»-nál szebbet ritkán láthatni.

Titkos Ilona, akinek Telonisszal — a régi Agis-hagyománytól eltérően — itt Agiarisnak nem sorstestvérét, hanem ellenjátékosát, afféle ókori «démont» kellett színrehoznia, színésznői rutinjának egész gazdagságát ajándékozta a rábízott alaknak, csak a biztos végig gondolásig nem jutott el. Mintha nem lett volna elég érkezése a szerepet tökéletesen megérlelni. Manapság, amikor a Nemzeti Színház egyes művészei lehetőleg négy-öt színházban össze-vissza szerepelgetnek, az ilyesminek egyre sűrűbben lehetünk tanúi. Rajnay Biasból, a makedon «financier»-ből friss mozgású és élénk beszédű alakot faragott, az ő jeleneteiben jobbára nekibuzdult a cselekvénynek nem egyszer el-elakadó vérkeringése. Lehotay, a bárgyú hűségű és nyers őszinteségű, különítményes Demokratisszal nagy sikert ért el, talán azért is, mert nem éppen válogatott dühkitöréseiben a közönség az Ágis felől hovatovább sajátmagában is kialakuló vélekedésnek szócsovévét üdvözölte Kürthy György gazdag változatban játszott az emberi aljasság terjedelmes hanglétráján, de Timár egyéniségéhez kevésbé talál Kleombrotos alakja, melyhez a bonhomióával viselt férfi agancsok s a dühös haszonlesés kettős hangneme kívántatik.

Herczeg Ferenc *Bizánc*-a is fel-felkísértett emlékezetünkben az előadás alatt. Márkus nem is jár olyan messze annak tárgykörétől, amikor az ősi erkölcsű Spártának ezt a bizantin korát mutogatja — a mai kortársaknak.

Csakhogy Konstantin császár vérző szíve helyett az ő Ágisának kebelében csupán hangzatos reformprogramm zakatol.

Szent Johanna.

G. B. Shaw színműve a Belvárosi Színházban.

Kortárs-kritikusnak nem hivatása a jövődőlgetés, de századunk leg-hangosabb és legnagyobb hírveréssel dolgozó színpadi csúfolódójáról majdnem kétségtelennek látszik, hogy életművéből talán csak ez az egy alkotás nem fog áthullani az idő rostáján; vagy ha kettő akad ilyen: a második csak a *Candida* lehet.

Szent Johanna-ja is voltaképp a történelmi persziflázsok csoportjába tartozik, akár a *Caesar és Cleopatra*. Itt is a *mai* szemlélet gyilkos lencséje elé állítja a multak nagyságát és heroizmusát, csakhogy ebben az esetben valahogyan a «törököt fogtam, de nem ereszt» végzete teljesedett be rajta. Az egyház ítéletével máglyára juttatott, majd évszázadok multán az egyház szentjei közé beiktatott hitvalló mártírlány csodálatos küldetése a kétkedő író kezében hálás «téma»-ból szinte kultusz tárgyává változott, vitriolos csipkedő kedve pedig mindenestül a tiszta hit és egyszerű értelem diadala ellen szegülő emberi vakságok és gonoszságok ellen fordult. De — s ez sorolja művét a remek alkotások közé — még ezeknek a korlátoltságoknak és érdekerzenkedéseknek bírálatában sem ragadtatja magát olcsó túlzásokra, a más munkáiban annyiszor bántó shawi csepürágás kised fogásaira, inkább az intézmények és hatalmi szervezetek örök tökéletlenségét szemlélteti s még azt is úgy, hogy keserű vádjából is kihallani a mély emberi megértés hangját.

Emberi közelségbe hozott, de épp ezzel piederstálra állított fő alakja pedig csak úgy sugározza magából az egészséges emberi lélek evangéliumi erejét és derűjét. Nem írta meg azt sem «a szent» elvont fogalmának, sem színpadi sztárszerepnek, hanem a mindenféle «bűnhődési» elmélettel szembe-helyezkedő, valódi tragédia hordozójának, aki az alvajáró biztosságával tölti be küldetését és bárminő színpadi görögtűz nélkül dicsőül eszmévé. Egy kis lobogó lélek ez a Johanna a dogmákhoz fegyelmezett vagy érdekekhez tapadó földi hatalmasságok között, amelyek mint «turbulens elem»-et kirekesztik maguk közül, hogy azután a látást megtisztító idő távolságában maguk fölé emeljék, a legfőbb emberi Gondviselet üzenetét örökké szomjazó töredelemmel...

Jó egy évtizeddel ezelőtt sikertelenül kísérletezett ezzel a különös művel a magyar színpad, Shaw igazi mondanivalója akkor még nem talált célba, szavai mintegy eltakarták a lelkét, színpadi szolgálata is jórészt a «nadrágszerepes» látványosság felé tapogatózott.

Most Bárdos Artúr felülvizsgálat alá fogta a korábbi kritikái és közönség-verdiktet, az egyedül helyes módon: a mű valódi szellemének színpadi meg-ragadása s minden rendelkezésére álló erővel való, minél odaadóbb szolgálata útján. Sok szép eredményt felmutató rendezői pályájának valóban ez a teljesítmény vált betetőzőjévé. Sikerült a lényegig jutnia, s — ami még nehezebb — mindvégig a mellett maradnia. Az alkotás egészét tartotta szemmel s nem a részletek hatásértékeivel bocsátkozott alkuba; ezzel érte el azután, hogy a részletek is az egésznek fényében ragyogtak fel. Nem hanyagolt el egy lélekzet-vételnyt sem, ezért bontakozik ki az egész, egy lélekzetvételnyi zökkenő nélkül. Amellett nem esett a másik végletbe sem: az agyonrendezésébe.

Valami jólesően szabad lendület vonul végig az egész színpadi munkán, megszerelve annak a legritkább ígéretet: a művészi természetesség és magátóladódóság lehelletét.

Mindebben pedig legnagyobb erőssége bizonyára az volt, hogy számításba foghatta annak a fiatal tragikának értelmi készségét, csupalélek fantáziáját és sohasem az üres teatralitások felé irányuló leleményét, akiben ő fedezte fel a magyar színpad egyik leggazdagabb ígéretét. Bulla Elma kezdettől fogva azzal hódított, hogy az érzésnek valami szokatlan elsődlegességét, eszköztelen igazságát sugározta magából s törékeny idegzetét sem homályos és «túl-fűtött» patológiai bravurmutatványok irányában engedte szabadjára, hanem a lélek mély megrendüléseinek szolgálatába állította. Shaw elgondolását eszményien fedő Johannával ajándékozta most meg mindazokat, akik eddigi szereplése után mohón lestek arra az alkalomra, hogy végtére komoly művészi feladatban igazolhassa a várakozást. Példát adhatott rá, hogy az igazi színészi remeklés sohasem szárnyalhat a dráma és az együttes fölött, hanem csak annak szolgálatában és ennek foglalatában nyerheti el a maga külön helyét és magaslatát. Alakítása a legtökéletesebb alázatban fogant, nem tett egy fél lépést sem pillanatnyi érvényesülések érdekében. Magára vette Johanna lelki mivoltát, problémátlan kálváriaútját és felmagasztosító bukását. Nem úgy járt-kelt a színpadon, mintha egyre csak arra ügyelne, hogy ki ne lépjen a fejét övező glóriából; sőt: a legmegkapóbb talán éppen az inkvizíció jelenetnek azokban a mozzanataiban volt, amikor konok indulatossággal szállt perbe az okosak és hivatásuk magaslatán állók érveivel. Itt csakugyan azoknak a «delki szegények»-nek varázsát árasztotta magából, akik a menyneknek országa. Másik feledhetetlenül szép mozzanata volt alakításának a reimsi székesegyházbeli jelenete, amikor először ébred tudatára annak, hogy szent szolgálata után már valójában senki sem akarja őt és végzetét vállalni, még azok sem, sőt azok legkevésbé, akik az ő lelkétől megszállva emelkedtek a tulajdon tehetetlenségük fölé. Bulla Elma itt a hazavágyódásnak, a hír és dicsőség nélkül való, de épp ezért zavartalan életnek sóvárgását olyan mélyről szólaltatta meg, hogy hangjában megcsendült valami az emberi csüggedés evangéliumi szózatából: «muljék el tőlem e keserű pohár!»

Páger dauphinje is jóval többre szolgált rá a megszokott dicséreteknél. A bárgúság mögött bújkáló éles ítéletnek, a hivatalos céciók elől magát az elnyomott, de el nem pusztult emberség sáncaiba befészkelő főlénynék káprázatos szimultánjátékával lepette meg. Művészi pályáján ilyen szövevényes feladattal még aligha találkozott s most, hogy erejét volt mihez hozzá-mérnie, diadalmasan felülmaradt a mérkőzésben. De a többiek is kitettek magukért és — ami még örvedetesebb — valamennyien az ügyért. A régi magyarszínházi előadásnak csak egyetlen résztvevőjét láttuk viszont régi szerepében, az inkvizitor alakjában: az ezúttal is fényes dialektikával, ragyogó szóejtéssel beszélő Toronyit. A legjobb értelemben vett nemzeti színházi beszédművészettel tűnt ki Mihályfi Béla püspöke is, kellőképp kifejezést adva egyszersmind a szavai mélyén hánykolódó indulatoknak is. Nagy György dühös és korlátolt Stogumber káplánja egészen új oldalról mutatta be ennek a fiatal művésznek izmos tehetségét, erős ítélőképességét. Fenyő Emil finom önfegyelmzése, Baló Elemér éterikus szelídlelkűsége kitűnő aláfestést kapott Boray angol hadvezérdiplomatájának, Rubinyi tőkfejű marsalljának, Baróthy törpelelkű papfigurájának sötét és komor hátterében. A bevezetőképben Dávid Mihály markáns rajza keltett figyelmet.

s rokonszenvesen mutatkozott be első jelentékenyebb szerepében az esztendeje még vizsgaelőadásokon látott, fiatal Básthy Lajos.

Végül méltatlanság lenne nyomatékosan ki nem emelni Gara Zoltánnak mesterien megoldott színpadképeit; egyszerre szolgálta azokkal az emelkedettséget és a meghittséget, amelyeknek lelkes szolgálatába volt állítva az egész nemes ihletű és páratlanul művészi hatású előadás.

Kilencágú korona.

Hatvany Lili és Hunyady Sándor színjátéka a Pesti Színházban.

Hogy a kritikuskak túlságosan ne kelljen fájtatnia fejét e mű létrejöttének «Werdegang»-ján, a színházi újság értésére adja, hogy alapötlete a női oldalról ered. Ez különben bárminő felvilágosítás nélkül is eléggé nyilvánvaló. Hatvany Lili eddig is szívesen portyázott azon a két területen, amely az átlagos színházi közönségre nézve — minthogy a saját életformáinak fölötté, illetőleg alatta áll — mindig nyujthat valamit a felfedezés izgalmasából: egyrészt az arisztokraták hűvös régióiban, másrészt az artisták füledt «dokáb»-jaiban. Most azután — mintegy a nézőtér feje fölött — afféle virághídát épít e két világ közé s azon táncoltatja el a grófi hevülések és görli vágyálmok franciányesét. Az írónőt mindebben szemelláthatólag a *chronique scandaleuse*-elemek vonzották, mindaz, ami a kínos fordulatokból a «rossz máj» táplálékául szolgálhat. De a rossz máj mellett tanácsosnak vélte a jó szív felé is tenni némi nagylelkű engedményeket s mivel ez más hangon szokott megszólalni, mint aminőt benne eddigi írói gyakorlata kifejlesztett: társszerzőt vett maga mellé a darab «belső missziója» érdekében. Így kerül most szemünk elé egy minden igényt kielégítően «Hatvany Lili» színmű, melynek kérges külszíné alatt azonban a Hunyady Sándor érző szíve dobog.

Csakhogy ez a második virághíd már kevésbé sikerült: minduntalan félőssé válik, hogy eresztékei meglá-

zulanak s az egész tákolmány leszakad. Az első felvonás még a színpadi franciák jól kitaposott útján elég friss lendülettel indul, a második a kiáltóan nyers közönségesség izgalmaival kacérkodik, hogy végül a harmadik a «kisunoka»-szentimentalizmus ősi ellágyulásaiba torkolljék.

A Vigszínház kéthajlékos évadja mindenesetre gazdagabb lett egy újabb tétellel, esetleg — mit tudom én — egy újabb százas sorozattal. A művészet nyereszáma azonban ezúttal «a szerencsekerékben maradt». Pedig a jeles együttes munkájából ennek főnyereményére is bőségesen futná. Hegedüs Tibor rendezésének kijár a legteljesebb elismerés. Aczél Ilona, Kabos, Dénes, Ráday, Tolnay Klári s most végre Perényi is szívvel-lélekkel szolgálja feladatát, az epizódban Vágóné és Bihary kelt figyelmet. A főfeladat Titkos Ilonának jutott, a vidám, fölényes intonálásban kitűnő volt, a későbbiekben túlságosan is «drámázott»; életsors érzetetésére ebben a színműben valami túlságosan sok fogódzót igazán nem lehet találni.

Örök keringő.

George S. Kaufman és Moss Hart színjátéka a Vigszínházban.

Nem analizáló dráma ez, a szokott módra, hogy t. i. a jelen helyzetek gyökereit emelgetné ki a multak talajából s azután a jövő felé értékesítené azoknak napfényre kerülését. Itt vissza megyünk tizenhét évvel az időben, hogy egy «beérkezett», divatos drámaíró elgépiesedett és önzésbe fulladt lelkének és életének kiindulópontjáiig jussunk el. Kezdjük

mai, karrierházasságának botrányos végén, hogy azután megismerjük ennek létrejöttét, majd a megelőző, elviselhetetlenné fanyarodott szerelmi házasságot, s végül az eszményi hevülésekkel teli pályakezdet. Kilenc kép pergeti mindezt *visszafelé*, valóban pergeti, mert filmjelenetekbe tömörítve kerül elibénk minden. Egyre előzményeket látunk, a következők ismeretében. S itt van a fő hiba: azzal, hogy a jövő felé sohasem nyílik távlat: megcsökken a drámai érdek; ennek hiányát pedig igen kevés pótolhatja az, hogy minden mozzanatot eleve megszab a már látott későbbi fordulat. Nem szerencsés drámaírói lelemény ez, inkább ama rossz «jó ötletek» egyike, amelyek az író az üres mesterkedés ingoványába csalják. A naiv nézőnek nyújthat csak örömet, mint ahogy a főpróbán hallottam is a hátam mögött efféle elragadtatást: «Rém érdekes: az ember tudja, hogy mi van, s azután kisé, hogy — csakugyan úgy volt! . . .» Amilyen meghatóan ártatlan az a megjegyzés, annyira elevenbe talál: itt minden azért történik, hogy igazolja az igazolásra már nem szoruló. El lehet rajta meláznai: hajh, hajh, mi minden mennek át az emberek két évtized alatt! — de a

valódi drámaíró a multat mégis csak inkább a jelen és a jövő kovászául használja.

Harsányi Zsolt fordította le ezt a jellegzetes Broadway-terméket, Hegedűs Tibor gondoskodott a rendezés elevelegéről, Vörös Pál a mutatós díszletekről. Szereplő rengeteg sok van, igazi szerep annál kevesebb; még a vezetőalakok is jobbra epizódizűek. Az író Somló István játssza nagy buzgósággal, de szinte minden kedvesség nélkül, ami pedig itt fontos járuléka volna. A sztárfeleség Honthy Hannának jutott, egy kissé túldrámázza a feladatát s ilyen heves kitörésekhez még a hangvételtechnikája sem eléggé fejlett. Makay Margit ad legtöbb egyéni ízt az iszákossá süllyedt írónő lényének és sorsának. Medgyaszay Vilma nyers jelenetét bearanyozza a művésznő eredendő kedélye és bájossága. Vértess ezúttal kitűnő «természet gyermeke», Márkus Margitnak is van néhány valódi hitelű szava és mozdulata. Az epizódban Köpeczy-Boócz, Ladomerszky Margit, Bihary és Solthy vonja magára leginkább a figyelmet. De az egész előadásból mintha hiányoznék a méltán híres, rég megszokott «vigszínházi» biztosság.

Rédey Tivadar.

HÁROM FILM.

Egyik sem remekmű, de egyik sem marad alatta annak a szintnek, melyet a jóízű néző ma már úgy ahogy megkövetel a filmtől. Nem a kiemelkedő csúcsoakat jelentik, nem a megrázó élményt, csak az érdeklődés állandó követeléseinek felelnek meg, a jó átlagot hozzák, nem a merész és sikerült kísérleteket. Olyan filmek, amilyenekért nem az ingyencek járnak moziba, hanem a közönség, nagy dicséretre és goromba ócsárlásra nem adnak alkalmat, témának rossz, filmnek megjárják.

A HÁBORÚ

régóta kellemes borzongásokat szerez a nézőnek, ha a filmen látja, a veszély illúziója kellemes, a vásznon a gránáttölcserből felcsap a fényképezett föld és ezek után jó hazatérni fűtött szobába. A katonák a filmen hősök, olyanok, amilyeneknek a békés képzelet látni szereti őket, a borostás szakáll csupán férfiaságukat emeli. A film a háború kemény és hősies életformájáról beszél,

bármily realisan ábrázoljon is, idealizál, nem a lövészárkok férges oduinak életét mutatja, hanem a repülők bravúrait, a merész loopingokat, a bajtársiasság csodáit, a ragyogóan szép tájakat, amiket nem ront el a nehéz tűzérség és a halálfélelem, csak megszépít az izgalom. Jack Holtot, ha jól emlékszünk, legtöbbit ilyen filmekben láttuk, repülőruhában, a repülőszemüveggel, a gép magassági kormányja mellett és jellegzetes bajusza is mintha arra termett volna, hogy ebben a repülőmaszkban a többiek között megismerhessük. Nem is igen játszott soha mást; energikus állú, hetykebajuszú katona-férfi volt mindig, teli a felületen némi gúnyorossággal, «elke mélyén» becsületességgel, önfeláldozással, bajtársiassággal. Most se több és nem is kevesebb. A repülőgépek a szokott módszer szerint köröznek, ugranak, zuhannak és buknak, a katonák a szokott lelki kémia szerint szentimentálisak a ruha, az energikus áll és a szigorú szem keménysége alatt. A filmen sohasem durvulnak el egészen a küzdelemben, hiszen különben nem felelnének meg a film készítésénél kiszabott normának: tetszeni a közönség asszonyi részének is, sőt annak elsősorban. A mixtum a szokásos: sok repülőbravúr, könnyűnek induló, áldozatosan végződő szerelem, öngyilkos vállalkozásba induló férj, a feleség önfeláldozó rajongója, aki két ízben menti meg a férjet és végül: a megsebesült rajongó útja a kórház felé, a gépet a férj vezeti, a rajongót a feleség simogatja — természetesen repülőgépen ez is, mint minden. A szereplők kellemesek, a főszereplőknek, a repülőgépeknek szép formájuk van a «Zöld pokol» fölött, miközben az «Andok hőse» vezeti őket. A film a közönség hajlamain kívül arra a jelenetére számít főképpen, mikor a hős kényszerleszállást végezvén, az utolsó pillanatban akad meg ejtőernyőjével egy fa ágai közt és a krokodilok már tátognak feléje.

Ilyen filmet egészen elrontani nehéz, élményig emelni még nehezebb. A jámbor néző még talán el is hiszi, hogy a háborúból kapott ízelitőt. Pedig a háborúból alig volt a filmben valami, a háborús emberből kevés, a háborús léleknek csak egy oldala. A tájak: kopár hegyvidék, mint Abessziniában. A nézőnek a film után olyan képe alakulhatott a háborúról, a háborús lélekről és lényegről, mint a gyerekeknek, mikor ólomkatonákkal játszik.

PATTOGATOTT KUKORICA

az egyik szereplője és nem is lényegtelen szereplője Claudette Colbert legújabb filmjének. Ezenkívül szerepel még egy pad, ahol nagyon jól lehet szemlélődni, «elnézni az életet» — ahogy a kitűnő Pete mondja. Van a filmben természetesen két férfi, az egyik egy fiatal angol arisztokrata, a másik egy jóérzésű amerikai ujságíró, akinek az a centrális tulajdonsága, hogy minden adandó alkalommal lehúzza a cipőjét. És elsősorban Claudette Colbert, aki legalább olyan tökéletes a «kedves» műfajban, amilyen tökéletes Garbo a «mélységesen emberiben». A történet amerikai, az amerikai lélek naivsága és smokksága kell ahhoz, hogy ilyen történet megszülethessen és ugyanez elég ahhoz, hogy elhiessük. A cím: «Nem vagyok senkié», ha talán fordítás is, pesti, alig-alig illik a filmre, viszont az illetékesek és nyilván hozzáértők számítása szerint többeket hoz el a filmhez, mint a lényeg. E címadás meg lehetőségen jellemző filmviszonyainkra és arra, hogy miképp tudnak nálunk címeikkel, feliratokkal, szóval hazai és speciálisan magyar gyártmányokkal rontani mindazon, amin lehet. A film szerencséje és a filmszínésznő érdeme, hogy nagyon keveset lehet rontani, Colbert nagyszerűen játszik, mulatóbeli

fellépése — ó tévedések vígjátéka! — ragyogóan megcsinált jelenet és nemcsak vígjátéknak, hanem szatírának is remek. Az a rokonszenves «newyorki vagány» jelleg, mely a maga kedves modortalanságában, pattogatott kukoricaajándékaiban, kissé sokat, de mindig ötlettel alkalmazott szenzációhajhászásaival, tünető természetességével és brutalitásával telíti ezt a filmet, a nagyobbigényű témák közül való, ha nem is akart mindenáron különlegeset és mélyet alkotni. Mert tulajdonképpen semmi különös nincs a darabban, de ami benne van, annak van értelme, veleje, levegője, a történet a maga szerényigényű «ne tovább a kaptafánál», vagy «kiki maga mesterségét folytassa», vagy «kiki hasonszörűvel barátkozzék» jellegű kinyilatkoztatásával, bizony inkább tanító-mese, mint jó filmszcenárium. De nem ez a mag a lényeg, hanem, amit rendező, színész, színésznő, szövegíró (az angol!) e köré tudott sorakoztatni, a levegő, mely a vásznonról betör a nézőtérre, az embert arra ingerli, hogy közvetlen és tapintatlan dolgokat mondjon majd egyszer egy alkalmas padon a szomszédjának és pattogatott kukoricával kínálja. Amint a film kioktat: semmiképpen nem amerikai mogyoróval, mert azt hámozni kell és ez hátráltatja a szemlélődést, a világ kellemes és felelőtlen vizsgálatát. Noha szó sincs a filmben holmi csavargóról, a levegőjében mintha lenne valami Walt Whitman erős, játékos nagygyerek Amerikájából. Abból a közvetlen és kissé durva jóságból, melyet ez a csavargó és szemlélődő «jó ősz költő» oly szépen és amerikaiul tudott kifejezni.

AZ ÁLOM

sokszor közel van a giccshez és művész legyen az a filmrendező, aki álmodni mer láttatni a szereplővel, ha nem akarja, hogy giccset láttasson a nézővel. «Az álmok kertje» című, nemrég erősen reklámozott film nincs messze a giccs-től és ha misztikus témájának megoldása, a szereplők játéka többnyire jó is, sokszor érinti azt a határt, amit túllépni veszélyes. A baj alkalmasint ott van, hogy a témában kissé zavaróan keverednek a misztikus és romantikus elemek. Peter Ibbetson gyerekszerelme, mely egyre kíséri a felnőttet is, nagyon romantikus, nagyon multszázadbeli beállítottságot kap a filmben, ahogy az egymástól elszakadt szerelmek ugyanazt álmodják és álmokban találkoznak, az többnyire nem misztikus, hanem édeskés. Pedig a filmben a rendezőtől kezdve mindenki igyekezett valami újat adni, ez a jószándékú igyekezet még azokban a képekben is látszik, ahol sugárkévéket fényképeztek, melyek hasonlatosak a polgári közönség festményigényeinek kielégítésére vállalkozó képszalonok kirakatainak képeihez. Clark Gable és a nő főszereplő igyekeztek minél tompítottabb játékkal mosni el a kényesen szentimentális részleteket, mégis mindez hiába, noha a film jó, a kísérlet: a «delki-élet fotografálása» nem sikerült. Az álom valóságyszerű, a valóság álomszerű. A közönség egy része soha sincs tisztában azzal, hogy álmodnak-e a filmen, vagy élnek. Mindamellet, hogy romantika, misztika, realitás egyensúlyozatlanul keverednek, a film sok jelenete remekül megjátszott részlet, sok benne a finomság, de ez a mese inkább hátráltatja, mint segíti a kísérletet. Maga a gondolat talán jó lett volna, az álom és az élet kettősségét filmre vinni, de így, mint «álomban továbbélő szerelem», e modern kísérlet nagyon régies köntöst kapott.

ZENE.

AZRA, ZÁDOR JENŐ, SZÉP ERNŐ és LÁNYI VIKTOR operája.

Az idén először mutattak be újdonságot az Operában: *Zádor Jenő*, a Bécsben élő magyar származású zeneszerző megzenésítette Szép Ernő ismert *«Azra»* színművét. Mondhatjuk, hogy igen szerencsés gondolat volt. A szövegben magában már annyi zeneiség, mesevilágában annyi színesség, érzelmesség rejlik, hogy szinte önként kínálkozik az ének, a zenekar és egy nagy színpad színpompás nyelvére. Már a legelső kép: a szökőkutas, rózsaligetes kert, a csillagfényes éjszaka megteremtik a megfelelő keretet a valóban költői téma számára, amely teljesen sejteltetés, cselekvésekre alig kimozduló, bűbájos álmovilágban játszódik le. A kalifa tündérszép leánya, Leila, akit boldog gyermeki játékaiban egyszerre megérint a szerelem tragikus árnya, Mahumed rabszolga, ennek a szerelemnek halálos betege, az azrák nemes sarja, az azráké, akik egyszer szeretnek az életben és ez a szerelem a haláluk, csókok, amelyek csak a vágyban égne, de nem csókolják el őket soha, szerelmek, amelyek lilomos mámorukban már nem érzik, nem tapintják a valóságot, mert tudják, hogy ezzel önmagukat ítélik halálra, — mindez álm, gyönyörű álm! Mahumed olyan kimondhatatlanul szereti Leilát, hogy visszautasítja a leánynak csak játékos kíváncsiságból, szórakozásból odanyújtott ajkát: mesevilág, nem e földre való, gyönyörű mesevilág.

A szöveghez teljesen hasonló szellemű Zádor Jenő muzsikája. Finom és artisztikus, de túlságosan eredetinek nem mondható. A szerző igazi impresszionista, aki kitűnő érzékkel találja el, hol kell a zenének jobban előtérbe lépni. Ilyen alkalmakkor nem is hiányoznak a melódiák szen-

vedélyesebb ívelései, valamiféle ki-fejtlődés, szárnyalás — különösen szépek, jólhangzók a kórusok —, de általában nem törekszik a szöveg pazsarul ontott, keleti pompájú szókinésének erősebb leigázására. Főértéke a művészi hangszerelésű aláfestés, amelynek ugyanaz a túlfinomult esztéticizmus lágy, szordinós festőiség az éltetője, mint Szép Ernő szövegének.

Az új mű rendezése, kiállítása ragyogó teljesítménye Operaházunknak. A II. felvonás esküvői jelenete — ahol a balettkar kitűnő férfitagjai is nagyobb szerephez jutnak — csupa szín és mozgalmasság. Az utolsó felvonás népjelenetében viszont a fantasztikus, meseszerű, groteszk jelleg jutott művészi érvényesüléshez.

A szereplők mind kitűnőek. Leila szerepének hálás feladatát *Dobay Livia* mind énekben, mind játékban jól oldotta meg. *Rössler* igen szépen, világos szövegkiejtéssel énekelte Mahumed epedő melódiáit, csak egy kissé kevés illuzióját adta annak a költészetnek, amely a szerelemben elég azrákat körülveszi. — Külön meg kell említenünk *Lányi Viktor* átdolgozását, aki az eredeti szövegnek minden szépségét át tudta menteni az operaszínpad számára. — A nagy tetszéssel fogadott újdonságot *Ferencsik János* kitűnő rutinnal vezényelte.

DOHNÁNYI ERNŐ Beethovenestje a legmagasabb rendű zenélésnek ünnepe. Különösen ritkán ismétlődik az az alkalom, hogy az op.111-et, Beethoven legutolsó zongoraszonátáját ilyen előadásban hallhassuk. A nagy magányos műve ez, akit a süketség befalazott önmagába, akit már semmi külső zaj nem zavar többé. Fenséges és egyben megrázó az a szörnyű egyedüllét, amit Beet-

hoven formáló művészete ebben az utólérhetetlen magasságban mutat. Dohnányinak is hosszú utat kellett megtennie, amíg teljesen eljutott Beethoven nagy stílusához, hogy szétdülés nélkül tudja követni és újra építeni pl. az op. 111. I. tételének valóban Michel Angelora emlékeztető nagyvonalú méreteit. De egész emberi és művészi ethoszában is magasan kell álnia, hogy a variációs tétel mélységes komolyságú, végtelen messzeségekbe ragadó hangulatát így tudja éreztetni Beethoven által érte el Dohnányi az előadóművészet csúcspontját, ahol a hangszer minden merevsége, élettelensége eltűnik s csak a zene a maga örök, halhatatlan nyelvén szól hozzánk.

A DANTE SZIMFONIÁT *Liszt* egyetemes szellemének egyik legnagyobb alkotását, halottuk a legutóbbi filharmónikus hangversenyen. Nagy feladatot tűzött ki itt maga elé Liszt: a föld egyik legnagyobb lángelméjének kincseit a zene nyelvére váltani, azt a mély élményt, amiben Őt a Divina Commedia olvasása részestette, zenében feloldani. Érdekes és izgató ennek a két kifejező nyelvnek a nyomkövetése, mert, a mű nagy abszolút zenei értékeinek ellenére, csak ilyen módon érthetjük meg teljesen Liszt intencióit. Mindjárt a bevezető sötét tónusú, unisono motívum oda állit minket a pokol kapuja felé írt sorok parancsoló kérlelhetlensége elé: «Én rajtam jutsz a kínna telt hazába, én rajtam oda, hol nincs vigasság, rajtam a kárhozott nép városába». S mindjárt utána kürtök, trombiták hirdetik a szörnyű szózatot: «Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel;» odatapadnak egy hanghoz, mintha a rémülettől nem tudnának elmozdulni, mint zenei szimbolumai e szavaknak: «Én nem vagyok egykorú semmi lényvel, csupán örökkel, s én örökké állok».

Utána egyszerre szabadul fel a zenekarban a pokol minden réme. Minden hangszere egy-egy hang abból a száz nyelvből, melyet csak Dante szavai-val tudunk visszaadni «mely bögve mélyen, rekedt jaj, átok, durva szólamokból kézcsettogás, s vad káromlás, kevélyen oly forgot ver e tág örvénytorokból az örök időktől fekete légebe, minőt a forgósziel ver a homokból». (Babits M. ford.) Mindez a klarinétok sóhajainak, a vonások remegő tremolóinak, vadul száguldó nyolcados figuráinak, az ütő hangszerek kísérteties dübörgésének nyelvén s mind e száz zaj háttere — mint csillagtalan éj — a bevezető motívum fenyegető komorsága. Egyszer csak elhalkul a zaj; a pokol második körében vagyunk, ahol hárfá glissandok festik a szerelem bűnöseit ragadó forgószelet. A basszus klarinét kimondhatatlan fájdalmas recitativója idézi a két boldogtalan szerelmes, Paolo és Francesca közeledését. Az «Andante amoroso» költői szépsége — ahol minden csak szerelemről dalol, arról a szerelemről, ahol «Nincs semmi szomorítóbb, mint emlékezni régi szép időre nyomorban» — egy pár percre enyhíti körülöttünk a sötétséget, hogy utána annál nagyobb erővel törjön ki minden borzalma. Az örökkévalóságot szimbolizáló motívumban csúcso sodik fel az egész tétel végső kibontakozása, amely százféle változatban dobolja, zúgja fülünkbe ennek a szörnyű szónak szörnyű értelmét. A II. tételben Liszt nem ír a partitúrába Dante mottókat, hanem gazdag árnyalatokban adja vissza «Purgatorio» zenei hangulatát: misztikus borongó sóvárgását a végső megtisztulás, felemelkedés után. Ezt a hangulatot emeli a *Magnificat* kórusa a teljes átszellemülés magaslatára. Ezekben a misztikus hangzatokban tudta Liszt összefoglalni Dante Paradisójának lényegét: zenében ki-

fejezni az Örök Fényt, az Isten látását, a Szenvedés megkoronázását. A művet a zenekar Dohnányi vezényletével, a kitűnő székesfővárosi női énekkar közreműködésével igen szépen játszotta.

A hangverseny vendége, *Elly Ney*, német zongoraművésznő *Brahms* rendkívül nehéz *B-dur zongoraversenyét* játszotta. Nagy tudása, zenei intelligenciája, pompás ereje kitűnően érvényesült, de hűvösségét jól esően ellensúlyozta a zenekar, amely Dohnányi vezetésétől ihletve különösen szépen és finoman adta vissza a brahmsi zene költészetét.

A műsor magyar ujdonsága volt *Siklós Albert Magyar Koncert Rondója*. Nagy dologbeli készséggel, virtuoz hangszereléssel és kombinációs képességgel megírt mű, valóságos példaképe a kitűnő zenei formaszervezésnek.

ELLY NEY zongorajátékát külön hangverseny keretében is élvezhetjük. *Bach* és *Haendel* műveiben valóban fölényesen bontakozott ki nagyvonalú, erőteljes felfogása, rendkívül világos értelmessége, de már *Beethoven Mondschein* szonátájában lehűtötte az érdeklődést. A modern német játéktípus «Sachlichkeit»-re törekvő jellege ütközött itt össze a lélekkel, a kíméletlen, rideg villanyfény, a misztikus holdsgárral, amely összeütközés a lélek legmélyebb titkait, remegve suttagó vallomását banális társalgássá változtatta. *Schumann Gyermekekjeleneteiben*, *Szimfónikus etűdjeiben* voltak nagyszerűen sikerült részletek — különösen ami a technikai biztonságot, a világos vonalvezetést, a nagyszerű dinamikus fokozásokat illeti —, de Schumann ritmikus könnyedsége fantasztikus szeszélyessége, szellemessége, színessége, költőisége teljesen elsikkadt Elly Ney a józanságra való tudatos törekvésében. Hogy még így is fel

tudta ébreszteni hallgatósága teljes rokonszenvét, annak oka éppen ebben a nagy meggyőződésében, művészi becsületességében és őszinteségében rejlett.

A POZENI DÓM ÉNEKKARA (fiú- és férfikar) látogatott el hozzánk, hogy *Gieburowski* karnagy vezényletével egy kis ízelítőt adjon a lengyelek egyházzenei életéből. Műsorukon túlnyomóan a XVI—XVII. század nagy katolikus egyházi szerzői szerepeltek, s így a rendkívül szabatos és finom árnyalású előadás is követte ennek a kornak személytelen, egységes vokális stílusát. Nagyon szerettünk volna legalább egy pár olyan szerzeményt is hallani, ahol szabadon érvényesülhetett volna a fiúgyermek-hangok természetes, üde csengése, vagy a sajátosan lengyel faji jelleg, amit csak egy pár karácsonyi dal és egy lengyel orgonamű: *Surzinsky Improvizációja* képviselt *Rutkowski* lengyel orgonaművész előadásában.

ZICHY JÁNOSNÉ grófné, mint az Orsz. Liszt Ferenc Társaság elnöke, Szép-utcai palotájában nagyon szép *Liszt-émlékünnepet* rendezett. A régi nemes hagyományok látszottak életre kelni, olyan magyar főurak szellemi, mint amilyen egy Apponyi Albert, egy Zichy Géza volt, akik szívvel-lélekkel vettek részt koruk zeneművészeti mozgalmaiban, s benső kapcsolatban voltak nemzetük nagy zeneköltőjével, Liszt Ferencel. Az ünnepélyt *Simonffy Margit*, a legkitűnőbb magyar szavalóművésznő vezette be, aki gyönyörűen zengő hangon, a költemény lendületes ritmusát teljesen érvényre juttatva szavalta el *Vörösmarty* ódáját. *Báthy Anna* és *Basilides Mária* Liszt-dalokat énekeltek. Ismét alkalom volt ez arra, hogy lássuk, mennyire elűt

Liszt dalstílusa a csillogó zongora-virtuózétól. Itt nem találunk nagy külső hatásokra épített műveket; a komoly, elmélyedő, álmodozó hangulat az uralkodó. Érdekes megfigyelni azt is, hogy a német szöveg megzenésítésében mennyire elárulja Liszt a született német előtt idegen származását. Nem érzi a német prozódia legfinomabb árnyalatait, nem is ez a fő nála, hanem a szöveg hangulati ihlető ereje. Éppen ezen az estén halottunk ilyen dalokat — Über alle Gipfeln ist Ruh, Du bist wie eine Blume, Es muss ein wunderbares sein — amelyek híven tükrözik vissza a festői, csillogó Liszt-stílus teljes leegyszerűsödését, hogy annál tökéletesebben simulhasson a dal-szöveg hangulatához. A lélek itt levét magáról mindebb konvenciót, külső sallangot, hogy csak önmagát adhassa, a Végtelenség a Tökéleteség után való sóvárgását. Csúcspontja ennek a stílusnak az öreg Mester egyetlen duettje «O Meer im Abendstrahl», amelyet végre most hallhattunk is. A műnek majdnem a felét kíséret nélkül írta Liszt, a két szólam hosszú taktusokon keresztül nem is találkozik, az egész hangulat oly messze esik már az élet zajától. A mozdulatlan tenger és a szenvedélyektől felszabadult lélek csendje egymásra találnak. Liszt itt már alig gondol koncerttermekre, hallgatóságra: önmagának dalol, minél magasabba tör, annál inkább egyedül van. Az ünnep kiemelkedő száma volt még az ősz *Hubay mester* hegedülése, aki Liszt *Koronázó miséjéből* játszotta el a gyönyörű «Benedictus»-t.

A SZÉKESFŐVÁROSI ZENEKAR Liszt-estélyén igen tanulságos és élvezetes összeállításban kerültek előadásra *Liszt zongorazeneikarra* írt művei. A fiatalkori «Malédiction» né-

ven ismert zongoraversenyétől kezdve (Geszler György játszotta) hallhattuk a Magyar Fantáziát *Hegyi Emanuel*, az A-dur versenyt *Szatmári Tibor*, az Es-dur versenyt *Heimlich Lajos* kitűnő előadásában. De az est igazi felejthetetlen élménye *Bartók Béla* zongorajátéka volt. Az ő acélos keménységű, robbanó energiákkal telített játékestílusa, páratlan formáló ereje és fantáziája kellett ahhoz, hogy ennek a teljesen félreismert műnek igazi tartalmát felfedezzük. Ezt nevezzük igazi Liszt-kultusznak, midőn a magyar zseni, a maga tökéletes életteljességében önmagából újra teremti a másik magyar zseni alkotását. A monumentális cantus firmus nem más, mint a VI. századból származó *Dies irae* gregorián dallam, amelynek szabad variálásából épül fel az egész mű. Égbekiáltó erejét *Bartók* acélos billentése mindjárt az első taktusokkal lelkünkbe véste, hogy minden egyes variációban új és új formában, mindig hatalmasabb kibontakozásban tüntesse elő. A negyedik variáció zongora-kadenciájában különös, olaszosan lágy intermezzo, mintha megbontaná egy kissé a mű megrázó hangulatának egységét, de *Bartók* férfiasan zengő tónusa ezt is áthidalta. Előadásában minden csodálatosan kiegyensúlyozott, biztos, minden időkre szóló. A Fináléban, ahol a «Haláltánc» démoni ereje a tetőfokra hág, s a vonósok col legno-ja kíséri a zongora kísérteties borzalmassággal száguldó oktáv glissandóit, nem hasonlíthatjuk máshoz *Bartók* zongorázását, mint szikrázva felcsapó tűzcsovákhoz, amelyeket gránitsziklákból csíholnak elő. A szavak gyenge erejével csak így tudjuk megközelíteni Liszt—*Bartók* Haláltáncát, a Liszt-év eddig legnagyobb zenei élményét. A zenekart a nagyon tehetséges *Vaszy Viktor* vezényelte.

Prahács Margit.

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T.

MAJOVSZKY PÁL.

A Szépművészeti Múzeumban két nagyszabású gyűjtemény beszél arról, hogy ki volt Majovszky Pál. A gyűjtemények lapjai: metszetek, kézrajzok, vízfestmények. Aki katalogizálja őket, több esztendő művészeti fejlődésének legkülönb értékhozókat katalogizálja a grafikai megnyilatkozások területén.

A hangsúly a fényes nevek és bűvös kezek e tárházában a francia szemlélet van. Anélkül, hogy az egyoldalú franciabarát állásfoglalásnak, merőben önkényes kedvtelésnek, vagy valami merev, tantételszerű elméletnek lenne a következménye. Majovszky széles horizontu, az európai művészetet a faj, éghajlat, történelem, tradíciók önállósító hatóerői, a nemzeti tagolódások mellett a nagy koráramlatok egységében látó műértő volt. Esztétikai szemléletét az idő, a naturalista-impresszionista századvég, amelynek gyermekéül született, kétségkívül befolyásolta. De ez a szemlélet nála nem elzárkózást, izlésbeli visszautasítást jelentett más stílusértékekkel szemben, hanem oly ruganyos alapot, amely bővülni tudott, a fogékonyság és megértés legfinomabb rezdüléseivel állt készen új szépségek befogadására.

Elvként és szempontként egyetlen kötöttség vezette: a kép éltető elemét adó, jó vagy szerencsétlen voltát eldöntő festői kvalitás, a megoldásnak és előadásnak, a kifejezésnek műhelybeli erényektől elválaszthatatlan zamata és tartalmassága. Ebbeli érzeke oly élessé és magasrendűvé fejlődött, hogy nem tudunk műgyűjtőt, aki biztosabb ítéllettel mozgott volna a művészi értékek világában. Amikor tehát egész életet fordított arra, hogy oly gyűjteményt hozzon össze, amely a modern művészet fejlődésvonalát tükröztesse a grafika irányában: az igazi *coineisseur* természetszerű igazodása volt az az orientáció, amely a festőművészet életfolyamatának XIX. századbeli hullámmásában a tempóvezető, kezdeményező és stílusformáló egyéniségeket túlnyomórészt francia oldalon találja.

A Szépművészeti Múzeumnak juttatott metszetkollekció s a különösen jelentős, pengőben, frankban, fontban rendkívüli értékű rajzgyűjtemény a műértő mellett Majovszky maecenási arcképét rajzolja ki. Az áldozatkészségnek és önzetlenségnek azt az emberét, aki az ércnél nemesebb kincset nagyúri gesztussal nem önmagára, hanem végső célban nemzetére gondolva gyűjti halomba.

* * *

Mennyi tanulmány, csöndes négyfal közötti izgalom, alkudozás kereskedőkkel, résenállás az aukciókon, mennyi elhasznált vasúti jegy fűződik az oly eredményhez, aminőt Majovszky többszáz lapot számláló grafikai gyűjtése ölel fel. Viszont mily örömök forrása az ily gyűjtés, amelynek drága zsákmányt sikerül magához ragadni ott, ahol az avatatlan szem közömbösen kalandozik el s részenkint, lépésről-lépésre látja megvalósulni a kitűzött programot. Ennek a tervnek, gyűjtői programnak a kialakulását kétségkívül a tudatos elgondolás irányítja, de másrészt a rátaláló érzék, a szimat segíti. Első feltétele az oly arányú és színvonalú, tervszerű és kitartó gyűjtőtevékenységnek, amelyet Majovszky reprezentált, a hozzáértés, a megfelelő művészi kultúra, a kritikai biztonság, a másik az a fajta, szenvedelem a művészet iránt, ami Majovszkyban soha nem szünő lobogással élt.

Van persze harmadik feltétel is: az anyagi eszközöké. A felvidéki előkelő családból származó Majovszky Pál abban a helyzetben volt, hogy rendelkezhetett ezekkel az eszközökkel, ha nem is korlátlanul. De abban az időben, amelyre gyűjtésének súlypontja esett s a művészi témakört tekintve, amelyre ez irányult, nem is volt szükség erre az anyagi korlátlanságra. Végösszegében egész vagyont képvisel ugyan az a tétel, amelyet Majovszky grafikai művek szerzésére, képekre és otthonának egyéb műtárgyaira fordított, gyűjteményének értéke azonban a szerzés idejében távolról sem volt az, amivé később az érlelő idő növesztette. Ekkor, a kilencvenes évek végefelé s a század első tizedében a kritika vizein s a műértők társadalmában már egyre jobban kezdett ugyan terjedni a képlátásnak az a módja, az értékkeresésnek az a szemszöge, amely Majovszky gyűjtő-egyéniségében is érvényesült, nálunk *Ferenczy Károly* körül tömöríti a friss festőenergiákat s üde széljárásával előcsalta *Szingei-Mersét* a jernyei tartózkodás hosszú téli álmából. A francia impresszionisták első nagy nemzedéke szellemi téren már megvívta a maga csatáját, előnyomulásukat az akadémia sáncai mögül nem lehetett feltartóztatni s sarkukban ott járt az eredményeiket továbbvivő és újabb problémákat felvető nemzedék is, amelynek magyar részről egyenrangú tagja *Rippl—Rónai*. A vita azonban az úgynevezett konzervatív és modern körök között még mindig állt értékük és a hozzájuk vezető út értéke fölött. Ha *Milletnek* és barbitonai társainak, *Manetnek* és a többi impresszionista mesternek nem egy műve benn is volt a Luxembourg-múzeumban, nem lehet azt mondani, — a francia határokon kívül még kevésbbé — hogy a hivatalos gyűjtés intenzív módon fordult volna feléjük, pláne a *Cezanne-, Gauguin-, Van Gogh-féle* művészi pólusok felé. Számba kell venni azt is, hogy akkoriban hiányzott erről a gyűjtőterületről a «minden pénzt megadni képes» amerikai bankár-műbarátok versenye is s általában a grafikai műfajok iránt a gyűjtők érdeklődése nem volt annyira széleskörű, divatos, mint napjainkban.

Majovszky gyűjtőegyéniségének éppen ez ad nemzetközi szemmértékkel is számottevő kiválóságot. Az a körülmény, hogy tétovázás nélkül, határozott tájékozódással járt és aratott oly gyűjtőterületen, amely nem a népes, kitaposott utak világa volt. Mert gyűjteni rég fémjelzett, műtörténeti kézikönyvekben szereplő, a korok szűrőin marandónak bizonyult nevek értékeit: ez a dolog könnyebb, mindenestre kényelmesebb oldala, amely legfeljebb a szerzés anyagi szempontjából, zsebéredekéből jelent problémát. A nehezebb az a friss felismerésekből fakadó, új értékeket meglátó gyűjtés, amely az élő hivatalos és divatos nagyságokat épp úgy nem hajlandó magától értetődően respektálni, mint műtörténeti közhelyeket. Majovszky ez a gyűjtőtípus. Tevékenysége innen mutatkozik a magyar művészi kultúra szempontjából valószínűleg történeti jelentőségűnek és hézagpótlónak. Majovszky «múzeumi szemmel» gyűjtött akkor és olyasmit, amikor ebben az irányban a Szépművészeti Múzeum «szeme» csukva volt.

Majovszky Pál polgári foglalkozásának megjelölése jó ideje így hangzott: nyugalmazott miniszteri tanácsos. Mint újabb és aktív foglalkozás ehhez a folyóiratszerkesztés járult. Tíz év óta a *Magyar Művészet* című folyóiratot szerkesztette. A sok idő, vesződség, gond és felelősség ellenére azonban ezt tisztán nobile officiumnak tekintette: oly munkának, amelyért más jutalma nem fogadott el, mint egyedül a végzett feladat örömét.

Köztisztviselői pályája a kultuszminisztérium művészeti osztályában kezdődött és ért véget. Ahhoz, amit hivatalának lehetőségei között használt

a magyar művészet ügyének, nem tudunk különösebben hozzászólni, mert ehhez rég porosodó minisztériumi iratcsomók lözt is böngészni kellene. Az bizonyos, hogy tisztviselői pályája elég hamar, pár évvel azután, hogy a művészeti ügyosztály élére került, véget ért. Az oka ennek egészen biztosan nem a dolgozó asztalán halmozódó ügyekkel fűgött össze, hanem nyilván azzal, hogy vezetőpozíciójában egyes nézőpontokat és érdekeket nem tudott összeegyeztetni művészeti elveivel, őszintén vallott felfogásával. Legalább is nem kedve szerint való volt a beavatkozás a művészetpolitika útvesztőjébe.

Hozzáértése, lelkessége, a szava azért a háború után is érvényesült a művészi életben, zsűrizéseken, tanácskozásokon, több nagyobbszabású kiállítás rendezése körül itthon és a külföldön. Majd vállalta a Magyar Művészet szerkesztését, ami a «beamter» számára új munkakör volt, de hogy ezen az idegen területen mily gyorsan mennyire otthonos lett; azt tanúsítja az eredmény: folyóirata méltán lépett a *Lyka* Károly-féle Művészet nyomdokaiba, tartalmában és megjelenésben egyre gazdagodott. E sorok írója ekkor került közeli kapcsolatba Majovszky Pállal, akinek Apponyi-tér 1. számú lakása már azért is különleges élvezetet nyújtó szerkesztőségi helyiség volt, mert az egyik falán nagyszerű *Paál* képek függtek, a másikon *Munkácsy*, *Ferenczy*, *Rippl-Rónai*, *Körösfi-Kriesh*. Ekkor sikerült megismernünk a műgyűjtő és szerkesztő Majovszky Pálban az embert is. Azt az embert, akinél a modor közvetlen finomsága természetes fedőlapja volt a gondolkodás előkelőségének, akinek halk szavú, szerepléstől húzódo lényénél a magyar képzőművészet nem ismerhetett éberebb érdeklődésű munkást, európaibb látkörű hozzáértőt és hívebb barátot.

Dömötör István.

Olasz kiállítás a Múcsarnokban.

Az év legjelentékenyebb képzőművészeti eseménye az új olasz művészet nagyszabású bemutatkozása a Múcsarnokban. Hatszáznál több műtárgy, kép, szobor és iparművészeti alkotás sorakozott fel, hogy tanúságot tegyen az ifjú Olaszország művészeti megújulásáról. A kiállítás hivatalos jellegű, de a hivatalosság bántó mellézköngéit teljesen nélkülözi, ami két avatott rendezőjének, olasz részről Antonio Maraininak, a kiváló szobrásznak, magyar részről Gerevich Tibor egyetemi tanárnak, az új olasz művészet legkitűnőbb ismerőjének személyes érdeme. Ők válogatták az anyagot, melynél sokoldalúbb és gazdagabb soha még a félszigeten kívül nem került közönség elé.

Az új Olaszország művészete a XIX. század bizonytalan kísérleteiből kiszabadulva rohamos léptekkel

fejlődik. Stílusa, melyet általában a századdal, novecento-val jelölnek, talán egész Európában legegységesebben foglal állást az új klasszicizmus mellett. A forma jelentősége és szépsége vezeti az új törekvéseket, melyek párhuzamosan haladnak a francia fejlődéssel, de különböznek attól abban, hogy az absztrakt kísérletezés helyett mindig a konkrétumhoz húznak, híven az ország évszázados, sőt évezredes tradícióihoz. Ez az új stílus nálunk, hol a neoklasszicizmus még csak szárnypróbálgatásainál tart, kétségtelenül nevelő hatású és hasznos lesz fiatal művészeink fejlődésére.

A nagy seregszemle a XIX. század néhány jelentékeny képviselőjével kezdődik. Elsősorban Segantini áll, kinek «Két anya» c. bensőségesen meghitt, óriási kompozíciója legjobb értékeit mutatja. Kortársai közül a

divatos Boldini szerepel egy bravuros női arcképpel, Mancini néhány kiváló képmással és Ettore Tito dekoratív jellegű vásznnal. De már az első nagyteremben helyet kaptak az új törekvések harcosai, Casorati és Carena.

Felice Casorati az új olasz festészet egyik legjellegzetesebb mestere. Szecesszionizmus-féléből indult ki, hogy a klasszicizmus legerősebb pillérévé váljék. Nagy családi képében, hol a természet üde zöld vegetációját bravurosán egyesítette az alakok komor fekete színezésével, még a szecesszionizmus megnemesedett árnyai kísértének. Új vásznai, köztük a két alvó nőt ábrázoló, szoborszerűen tiszta alakjaival, gyönyörű ritmusával, kiértett stílusát mutatják. Felice Carena vele szemben maga a derűs optimizmus, az élet szépségének szeretete; nagy kompozíciója, mely jellegzetes olasz táj ölén pihenő leányokat mutat be, dekoratív pompájával, meleg színezésével a kiállítás egyik fénypontja.

Az újklasszicizmus tág keret, melyen belül egymással ellentétes törekvések békésen megférnek. A korán elhunyt Modigliani művészete is ide tartozik, mely a plaszticitást és a dekoratív ritmust egyesíti oly magas fokon, hogy a francia Matisse mellett sem kell szégyelnie magát. Carrà viszont, ki a futurizmus berkeiből tért meg, a hallgatag monumentalitás érzékeltetésére talál ritka becsű szavakat. Nagyszabású, leegyszerűsödött formanyelve olykor Giotto-ra emlékeztet, jelélül annak, hogy az új művészet eleven kapcsolatban van a nagy hagyományokkal.

Ez a széles medrű folyam két művészt nem ragadott magával. Az egyik Sironi, ez a tómondatokban beszélő, nehézkes festő, aki ragaszkodik a tónusos foltszerkesztéshez és akinek mélybarna vásznaiban kü-

lönös, fojtott szomorúság él. Sironi kevésbé ügyel a formára, az alakokat olykor elnagyolja vagy befejezetlenül hagyja; belső, hangulati tartalma azonban valamennyi művét vonzóvá teszi. Mély poézisével és lírájával különös ellentétben áll Chirico csúfolódó, cinikus mosolya, mely tartalomban és formában egyaránt gúnyolódó és lázító jellegű. A törzscsoporthoz tartozik még Severini, kinek különösen a későrómai művészethez csatlakozó mozaikjai kelthetnek feltűnést, valamint a fiatal Massimo Campigli, ez a finom, érzékeny színekultúrájú és egyénien zamatos festő. Az egyházi festészet terén Pistarino bensőséges hangulatú művei emelkednek ki.

Ha lehet, a szobrászati anyag még érdekesebb, ha nem is ilyen sokoldalú. Legnagyobb értéke az a terem, amely Andreottinak, a nemrég elhunyt firenzei mesternek tíz és egynéhány bronzfiguráját mutatja be. Ez a kis külön kiállítás arra vall, hogy Andreotti e század egyik legjobb európai mestere, aki formában, technikában és érzéstartalomban szinte korlátlan skálájú volt. Ülő istennője, Ádám és Évája, Pietája, de kisebb méretű alkotásai is telivér olasz művek s amellett izgatón korszerűek és artistikusak. Szép gyűjteménnyel szerepel az ugyancsak korán elhunyt Adolfo Wildt is, az exaltáció, a fájdalom rejtelmes és olykor megdöbbentő mestere. Maraini szobrai többnyire dekoratív rendeltetésűek s mint ilyenek, a legizlésebbek közé tartoznak, a hatalmas anyagból hamarjában Cataldi nagy aktját, Dazzi csikóját és Martini ötletes kisplasztikáit emeljük ki, mint amelyek érdemesek az emlékeztetre. Az iparművészetet brokátok és csipkék, muranói üvegek és edények mellett Ravasco pompás ötvösművei képviselik.

Genthon István.

A MAGYAR SZELLEM VILÁGFORGALMA

Magyarország és a ciszterciták.

Hongarije en de Cisterciensers, Magyarország és a ciszterciták: ez a címe ennek az igen szép kiállítású, vonzó külsejű, Hollandiában megjelent kötetnek, amely Vargha Damján egyetemi tanárnak alkotása. Imár második, bővített és sok szempontból kiegészített kiadás ez, amely általánosabb érdeklődésre, szélesebb rétegek figyelmére számíthat. A cím tulajdonképpen keveset mond, mert amit a holland olvasó ezen a kétszázötven oldalon kap, jóval több a magyar cisztercita rend ismertetésénél.

A mű tulajdonképpen két részből áll, amelyek egymással nem függenek ugyan szervesen össze, de egymást mégis kiegészítik. Mielőtt ugyanis az író rátérne tulajdonképeni tárgyára, a ciszterciták magyarországi történetére és fejlődésüknek ismertetésére: előbb rövid összefoglalásban bemutatja az egész magyar történelmet. Szent Istvántól a tragikus trianoni békekötésig. Nem is egészen ötven oldalon; nagyon ügyesen csoportosítja az anyagot, a lényeges momentumokra mindig rámutat. És az ilyen egészen rövidre fogott, csak a lényegre érintő áttekintés bizonyára jobban meg is marad a kevésbé tájékozott átlagolvasó emlékezetében. Ebből a szempontból igen nagy jelentőségű Varga Damján munkája.

De kellemes meglepetés lesz a következő fejezet-sorozat is, mert a történelmi és kulturális áttekintést, amelyet a szerző rendjének fejlődése nyomán nyújt, valóban érdekes és értékes kultúrtörténeti adatokat tartalmaz az egész magyar szellemtörténetre is. Szemléltetően és lebilincselő módon mutatja be a szerző, mint szokta, majd szerette meg a magyar

nép ezeket az idegenből bevándorolt férfiakat, az első cisztercitákat, akikről nemcsak a vallás kérdéseiben nyert oktatást és tanítást, hanem akik ott állottak a szegények oldalán az élet minden megnyilvánulásában, résztvettek földművelőmunkájukban, örömeikben és bánataikban, iskolákat nyitottak a tanulni vágyó fiatalok részére, menhelyeket a szegényeknek. És míg egyfelől kint éltek a világ zajában, másrésztől szorgos, tudományos munka folyt klostroaiknak csendjében, ahol áhitatos, lelkiismeretesen gondos kezek másolgatták, ékítették a kodexeket és őrizték meg azokat a későbbi korok számára. Mindezek nyomán az itteni kultúrviszonyokba is mély bepillantást kap az idegen olvasó, aki, amikor a cisztercitákat akarja tanulmányozni, akarva, nem akarva, sokat tanul Magyarországról is.

Külön érdekes, de már monografiajellegű fejezetek a pilisi és zirci kolostorok története. A hetedik fejezet pedig, amely a rendnek a fiatalok nevelése körül kifejtett, hatalmas munkáját mutatja be, rendkívül tanulságos és épületes olvasmány szakmabeliek és laikusok, hollandok és magyarok számára egyaránt. Ezen a téren bontakozik ki igazi pompájában és jelentőségében a ciszterciták legújabbkori kulturbefolyása egész közéletünkre.

Mert amint a múltban is mindig, úgy a legújabb időkben is előljárt a rend példaadásban, munkában, hazafias tevékenységben. Megszívlelésre méltóak azok a fejezetek, amelyek a szerzetesek szerepléséről és helyzetéről szólnak a világháború folyamán, majd az erre következő nagy összeomlás, a kommunizmus egyházüldöző és nemzetietlen zürzavaraiban.

A szép kiállítású kötet, amelyet igen sok gondosan és ízléssel kiváloga-

tott képmelléklet díszít, bizonyára nagy sikert ér majd el a magyar néppel szemben mindig oly jóindulatú, holland közönség körében.

Neller Mátyás.

Hubay Karenina Annája a bécsi Operában. A bécsi zenei évad nagy eseménye volt, hogy a Staatsoper bemutatta a nagyszerű magyar zeneszerző, dr. Hubay Jenő nagysikerű dalművét, a Karenina Annát. A bemutató, amelyen Weingartner Félix vezényelt s a címszerepet Németh Mária énekelte, nemcsak nagy zenei, hanem egyben társadalmi esemény is volt. Ott volt az osztrák főváros egész előkelősége s az Operaház gyógyó terme a régi császárváros nagy estéire emlékeztetett. A bemutatóról az egész osztrák sajtó a legnagyobb elismeréssel írt és a magyar lapok is kivétel nélkül megemlékeztek róla. Az egész est olyan kimagasló mozzanata volt a magyar és osztrák szellemi érintkezésnek, mint az Ember Tragédiájának bemutatója a Burgszínházban a mult szezon folyamán, vagy Schiller Stuart Máriájának előadása a Nemzeti Színházban, Röbbeling burgszínházi igazgató rendezésében.

Lengyel-magyar szellemi érintkezés. A Lengyelországgal kötött kultúregyezmény nyomán élénken megindult a lengyel szellemiség körében a magyar irodalmi és művészi értékek ismertetése. Sajtó és könyvkiadás szinte versenyeznek egymással, hogy mennél több oldalról és mennél kedvezőbb színben mutassák be ezen a téren Magyarországot olvasóközönségüknek. Egyik lengyel kiadó cég igen elegáns köntösben kiadta Herczeg Ferenc «Pogányok» című regényét lengyel fordításban. A könyv lengyel címe: Franciszek Herczeg Poganie, fordítója Stanislaw Pazurkiewicz gimnáziumi tanár, aki már számos cikket írt Magyarországról és

terjedelmes tanulmánya jelent meg a magyar irodalomról is. A lengyel sajtó nagy elismeréssel ír a regényről és a kitűnő fordításról is.

Divéky Adorján varsói magyar sajtóelőadónak az egyik nagy lengyel revüben igen érdekes tanulmánya jelent meg Magyar és lengyel történelmi kapcsolatok tanulságai címen, amelyet a szerző külön lenyomatban is kiadott. A körülbelül két ívnyi terjedelmű tanulmány sorra veszi a XI-ik századtól kezdve a lengyel és magyar nemzet minden érintkezését. Részletesen ismerteti a Piaszto magyar barát politikáját, Nagy Lajos és Báthory István szerepét. Magyar és lengyel politikusokat idéz és rámutat a hibákra, amelyek a multban történtek. Igazolja, hogy a magyarok mennyit tettek Lengyelországért és súlyos érvekkel támasztja alá, hogy az erős, nagy Magyarország milyen előnyös volt mindig Lengyelországra. *Divéky Adorján*nak másik tanulmánya is jelent meg különben Krakóban francia nyelven. Címe: Les Hongrois en Pologne à l'époque d'Etienne Báthory (Magyarok Lengyelországban Báthory István korában). Külön is figyelmet szentel a tanulmány Báthory és Békés Gáspár viszályának majd kibékülésének. A tanulmányrészlet a szerző készülő művéből, amelynek címe: Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem. A könyv szintén francia nyelven jelenik meg.

A magyar drámaírásról közölt terjedelmes cikket a legelterjedtebb és legolvasottabb lengyel lapok egyike, az *Il. Kurjera Codzienny* február 3-iki száma. Kisfaludy Károly és Katona József korától kezdve végig kíséri drámaírástunk egész történetét. Részletesen ír Vörösmartyról, Madáchról, de különösen az élő drámairodalommal foglalkozik behatóan, a jelentősebbeknek, Gárdonyinak, Herczegnek, Molnárnak, Lengyelnek, Zilahy-

nak, Móricznak külön fejezeteket szentel, majd röviden sorolja fel a pesti színházak műsorának ismert szerzőit. Négy portré is élénkíti a cikket. De itt egy kis hiba történt, Gárdonyi és Herczeg arcképe alatt felcserélték az aláírást, ami végül Varsóban könnyen megeshetik és mit sem von le a cikk ránk nézve igen hasznos jelentőségéből.

Lengyelország két fővárosa magyar szemmel címen ugyanez a lap regisztrálja Villani Lajosnak a «Napkelet» februári számában megjelent tanulmányát. Megemlíti, hogy a cikk szerzője, ki mint a magyar külügyminisztérium tanácsosa Hóman Bálint kultuszminisztert kísérte lengyelországi útján s ekkor szerezte értékes benyomásait. Azután nagy elismeréssel méltatja és ismerteti a tanulmányt, különösen kiemelve a finom párhuzamot amelyet Villani Lajos a régi és új főváros, Krakó és Varsó közt vont tanulmányában. S végül a Pilsudski marsalról írt kegyeletes sorokra tér ki.

Liszt Ferenc lengyelországi szerepléséről a Tygodnik Ilustrowany ez a gazdagon illusztrált, szép kiállítású folyóirat vezetők helyen közölt terjedelmes tanulmányt. Ebben közli Mickiewicznek 1843-ban Liszt-hez írt ódáját is. A tanulmány közelebb hozza a lengyel kultúrvilágot a Liszt-centenárium ünnepségeihez.

Az elnémult harangok olaszul. Mióta az olasz-magyar kultúregyezmény létrejött mind nagyobb és nagyobb számmal jelennek meg kiválóbb magyar irodalmi alkotások olasz nyelven. Legutóbb Rákosi Viktor nagyhatású erdélyi regényét «Az elnémult harangokat» adta ki a milánói L'Eroica kiadóvállalat. A könyv

olasz címe *Quando le campane non suonano piu s forditója Ettore Cozzani.* A könyv, amelynek tartalma aktuálisabb, mint valaha volt, nagy szolgálatot fog tenni külföldön a magyarság ügyének.

Fools' Pleasure címen I. R. Colville, aki két cambridgei diáktársával beutazta a Duna völgyet a Fekete-tengert, a görög szigeteket és Dalmáciát, érdekes könyvet írt (Londonban jelent meg a Methnen and Company vállalatnál), amelyben Magyarországgal is foglalkozik, kisebb tárgyi tévedésektől eltekintve, igen melegen és rokonszenves hangon ír Budapestről és a magyarokról. Míg a Romániáról szóló fejezet igen súlyos kitételeket tartalmaz a romániai korrupcióról és még a fővárosban is mutatkozó balkáni állapotokról. A szép kiállítású kötetet számos kép élénkíti. Ezek közül kettő magyar vonatkozású: egyik az Országház impozáns épületét mutatja be, másik a magyar testőrséget.

Orosz-magyar tudományos érintkezés. Fettich Nándor, a Nemzeti Múzeum igazgatója, a moszkvai Vokban a Szovjetunió külföldi kulturális kapcsolataival foglalkozó társaság megbízására orosz archeológusok előtt igen érdekes előadást tartott, amelyben ismertette a legújabb magyarországi ásatások eredményét és a Nemzeti Múzeumnak gazdag régészeti anyagát az orosz területek őskultúrájával kapcsolatban. Fettich rámutatott, milyen fontos és eredményes lehet ezen a téren a magyar és orosz szaktudósok kollaborációja s a folyóirat és könyvcseré. A nagy tetszéssel fogadott előadást az orosz és magyar napi sajtó is kellőképen méltatta.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: KÁLLAY MIKLÓS.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFF. KOHL FERENC.